

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EBÜ'L MEHÂSİN ŞEMSÜDDÎN EL-KAVUKÇÎ
VE EL-LÜ'LÜ'Ü'L-MARSÛ' ADLI ESERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Necat KIZILARSLAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Murat KAYA

Bingöl-2021

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

EBÜ'L MEHÂSİN ŞEMSÜDDİN EL-KAVUKÇÎ
VE EL-LÜ'LÜ'Ü'L-MARSÛ' ADLI ESERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Necat KIZILARSLAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Murat KAYA

Bingöl-2021

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
İÇİNDEKİLER.....	I
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	V
TEZ KABUL VE ONAY.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
ÖZET.....	IX
ABSTRACT.....	XI
KISALTMALAR.....	XIII
TABLolar	XIV
GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE AMACI.....	1
II. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEMSÜDDİN EL-KAVUKÇÎ'NİN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1 Yaşadığı Döneme Genel Bir Bakış	4
1.1.1. Siyasi ve Sosyal Durum	4
1.1.1.1. Lübnan ve Trablusşam.....	4
1.1.1.2. Mısır.....	7
1.1.2. İlmî ve Kültürel Durum	10
1.1.2.1. Lübnan ve Trablusşam.....	10
1.1.2.2. Mısır.....	12
1.2. Şemsüddîn el-Kavukçî'nin Hayatı	14
1.2.1. Adı, Nesebi ve Künyesi	15
1.2.2. Doğumu ve Ailesi.....	15
1.2.3. Seyâhatleri.....	16
1.2.3.1. Mısır Seyâhatleri.....	17

1.2.3.2. Kudüs Seyâhatleri.....	17
1.2.4. Hocaları.....	17
1.2.4.1. Şeyh Muhammed Âbid b. Ahmed Salih el-Ensari es-Sindî (1257/1841)	18
1.2.4.2. Şeyh İbrahim el-Bâcûrî (1277/1860).....	19
1.2.4.3. Şeyh Hüseyin b. Selim ed-Düccânî (1274/1856).....	20
1.2.4.4. Hasan b. Derviş el-Kuveysinî (1254/1832).....	21
1.2.4.5. Şeyh Muhammed Salih es-Sibâî el-Adevî(1268/1852).....	22
1.2.5. Talebeleri.....	23
1.2.5.1. Şeyh Selim el-Mesuti ed-Dimeşkî (ö. ?).....	23
1.2.5.2. Şeyh Bekrî el-Attâr (1320/1902).....	24
1.2.5.3. Şeyh Abdülmecîd el-Mağribî (1352/1934).....	25
1.2.5.4. Şeyh Abdülkadir el-Mağribî (1376/1956).....	26
1.2.6. Vefatı.....	28
1.3. İlmî Kişiliği.....	28
1.3.1. İtikadî Görüşleri.....	29
1.3.2. Fakihliği.....	30
1.3.3. Tasavvufçu Oluşu.....	31
1.3.3.1. Şazeliyye Tarikatı.....	32
1.3.4. Şair ve Hatip Oluşu.....	34
1.3.5. Hadisçiliği.....	37
1.4. Eserleri.....	38
1.4.1. el-Lü'lü'ü'l-Marsu'	38
1.4.2. ez-Zehebü'l-İbriz	38
1.4.3. Cevami'u'l-Kelim	38
1.4.4. Müselselat	39
1.4.5. Ma'denü'l-Le'ali	39
1.4.6. Leta'ifu'r-Rağibin	39

1.4.7. el-Cami’u’l-Feyyah	39
1.4.8. el-Esânidü'l-Aliyyeti'l-Muttasıla bi-Erba’îne Kitaben.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

EL-LÜ’LÜ’Ü’L-MARSÛ’ FİMÂ LÂ ASLE LEHÛ EV Bİ ASLİHÎ MEVZÛ

ADLI ESER

2.1. Kitabın Genel Özellikleri.....	44
2.1.1. Eserin Adı.....	44
2.1.2. Eserin Mevzuât Edebiyatındaki Yeri.....	45
2.1.3. Eserin Yazılış Sebebi.....	46
2.1.4. Eserin Metodu.....	46
2.1.5. Eserin Muhtevası.....	48
2.1.6. Eserin Üslûbu ve Dayanakları.....	48
2.1.7. Eserin Önemi.....	49
2.2. el- Kavukçî’ye Göre Mevzu Hadisin Tanımı, Alametleri ve Hükmü.....	49
2.2.1. Mevzu Hadisin Tanımı.....	49
2.2.2. Mevzu Hadisin Alametleri.....	50
2.2.2.1. Mevzuluğun Senetteki Uydurma Alametleri.....	50
2.2.2.2. Mevzuluğun Metindeki Uydurma Alametleri.....	51
2.2.2.2.1. Lafzî Bozukluk.....	51
2.2.2.2.2. Manevi Bozukluk.....	51
2.2.2.2.3. Kur’an’ın Açık ve Kesin Hükmüne Aykırı Olması.....	52
2.2.2.2.4. Mütevatir Sünnetin Açık ve Kesin Hükmüne Aykırı Olması.....	53
2.2.2.2.5. Kur’an ve Sünnette Yer Alan Genel Kurallara Aykırı Olması.....	53
2.2.3. Mevzu Hadisi Rivayet Etmenin Hükmü.....	53
2.2.4. Âlimlerin لا أصل له (Aslı Yoktur) Kelimesinin Tarifi.....	54
2.3. Kullandığı Tenkit Lafızları.....	56
2.4. Kitabın Mukaddimesi.....	57

2.5. Kavukçı'ye Göre Mevzu Hadislerin Bilinme Yolları.....	60
2.6. Rivayetlerin Tahlili.....	65
2.6.1. Rivayetlerin Tahlilinde Sened Tenkidi.....	66
2.6.1.1. Bâtıl (باطل).....	67
2.6.1.2. Kezzâb, Kezebe (كذاب، كذب).....	68
2.6.1.3. Vadda' (وضّاع).....	68
2.6.1.4. Münker (منكر).....	68
2.6.1.5. Daî'f (ضعيف).....	69
2.6.2. Rivayetlerin Tahlilinde Metin Tenkidi.....	70
2.6.2.1. Kur'an'a Arz.....	71
2.6.2.2. Sahih Hadislere Arz.....	72
2.6.2.3. Tarihi Gerçeklere Arz.....	72
2.6.2.4. Bilime Arz.....	73
2.7. Tasavvuf Camiasınca Makbul Görülen Bazı Rivayetlerin Mevzu Olarak Değerlendirilmesi	73
2.8. Rivayetlerin Tesbiti.....	75
2.8.1. Mevzuluk Gerekçeleri Belirlenerek Tesbit Edilen Rivayetler.....	75
2.8.2. Mevzuluk Gerekçeleri Belirtilmeden Takdim Edilen Rivayetler	77
2.8.3. Mevzuat Edebiyatı Müelliflerinin Beyanları ile Tesbit Edilen Rivayetler..	78
2.8.4. Kitabına Almasına Rağmen Mevzuluğuna İtiraz Ettiği Hadisler.....	79
2.8.5. Kendisinden Önceki Muhaddislerin Eserlerinde Yer Alan Mevzu Rivayetler	82
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	90
ÖZGEÇMİŞ	99

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım **EBÜ’L MEHÂSİN ŞEMSUDDÎN EL-KAVUKÇÎ VE EL-LÜ’LÜ’Ü’L-MARSÛ’ ADLI ESERİ** öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... /05/2021

İmza

Necat KIZILARSLAN

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Necat KIZILARSLAN tarafından hazırlanan **EBÜ’L MEHÂSİN ŞEMSUDDİN EL-KAVUKÇÎ VE EL-LÜ’LÜ’Ü’L-MARSÛ’ ADLI ESERİ** başlıklı bu çalışma,/...../2021 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [*oybirliği/oy çokluğuyla*] başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Hadis* Anabil Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan	: Doç. Dr. Mehmet DİNÇOĞLU	İmza:
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Murat KAYA	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇELİK	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../202.. tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber'in söz ve uygulamalarının günümüze ulaşmasına vesile olan ve İslam dininin sonraki nesillere intikalinde önemli bir fonksiyon icra eden hadisler, dinin doğru anlaşılıp yaşanılmasında temel unsurlardan biridir. Kur'an'ın ilk muhatabı olan Hız. Peygamber'in hadisleri olmaksızın Kur'an'ı hakkıyla anlamak ve yaşamak mümkün değildir. Dolayısıyla Kur'an'ın doğru anlaşılmasında ve hayata tatbik edilmesinde tamamlayıcı öğe hadislerdir. Bu denli bir öneme haiz olan hadislerin, sonraki nesillere aktarılması için tarih boyunca büyük gayretler sarf edilmiştir. Hız. Peygamber döneminden hemen sonra başlayan bu yöndeki çalışmalar sahâbe ve tabiîn dönemlerinde gelişerek devam etmiş, hicrî 2. ve 3. asırlarda somut meyvelerini vermiştir. Söz konusu bu zaman dilimlerinde müstakil ilim dalları oluşmuş ve bu ilimler sistematik hal almıştır. Alanında söz sahibi büyük âlimler yetişmiş ve dini ilimlere dair temel kaynaklar kaleme alınmıştır.

Bu bağlamda; hadis ilminin gelişim gösterdiği evreleri bilmek, hadis ilmine dair yazılmış kaynakları tanımak için muhaddislerin hayatlarının araştırılmasına ihtiyaç hâsıl olmuştur. İslam medeniyetinin temellerinin oluşumunda etkin bir yere sahip olan şahsiyetlerin hayatlarının mercek altına alınması ve eserlerinin ortaya konulması önem arz etmektedir. İlk asırlardan itibaren günümüze dek pek çok âlim Hız. Peygamber'in hadislerini anlamak ve anlatmak için ciddi çaba sarf etmiştir. Bunun içindir ki İslam tarihinde çok büyük muhaddisler yetişmiş ve devasa eserler vücuda gelmiştir.

Hayatı, ilmî kişiliği, eserleri ve hadis ilmine katkıları yönünden incelenmesi gereken önemli muhaddislerden biri de Trablusşam doğumlu muhaddis, fakîh ve mutasavvıf Ebû'l Mehâsin Şemsuddin el-Kavukçî'dir. Hicri 14. Asrın önemli âlimlerinden sayılan el-Kavukçî; fıkıh, tasavvuf ve hadis gibi çeşitli ilim dallarında ciddi sayıda eser vermiştir. Özellikle *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'*, *Cevâmi'u'l-Kelim ez-Zehbü'l-İbriz Şerhu'l-Mu'cemi'l-Veciz min Ehâdisi'l-Azîz* ve *el-Cami'u'l-Feyyah* gibi bazı eserleri ile tanınmaktadır.

el-Kavukçî hakkında yapılmış detaylı bir çalışmaya rastlamadık. Ancak bazı terâcim eserlerinde ve ansiklopedi maddelerinde müellifimiz ve eserleri hakkında yüzeysel bir takım bilgiler mevcuttur. Farklı ilimlere dair kaynak niteliğinde çok sayıda eseri bulunmasına rağmen el-Kavukçî üzerine Türkiye'de derli toplu bir çalışmanın bulunmayışı bizi bu konuyu çalışmaya sevk etmiştir.

Çalışmamız giriş ve iki ana bölümden teşekkül etmiştir. Girişte araştırmanın konusu, önemi ve araştırmanın metodu hakkında bilgi verildikten sonra birinci bölümde Kavukçî'nin yaşadığı dönemdeki siyasî, ilmî ve kültürel durumu değerlendirip müellifin hayatı, soyu, ailesi, vefatı, hocaları, talebeleri ve eserleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ilmî kişiliği, hadisçiliği, hadis tespit yöntemleri, cerh ve tadîl anlayışı gibi konular ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Kavukçî'nin mevzû hadise dair kaynak eserlerden sayılan *el-Lü'lü'ü'l-Marsû fîmâ Lâ Asle Lehû ev bi Aslihî Mevzû* eseri işlenmiştir. Kavukçî'ye göre mevzû hadisın tanımı, alametleri ve hükmü, eserin yazılış sebebi, eserde geçen mevzu hadislerin kritiği gibi başlıklar etraflica ele alınmıştır. Amacımız; Kavukçî'nin hayatını öğrenmek ve onun hadis ilmine olan katkılarını ilim ehline sunmaktır.

Bu çalışmayı hazırlamama vesile olan, baştan sona büyük bir sabır ve titizlikle takip ederek gerekli değerlendirmeleriyle beni yönlendiren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Murat KAYA'ya ve görüş ve önerilerinden istifade ettiğim diğer tüm hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmanın hazırlanması esnasında moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan çoğu zaman ihmal ettiğim değerli eşim ve çocuklarıma teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Necat KIZILARSLAN

Bingöl-2021

TÜRKÇE ÖZET

Tezin Başlığı : Ebü'l-Mehâsin Şemsüddîn el-Kavukçî ve el-Lü'lü'ü'l-Marsû' Adlı Eseri

Tezin Yazarı : Necat Kızılarıslan

Danışman :Dr. Öğr. Üyesi Murat KAYA

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Bilim Dalı : Hadis

Kabul Tarihi :

Sayfa Sayısı : ... (ön kısım) + (tez) + (ekler)

Hiz. Peygamber'in hadislerini doğru anlama ve anlatma bağlamında İslam tarihi boyunca büyük çabalar sarf edilmiştir. Bu meyanda işin ehli, hayatlarını İslam'a vakf etmiş İslam tarihinde çok büyük muhaddisler yetişmiştir. Hayatı, ilmî kişiliği, eserleri ve hadis ilmine katkıları yönüyle incelenmesi gereken önemli muhaddislerden biri de Trablusşam doğumlu muhaddis, fakih ve mutasavvıf Ebü'l Mehâsin Şemsuddin el-Kavukçî'dir. Kavukçî, 79 yıllık ömründe çok sayıda eser kaleme almasına rağmen günümüz insanının kendisi hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu söylenemez. Ebü'l Mehâsin el-Kavukçî'nin hayatı ve mevzu hadisleri derlediği *el-Lü'lü'ü'l-Marsû' fîmâ lâ Asle lehû ev bi Aslihi Mevzû'* adlı eserini tanıtmak araştırmamızın ana temasını oluşturmaktadır. Kavukçî İslam dünyasının en buhranlı dönemlerinden biri olan XIX. Yüzyılda Trablusşam'da doğmuş, memleketinde başladığı ilmine 1239/1824-266/1850 yılları arasında Mısır'da sürdürmüştür. Ezher'de fıkıh öğrenimini görüp, akli ve nakli ilimler üzerinde tahsil görmüş ve hadis ilimleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

İki ana bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde; Kavukçî'nin yaşamış olduğu asrın siyasi, sosyal, ilmî ve kültürel açıdan incelenmiştir. Böylece Kavukçî'nin yaşadığı toplumdan ne kadar etkilendiğini belirleyerek onun toplum üzerindeki tesiri tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonrasında hayatı, ilmî şahsiyetinin oluşmasında etkili olan hocaları, talebeleri; fıkıh, tasavvuf, akaid ve hadis alanında kaleme aldığı eserlerine kısaca değinilmiştir. Müellifimiz itikatta benimsediği mezhebi ve sûfi kimliğiyle de ön plana çıktığı için intisap ettiği Şazeliyye tarikatına da yer verilmiştir. İkinci bölümde esas itibarıyla Kavukçî'nin hadisçiliği ve sünnet anlayışı tetkik edilmiş, hadis ile ilgili görüşlerini belirtip

hadise dair kaleme aldığı eserleri incelenmiştir. Bu bölümde Kavukçî'nin mevzu hadisin tesbitinde kaynak eserlerden sayılan *el-Lü'lü'ü'l-Marsû* adlı eseri ele alınmıştır. Bu başlık altında; Kavukçî'ye göre mevzu hadisin tanımı, alametleri ve hükmü, âlimlerin لا أصل له kelimesinin tarifi, eserin genel özellikleri, eserin yazılış sebebi, eserin mevzuât edebiyatındaki yeri, kitabın mukaddimesi, Kavukçî'ye göre mevzu hadislerin bilinme yolları, eserde geçen mevzu hadislerin kritiği gibi konular etraflıca incelenmiştir. Ayrıca müellifin mevzu hadislerle mücadelesi ele alınmış, ortaya koyduğu çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Şemsuddin el-Kavukçî, el-Lü'lü'ü'l-Marsû, Mevzû hadis

ABSTRACT

Title of the Thesis: Ebü'l-Mehâsin Şemsuddin el-Kavukçî and his book *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'*

Author : Necat Kızılarslan

Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Murat KAYA

Department : Basic Islamic Sciences

Sub-field : Hadith

Date :

Hz. Throughout the history of Islam, great efforts have been made to understand and explain the Prophet's hadiths correctly. In this respect, great scholars have grown up in the history of Islam, who are competent and have devoted their lives to Islam. One of the important muhaddiths that should be examined in terms of his life, scientific personality, works and contributions to the science of hadith is Abu'l Mehâsin Şemsuddin al-Kavukçî, who was born in Tripoli. Although Kavukçî wrote many works during her 79 years of life, it cannot be said that today's people have sufficient knowledge about herself. The main theme of our research is to introduce the life of Ebü'l Mehâsin al-Kavukçî and his work named *el-Lü'lü'ü'l-Marsû' fîmâ lâ Asle lehû ev bi Aslihi Mevzû'*, in which he compiled his life and fabricated hadiths. Kavukçi is one of the most depressed periods of the Islamic world, the XIX. He was born in Tripoli in the 21st century and continued his science that he started in his hometown in Egypt between 1239/1824-266/1850. He studied fiqh in Azhar, studied mental and transplant sciences and focused on hadith sciences.

In the first part of our study, which consists of two main parts; The century in which Kavukçî lived has been examined in political, social, scientific and cultural terms. Thus, by determining how much Kavukçî was affected by the society he lived in, his influence on the society was tried to be determined. Afterwards, his teachers and students, whose life was influential in the formation of his scientific personality; His works in the fields of fiqh, mysticism, belief and hadith are briefly mentioned. Since our author comes to the forefront with his sect and Sufi identity in the creed, the Sect of Şazeliyye he affiliated with is also included. In the second part, the hadithism and circumcision understanding of Kavukçi was examined, and his works on the hadith by stating his views on the hadith were examined. In this section, Kavukçî's work named *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'*, which is considered as

one of the source works in determining the fabricated hadith, has been discussed. Under this heading; According to Kavukçî, the definition of the fabricated hadith, its portents and decrees, the description of the word لا أصل له by scholars, the general characteristics of the work, the reason for the writing of the work, the place of the work in the literature of the book, the way of knowing the false hadiths according to Kavukçî, the critique of the fabricated hadiths in the work. the topics have been thoroughly studied. In addition, the author's struggle with false hadiths was discussed and his solution suggestions were included.

Key Words: Hadith, Şemsuddîn el-Kavukçî, el-Lü'lü'ü'l-Marsû', Fabricated Hadith

KISALTMALAR LİSTESİ

a.s.	Aleyhisselam.
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.md.	Adı Geçen Madde
a.g.m.	Adı Geçen Makale
b.	Bin, İbn.
Bkz.	Bakınız.
C.	Cilt.
c.c.	Celle Celaluhu.
çev.	Çeviri.
DİA.	Diyanet İslam Ansiklopedisi.
Dr.	Doktor.
h.	Hicri.
H.z.	Hazreti.
m.	Miladi.
m.ö.	Milattan Önce
ö.	Ölümü.
r.a.	Radiyallahu anh.
S.	Sayı.
s.	Sayfa.
s.a.v.	Sallallahu aleyhi vesselem.
thk.	Tahkik.
t.y.	Tarih Yok.
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı.
vb.	Ve benzeri.
y.y.	Yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. *el-Lü'lü'ü'l-Marsû* ' adlı eserde yer alıp diğ er meşhur muhaddislerin mevzuatlarında da geçen rivayetlerin muhaddislere göre dağılımı

Tablo 2. *el-Lü'lü'ü'l-Marsû* ' eserindeki 742 mevzu hadis in rivayet ediliş i ve gerekçelerine göre sınıflandırılması

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE AMACI

Araştırmanın konusu XIX. Yüzyılda Trablusşam’da yaşamış, soyu baba tarafından Hz. Hasan’a, anne tarafından Hz. Ömer’e dayanan fakih ve sûfî bir muhaddis olan Ebü’l-Mehâsin Şemsüddîn el-Kavukçî ve *el-Lü’lü’ü’l-Marsû*’ adlı eseridir. İslam dininin sağlıklı bir şekilde anlaşılıp yaşanılabilmesi için hayati öneme haiz olan ve peygamber mirası olarak da adlandırılabilen hadislere/sünnete dair çalışmalarıyla temayyüz etmiş muhaddislerin hayatlarını ve eserlerini incelemek, yaşadıkları dönemin ilmî anlayışlarını ve hadis üzerindeki gayretlerini öğrenmek İslam kültür ve medeniyetinin zenginliğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. İslam dininde hadise olan eşsiz ilgi Hz. Peygamber’den günümüze kadar süregelmiştir. Çalışmamız biyografik bir çalışma olduğundan; Kavukçî’nin yaşadığı döneme bir bakış, müellifin hayatı, ilmî kişiliği ve hadis imindeki yeri tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Muhaddisimiz özellikle mevzu hadis konusunda çalışma yapmış ve bu konuda şöhret bulmuş önemli bir şahsiyettir. Sûfî olarak bilinmesine rağmen Kavukçî’nin, “*Sen olmasaydın bu âlemi yaratmazdım.*”, “*Ümmetimin âlimleri Beni İsrail’in peygamberleri gibidirler.*”, “*Kalp, Allah’ın evidir.*”, “*Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim; mahkûkâtı yarattım. Kendimi onlara tanıttım, onlar da beni tanıdılar.*”, “*Nefsini bilen Rabbi’ni bilir.*”, ve “*Fakirlik iftiharımdır. Onunla övünürüm.*” gibi tasavvuf camiasınca kabul gören rivâyetleri, aslı olmayan uydurma haberler kategorisinde değerlendirmesi; bu konuyu çalışmamızın nedenlerindenidir. Ayrıca; etkili bir hatip olan müellifin çok sayıda müridinin olması, ders okutması ve tasavvufun Kuzey Afrika’daki en büyük temsilcilerinden olan Ebu’l-Hasen e’s-Şazeli’nin kurucusu olduğu Şazeliyye Tarikatı’nın da müntesibi olması kayda değer ayrı bir konudur.

Çalışmadaki temel amacımız; hadis, fıkıh ve tasavvuf ilimlerine dair önemli oranda eser kaleme alan Ebü’l-Mehâsin Şemsüddîn el-Kavukçî’yi ulaşabildiğimiz kaynaklar ölçüsünde daha yakında tanıtmaktır. Ayrıca mevzu hadisleri derlediği eseri *el-Lü’lü’ü’l-Marsû fî mâ lâ Asle lehû ev bi Aslihi Mevzû*’yu incelemek, sûfî kimliğinin hadis tesbit metoduna etkisini gün yüzüne çıkararak elde ettiğimiz bilgi ve bulguları ilmî bir disiplin perspektifinde hadis ilmine kazandırmaktır.

2. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Çalışma için öncelikle literatür taraması yapılarak konuyla ilgili materyalleri toplayıp gerekli okumalar yapıldı. Araştırmamız boyunca mümkün olduğunca Kavukçî'nin isminin geçtiği bütün kaynaklardan imkânlar ölçüsünde istifade edilmeye çalışıldı. Kaleme aldığı eserler içerisinde önemli bir yere sahip olan *el-Lü'lü'ü'l-Marsû* adlı eseri başta olmak üzere özellikle hadis alanındaki eserleri temel alınarak tezimiz hazırlanmıştır. *el-Lü'lü'ü'l-Marsû* adlı eseri detaylı bir şekilde incelendi. Eserin mevzuat edebiyatındaki konumu, müellifin hadis tesbit yöntemi tümevarım metodu ile ortaya konulmaya çalışıldı.

Çalışmamızı yaparken özellikle Kavukçî'nin eserlerine ulaşmakta çeşitli zorluklar yaşadım. Müellifimizin eserlerinin kahir ekseriyeti mahtût olup mahtût eserlerin tamamına yakını Suriye'nin başkenti Şam'da bulunan Dârü'l-Kütübi'z-Zahiriyye'de bulunmaktadır. Söz konusu ülkede yaşanan iç savaş dolayısıyla bu eserlere ulaşamadım. Ancak çok az bir kısmına çeşitli üniversitelerin internet üzerinden elektronik nüshalarına ulaşabildim. Ayrıca müellifin hocaları ve talebelerinin hayatlarıyla ilgili bir kısım bilgiler de internetten istifade edildiğinden söz konusu sayfaları dipnot olarak kullanılmıştır. Metot olarak araştırmamız iki ana bölüm halinde çalışıldı. Birinci bölümde Müellif tanıtılarak hayatı, ilmi kişiliği ve eserleri işlendi. İkinci bölümde ise müellifin *el-Lü'lü'ü'l-Marsû* adlı eseri tüm ayrıntılarıyla detaylı bir şekilde incelendi.

Konumuz biyografi çalışması olduğundan öncelikle Ebu'l Mehâsin Şemsuddin el-Kavukçî hakkındaki bilgiler daha çok terâcim kitaplarından tespit edilmeye çalışıldı. Çalışmamızda yararlandığımız kaynakların başında Muhaddisin en önemli eserlerinden sayılan *el-Lü'lü'ü'l-Marsû*, *Kifayetu's-Sıbyan fîmâ Yecibu min Akâidi'l-İman ve Amelu'l-Erkân*, *ez-Zehebü'l-İbriz*, *Cümle mine'l-Müselselat*, *el-İtimad fî'l-İtikad* ve *el-Minahü'l-Nefsi ala'l-Fethi'l-Kudsi* adlı eserler gelmektedir. Kehhâle'nin *Mu'cemu'l-Müellifin Terâcimu Musannifi'l-Kutubi'l-Arabî*, Zirikli'nin *el-Alâm Kâmûsü Terâcim li Eşhure'r-Ricâli ve'n-Nisâi mine'l-Arabi ve'l-Musta'rabîn ve'l-Musteşrikîn*, Kettânî'nin *Fihrisu'l-Feharis ve'l-İsbat ile er-Risâletu'l-Mustatrafe li Beyâni Meşhûri Kutubi's-Sunneti'l-Müşerreffe*, Nebhani'nin *Cami'u Keramati'l-Evliya*, Nevfel'in *Teracimü Ulema'i Tarablus ve Üdeba'iha*, Tedmürî'nin *Mevsu'atü Ulema'i'l-Müslimin fi Tarih-i Lübnan el-İslami Ricalü'l-Hadis ve'l-Ulumu'l-İnsaniyye*, Zeki Muhammed Mucahid'in *el-Alamu's-Şarkıyye*, Yusuf el-Mer'aşî'nin *Nesru'l-Cevahir ve'd-Durer*, İsmail Paşa el-Bağdadi'nin *Hediyetu'l-Arifin* ve DîA maddeleri olmak üzere çeşitli çalışmalardan istifade edildi. Mukayese anlamında mevzuat edebiyatından Ebü'l-

Ferec İbnü'l-Cevzi'nin *Kitabü'l-Mevzû'ât*, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *el-Menâru'l-Munîf fi's-Sahîhi ve'd-Daîf*, Sehâvî'nin, *el-Mekâsidu'l-Hasene fî Beyâni Kesîri mine'l-Ehâdisi'l-Müştehra ale'l-Elsine* gibi çalışmalar da önemli başvuru kaynaklarımız oldu.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEMSÜDDİN EL-KAVUKÇİ’NİN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Yaşadığı Döneme Genel Bir Bakış

Kişinin dini, gelenek ve görenekleri, aile yapısı, mensup olduğu kavmin sahip olduğu özellikleri, yaşadığı ortamda bulunan fiziki ve ekonomik şartlar onun şahsiyetinin oluşmasında büyük bir etkiye sahiptir. Biyografisi üzerine çalışılan bir ilim adamını iyi tanımak, onun ilmî anlayışını ve eğilimlerini daha iyi yorumlayabilmek için; yaşadığı çevreyi, asrı ve toplumu iyi bilmek gerekir. Bunun için de yaşadığı asırda ve çevrede meydana gelen siyasi ve sosyal olaylar ile o dönemin fikrî, kültürel ve ilmî durumunun iyice irdelenmesi gerekmektedir. Ayrıca yetiştiği çevrede hâkim olan otoriteyi de iyi analiz etmek lazımdır. Bu nedenle Kavukçî’nin yaşadığı dönemin siyasi/sosyal ve ilmi/kültürel durumunun irdelenmesi önem arz etmektedir. Kavukçî Trablusşam doğumludur. Fakat ilmi hayatının önemli bir kısmı Mısır’da geçmiştir. Dolayısıyla yaşadığı çevreden bahsederken hem Trablusşam hem de Mısır’ın ana hatlarıyla tanıtılmasında fayda olacaktır.

Tarihi kaynaklara baktığımızda Ebu’l Mehâsin Şemsuddîn el-Kavukçî’nin yaşadığı dönem olan h. 1224-1305/ m. 1809-1888 yılları arası dönem, Osmanlı Devleti’nin hüküm sürdüğü bir zaman dilimidir. Ebu’l Mehâsin Şemsuddîn el-Kavukçî’nin yaşadığı dönemde, Osmanlı Devleti’nin yönetiminde birçok padişah bulunmuştur.¹ Kavukçî’nin yaşadığı zaman aralığını iyi analiz etmek için; dönemin siyasi/sosyal ve ilmi/kültürel durumunu ele alınması uygun olacaktır.

1.1.1.Siyasi ve Sosyal Durum

1.1.1.1. Lübnan-Trablusşam

Kuzey ve doğu sınırları bir hilâli andıran Lübnan, Suriye topraklarıyla kuşatılmıştır. Lübnan güneyde ise İsrail’in komşusu olup batı sınırları Akdeniz’e uzanır. Lübnan birçok dinî

¹ Bu padişahlar şunlardır: II. Mahmud (1808 – 1839), Abdülmecid (1839 – 1861), Abdülaziz (1861 – 1876), V. Murad (30 Mayıs 1876 – 31 Ağustos 1876) ve II. Abdülhamid (1876 – 1909). Bkz. M.Akif ERDOĞRU, *Türkiye Tarihi ve Uygarlıkları*, İlya Yayınları, İzmir, 2012, C. IV, s.312.

ve etnik grubu barındıran bir Ortadoğu ülkesidir.² Arazi şartları güç olup ülkeyi birinden diğerine geçilmesi zor bölgelere böldüğünden ülkede değişik dinî ve etnik gruplar oluşmuştur. Böylece halk sanki ayrı cemaatlar halinde yaşamaktadır. Bu cemaatlerin başlıcaları şunlardır: Genellikle kıyı kesimlerinde Sünnî müslümanlar, Lübnan dağlarının orta kesimlerinde Dürzîler, Bika' vadisinde ve güneyde Şîî Müslümanlar yaşamaktadır. Katolik Mârûnîlerin büyük bölümü Lübnan dağlarında, Ortodoks Rumlar kıyı şehirlerinde ve Katolik Ermeniler ise güneyin kırsal kesimlerine yerleşmişlerdir. Bu cemaatlerin nüfus oranları hakkında resmî belgelerde kesin bilgiler yer almamakta olup resmî olmayan kaynakların verdiği istatistikler de birbirini tutmamaktadır.³ Avrupalı devletler, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla, Osmanlı topraklarını işgal etmeye ve buraları sömürgeleri altına almaya başlamıştır. Lübnan da sömürülen bu ülkelerden biri olmuştur.

Lübnan'da bir yanda İslam toplumu bulunurken diğer yanda da Hristiyanlar ve bu inancın etrafında gelişen farklı inanç grupları da yaşamıştır. Değinildiği gibi ülkede Müslüman ve Hristiyanların yanı sıra bazı kentlerde Yahudi toplulukları da yer almıştır.⁴ Lübnan asırlarca Müslümanların ve Hristiyanların birlikte yaşamış olduğu bir coğrafyadır. Hristiyanların oluşturduğu en büyük grup Katolik mezhebini benimsemiş olan Marunîlerdir. Bunlardan sonra Grek Ortodoks ve Grek Katolikler ve son olarak diğer gruplara oranla sayısı daha az olan Ermeniler bulunaktaydı. Bu coğrafyada “Sünniler”, “Şiiler” ve kendilerini “Dürzî” olarak betimleyen Müslüman gruplar beraber yaşamışlardır.⁵

Sünni ve Şîî nüfusun, Lübnan'ın sosyal yapısına dâhil olmasıyla, ülkedeki nüfus çoğunluğu Marunîlerin elinden çıkmış, Marunîler en büyük azınlık grup olmuştur. Diğer dini gruplar, Hristiyanlara oranla daha hızlı nüfus artışına sahip olduğundan, ülkede gelişen demografik değişim, ülke nüfusu içinde Marunîlerin oranını daha da azaltacak gibi görünmekteydi. Osmanlının devlet idaresinde Lübnan din etkeni bakımından incelendiğinde, güç ve egemenliğin bölgede Dürzî ailelerin elinde olduğu görülür. Müslümanların bir kolu olarak tanınmasına rağmen Dürzîlerin kendilerine has dinî ritüelleri olup geleneklerine bağlı

² DİA, “Lübnan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2003, XXVII, s. 243.

³ DİA, “Lübnan”, XXVII, s. 243.

⁴ Olcay Özkaya Duman, “Lübnan'da Marunî Dürzî Çatışmaları ve Osmanlının 19.Yüzyıl Orta-Doğu Siyaseti”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.4, S.8, Hatay, 2007, s. 2-3.

⁵ Duman, a.g.m., s. 3.

ve içe dönük yapıları vardır. Dürzîler genellikle Beyrut'un doğusu ve güneydoğusunda meskûn idiler.⁶

Trablusşam, Lübnan'ın ikinci büyük şehri olup Lübnan'ın kuzey kıyılarında kurulan bir şehirdir. Suriye sınırlarına yakın olan Kadîşâ namıdiğer Ebûali adlı küçük bir nehrin vadisinde kurulmuştur. Konum olarak Kâdişâ nehrinin denize döküldüğü bölgedeki tepelik bir alan üzerinde bulunmaktadır. Kentin adı Grekçe Tripolis olup Arapça kaynaklarda ise Tarabulus ve Atrabulus şeklinde geçmektedir. Şehir ilk olarak Fenikeliler tarafından kurulmuş olup şehrin ilk ismi hakkında değişik görüşler öne sürülmüştür. Greklerin yönetiminde iken üç mahalleden teşekkül eden bir yerleşim yeri olmasından dolayı “üç şehir” anlamındaki Tripolis adını aldığı ifade edilmektedir. Bu yerleşim birimleri bölgeye yerleşen Saydalılar, Ervâdlılar ve Surlular tarafından oluşturulmuştu. Şehrin ne zaman kurulduğıyla ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla beraber yapılan arkeolojik çalışmalar buranın milâttan önce 8-7. asırlarda kurulduğı tahmin edilmektedir. Bir dönem Perslerin egemenliğinde kalan Trablusşam, kaynaklarda ilk defa milâttan önce 351 yılı civarında Fenikelerin önemli bir şehri diye geçmektedir. Ayrıca bu kaynaklarda milâttan önce 333'teki Issos Savaşı nedeniyle Büyük İskender'in (M.ö. 323) de ismi geçmektedir. Büyük İskender'den sonra M.ö. 258-257'de Ptolemaio'nun kurduğı devletin idaresi altında yer alan Trablusşam, milâttan önce 64'te Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiş ve Roma imparatorluğun bölünmesinden sonra Bizans egemenliğine dâhil olmuştur.⁷

Trablusşam, İslam hâkimiyetine ilk olarak Hz. Osman (ö.35/656) döneminde geçmiştir. Muâviye'nin (ö.60/680) gönderdiği Süfyân b. Mücîb el-Ezdî (ö.52/672) komutasındaki İslâm ordusu burayı hicri 25 yılında fethetmiştir. Daha sonra yahudilerle İranlılar Muâviye tarafından şehre yerleştirilmiş ve şehrin korunması için Dımaşk'tan düzenli şekilde birlikler oraya intikal ettirilmiştir. Kış mevsiminde birlikler Dımaşk'a geri dönüyorlardı. Ancak yine de şehirde küçük bir birlik kalıyordu. Ervâd ve Kıbrıs adalarının fethinde Trablusşam'ın önemli bir fonksiyonu vardı. Abdülmelik b. Mervân (ö.86/705) döneminde şehre yerleşen Bizanslılar isyan çıkararak Trablusşam'ı ele geçirmişler ancak Trablusşam daha sonra yeniden fethedilmiştir. Şehrin kalesi ve surları yenilenip güvenli hale getirilmiştir.⁸

⁶ Duman, a.g.m., s. 3.

⁷ Cengiz Tomar, “Trablusşam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., XLI, İstanbul, 2012, s.292-293.

⁸ Tomar, “a.g.m”, s. 293.

Kavukçî'nin yaşadığı dönem olan 19. yüzyılda şehir yapısal anlamda önemli değişiklikler yaşamıştır. Şehrin nüfusu oransal bir artış göstermiştir. 1894'te yaklaşık onyedi bin kişinin yaşadığı şehirde, otuz sekiz medrese ve kütüphane, yirmi iki mektep, on beş tekke, on yedi cami ve mescid, on iki kilise ve manastır bulunmaktaydı. Kentte portakal ve limon bahçeleri arasında değişik dokuma imalathaneleri, çiçek suyu damıtımevleri bulunmaktaydı. Şöhret bulan kuşak ve çarşaflik kumaşları imal eden dokuma tezgâhları da şehrin önemli imalathanelerindendi.⁹ Müellifimiz Kavukçî'nin de atalarının kavuk imalatıyla iştigal ettiği bilinmektedir. Bu da Kavukçî ailesinin Trablusşam'ın sosyal ve ekonomik hayatında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Ebu'l Mehâsin el-Kavukçî'nin ailesi Trablusşam'da meskûn olan kökü eskilere dayanan en kadim ve etkili ailerindendi.

Osmanlı Devleti'nin himayesindeyken tarih boyunca Trablusşam eyaletinin tamamında emniyet valiler aracılığıyla sağlanmıştır. Hac kabileleri Trablusşam'dan geçtiğinden bu yolu kullanan hac kabilelerinin emniyeti için şehrin güvenliği daha çok önem arz etmekteydi. Bunun içindir ki Trablusşam valileri zaman zaman hac emirliği görevini de yüklenmişlerdir. Trablusşam 19. yüzyılın ilk yarısında dönemin güçlü valisi Mehmet Ali Paşa'nın nüfuzu altına girmiştir. 1832'de İbrâhim Paşa Şam'ı işgal edince, Mehmed Ali Paşa'nın ordusuna karşı Trablusşam valisi Mehmed Paşa'ya savaşma tâlimatı verilmiştir. Ancak Mehmed Paşa Humus yakınlarında yapılan savaşta büyük bir yenilgiye uğramıştır. Osmanlı Devleti daha sonra burada yeniden kontrolü sağlamıştır. Ancak 1918'de Fransızların bu bölgeleri işgal etmesiyle Osmanlılar Trablus'u kaybetmiştir.¹⁰

1.1.1.2. Mısır

Kuzeyden Akdeniz, kuzeydoğudan İsrail, güneyden Sudan, batıdan Libya ve doğudan Kızıldeniz ile çevrili olan Mısır'da¹¹ Ebu'l Mehâsin el-Kavukçî'nin yaşadığı dönem, 1789 yılındaki Fransız devriminden yaklaşık çeyrek asır sonraya denk gelmektedir. Nizam-ı Cedit ordusunun kurulması ve genişlemesi, Osmanlı toplumunun merkezi otoritenin zayıflamasından yararlanan unsurların etkin muhalefetini uyandırmıştı. III. Selim'in tahta geçmesinden itibaren Yeniçeriler, onun askeri reform programını bağımsızlıklarına bir tehdit olarak görmüşler ve yeni ordunun yanında savaşmayı reddetmişlerdi. Güçlü derebeyleri,

⁹ DİA, "Trablusşam" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., XLI, İstanbul, 2012, s.295.

¹⁰ Fazıl Bayat, "Trablusşam Eyaleti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.XLI, İstanbul, 2012, s.296.

¹¹ Suna Doğaner, "Mısır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.XXIX, İstanbul, 2004, s.553.

padişahın yeni ordusunu finanse etmek için tımarlara el koyup, gelirini Nizam-ı Cedit'e vermesinden dehşete düşmüşlerdi. Ulema ile diğer yönetici seçkinler padişahın askeri reformlarını aldığı Avrupa örneklerine itiraz etmekteydiler.¹²

Ayaklanan Yeniçerilerin liderliğinde bu güçler bir araya gelip III. Selim'i tahtan indirdiler ve yerine ayrıcalıklarına müdahale etmeyeceğine yemin eden IV. Mustafa'yı geçirdiler. Sultan Selim, tahtan indirilmesi için verilen fetvada İslam dinine ve Osmanlı geleneğine saygı göstermemekle suçlanıp öldürüldü.¹³

Osmanlı otoritesinin zayıflamasına müteakiben Fransız ve İngiliz işgali sonrasında 19. yüzyıl itibariyle Mısır'da fikir ve düşünceler büyük oranda siyasi ve toplumsal olayların etkisi altında şekil almaya başlamıştır. 19. yüzyıla gelinceye dek siyasetten sanata, edebiyattan hukuka kadar değişik birçok alanı kontrolünde tutan âlimler batılı fikir ve düşüncelerin yaygınlaşması ile beraber çeşitli alanlardan geri çekilmek zorunda kalmışlardır.¹⁴ Mehmet Ali Paşa'nın başlattığı modernleşme hareketiyle artık dini eğitim görenler değil batı tarzı okullardan mezun olanlar bürokraside iş imkânı bulmaya başlamıştır. Daha sonra Mısır'da siyasi hiziplerin kurulması ve birçok aydının bu hiziplerin çevresinde toplanması Mısır'ın fikrî hayatı bakımından önemli bir hal almıştır. Bu dönemde birçok siyasi görüş meydana gelmiştir. Bu siyasi görüşlerin buluştuğu ortak nokta, İngilizlerin Mısır'dan el çekmesi ve Hilafet-i Osmaniye'nin Müslümanların ittihadını sağlamakta önemli bir kurum olduğu vurgusudur.¹⁵

Bu dönemin en önemli figürlerinden biri Yunanistan'ın kıyı kenti Kavala'da doğup büyümüş bir Arnavut olan Mehmet Ali Paşa'dır. Mehmet Ali Paşa bir bakımdan zayıflama dönemine giren Osmanlı devletinde bağımsız bir hanedan kurmak isteyen geleneksel bir derebeyi olarak kabul edilebilir. Ancak Mısır'daki idaresini niteleyen derebeylik ve mutlakiyetçilik unsurlarına rağmen, onun rejimi Ortadoğu'da ordunun ve onu destekleyen kurumların devlet himayesinde Avrupalılaştırılmasının ilk sürekli programını temsil etmektedir.¹⁶

¹² William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s.74.

¹³ Cleveland, *a.g.e.*, s.74.

¹⁴ Hilal Görgün, "Mısır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., XXIX, İstanbul, 2004, s.578.

¹⁵ Görgün, "a.g.md.", s.578.

¹⁶ Cleveland, *a.g.e.*, s.76.

Zamanla Mısır Avrupa emperyalizminin çekişme odaklarından biri haline geldi. Mısır valisi Mehmet Ali Paşa, Vahhabilere karşı başarılı harekâta bulunuyor, Kölemenlerin gücünü kırıyor ve kutsal Mekke ile Medine şehirlerini onların ellerinden kurtarıyordu.¹⁷ 1847 yılının sonlarına doğru Mehmed Ali Paşa'nın ihiyarlık ve bunama belirtileri göstermesi üzerine yerine oğlu İbrâhim vekâleten görevlendirildi. Daha sonra 1848'in Eylül ayında asaleten vali olarak atandı.¹⁸ Bu zaman diliminde otorite birçok kez el değıştirdi. Avrupalı güçlerin devletlerinin iç işlerine karışmasına karşı olan Mısırlılar Urâbî Paşa'nın liderliğinde el-Hizbü'l-Vatanî adı altında bir örgüt kurdular. Haziran 1882 yılında Urâbî Paşa'nın önderliğinde toplanarak ayaklanma yaptılar. İngiltere bu durumu bahane ederek Temmuz 1882'de İskenderiye'ye saldırdı. İngiliz ordusu ile Urâbî Paşa taraftarları arasında 13 Eylül 1882'de Kahire yakınlarındaki Tellülkebîr'de savaş meydana geldi ve Mısır İngilizler tarafından fiilen işgal edildi.¹⁹

1. Dünya savaşından sonra basını sansür altında tutulan, ekonomik açıdan zor günler geçiren Mısır'da bağımsızlık adına adımlar atılmaya başlandı. Bağımsızlık için Ezher uleması, çiftçiler ve talebeler gibi birçok kesimin ön ayak oluşu ayaklanmalar yaşandı. İngiltere ve Mısır arasında müzakereler yapılsa da bir sonuca ulaşamadı. Buna rağmen Mısır İngiltere tarafından 28 Şubat 1922'de tek taraflı olarak bağımsız devlet ilân edildi. Ancak İngiltere'nin Mısır'daki haberleşme güvenliğinin sağlanması, yabancı ve azınlıkların haklarının korunması, Sudan'ın yönetimi, Mısır'ın yabancı saldırısı ve işgali durumunda savunulması bir anlaşmaya varılincaya kadar İngiliz hükümetinin yetkisine bırakılmıştı. Konulan bu şartlar, İngiltere için Mısır'ın dâhili ve harici politikasına sürekli karışma hakkı doğurduğundan bu şartlar altında Mısır için bağımsız bir devletten bahsetmek bir anlam ifade etmiyordu. Mısır politikacıları bu sınırlı egemenliği resmen kabullenmemekle beraber devlet kurumlarını oluşturmaya başladılar. Hidiv İsmail'in oğlu Ahmed Fuâd 15 Mart 1922'de melik unvanını alarak Mısır'da monarşi ilân etmiştir.²⁰ Siyasi ve sosyal olarak Kavukçî'nin Mısır'da fazla etkin olmadığı görülmekle beraber, bilhassa tasavvuf cenahında etkin olduğu görülmektedir. Çünkü Trablus'a döndükten sonra Mısır'a yaptığı seyaâhatler sırasında etrafında ciddi kalabalıklar oluştuğunu, zikir ve ibadet halkaları ile dikkat çektiğini müşahade etmekteyiz.

¹⁷ M. Akif Erdoğan, *Türkiye Tarihi ve Uygarlıkları*, İlyay Yayınları, İzmir, 2012, IV, s.234.

¹⁸ Görgün, "a.g.md", s.569.

¹⁹ Görgün, "a.g.md.", s.570.

²⁰ Görgün, "a.g.md.", s.571.

1.1.2. İlmî ve Kültürel Durum

1.1.2.1. Lübnan-Trablusşam

Trablusşam tarih boyunca birçok kültürü barındırmıştır. Şimdilerde Lübnan devletinin kuzeyinde bir eyalet olan Trablusşam, antik dönemde Fenikelilerin önemli bir şehriydi. Sırasıyla Perslilerin, Romalıların, Arapların, Haçlıların ve Memlûklülerin hâkimiyetinde kalmıştır. 1516'da ise Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesi ile Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. XIX. y.y.'da Beyrut'un beş sancağından biri olan Trablusşam kuzeyinde Lazkiyye sancağı, güneyinde Cebel-i Lübnan sancağı, doğusunda Suriye vilayetinin Hama Sancağı ve batıda ise Akdenize uzanıyordu.²¹

Bir toplumun ilmî ve kültürel durumunun anlaşılabilmesi için o toplumdaki eğitim kurumlarının, dini cemaatlerinin ve geleneklerinin irdelenmesi gerekmektedir. Dini cemaatlerin eğitim öğretim durumu, eğitim kurumlarının durumu, öğrenci sayıları, yabancılara ait eğitim kurumları vb. konuların aydınlığa kavuşması için Trablusşam'ın o dönemdeki idarî yapısı ve nüfusu hakkındaki verilere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle ilk olarak Trablusşam sancağının idarî yapısı ve demografik durumu hakkında malumat verilecektir. Trablusşam Sancağı Ebu'l Mehâsin el-Kavukçî'nin vefat yılı olan 1888 yılında, Hısnü'l-Ekrâd, Safeyta, Trablusşam ve Akkâr, adlarında 4 ilçeden teşekkül etmekteydi. Aynı sene Trablusşam'a bağlı 6 nahiye ve 567 köy bulunmaktaydı.²² Trablusşam Sancağında 1893-1894 tarihlerinde 59.842 kadın, 64.943 erkek olmak üzere toplam nüfus 124.785 şahıstan oluşmaktaydı.²³ Vital Cuinet kaleme aldığı "Syrie, Liban et Palestine" isimli kitabında 1895 tarihi itibarıyla dini yönden demografik durumu şu şekilde açıklamıştır: Trablusşam sancağı; 67.800 müslüman, 8.300 ortodoks, 8.257 katolik ve 11.732 diğerleri olmak üzere toplam olarak 96.109 nüfusa sahipti.²⁴ 1914 yılında ise 118.655 müslüman, 39.763 rum, 16.083 maruni, 1057 rum katolik, 774 protestan, 72 yahudi, 23 latin, 5 ermeni olmak üzere toplam 138.731 nüfusa sahipti.²⁵

Osmanlı devleti, klasik dönemde eğitim kurumları bakımından incelendiğinde kendisinden önceki devletlerin devamı niteliğinde bir yapıya sahip olduğu görülecektir.

²¹ Kürşat Çelik, "Maârif Salnâmelerine Göre Trablusşam Sancağı'nın Eğitim Kurumları", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 7, Adıyaman, 2011, 38.

²² Çelik, "a.g.m.", s. 38.

²³ Bkz. Beyrut Vilâyeti Salnâmesi, 1311 H. (1893-1894 M.): 404-405).

²⁴ Çelik, "a.g.m.", s. 40.

²⁵ Çelik, "a.g.m.", s. 40.

Müellifimiz Ebu Mehâsin el-Kavukçî'nin yaşadığı 19. yüzyılda eğitim sahasında yeni gelişme ve değişimler yaşanmıştır. Klasik dönemin meyveleri olan eğitim kurumlarından medreselerle birlikte yeni kurulmaya başlanan ibtidâîler, rüşdiyeler ve idâdiler eğitim sisteminde yer almaya başlamışlardır. Eğitim kurumlarının bu dönemin şartlarına ayak uydurmaya çalışmasının yanı sıra batı ülkelerinin misyonerleri aracılığıyla kurmuş oldukları misyoner okullarının da bu dönemde faaliyet göstermeye başladıkları görülmüştür. Devlet, bu yüzyılda sağlıklı bir şekilde eğitim faaliyetlerini yürütülebilmek için maârif yapılanmasını başlatmıştır. Bu kapsamda 1857'de kurulan Maârif Nezareti ile zamanla vilayetlere birer maârif müdürü ataması yapmıştır. Devlet 1869 yılında yayınladığı Maârif-i Umumiye Nizamnamesi ile Maârif teşkilatının idare ve görevlerini yasal bir hükme bağlamıştır. Azınlıkların kurdukları okullar ise 1866'da kurulan Mekatib-i Gayr-i müslim ve Ecnebi Müfettişliği'nin bünyesinde çalışmaların sürdürmüşlerdir.²⁶

Ebu'l Mehâsin el-Kavukçî'nin yaşadığı dönem Lübnan özellikle Trablusşam ilim ve kültür merkezi idi. Çeşitli ilim dallarında yetişmiş birçok ilim adamı vardı. 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Süriye'yi fethetmesiyle Osmanlı topraklarına kattığı Trablusşam²⁷ çok eski ilim ve kültür mekezlerindendir. 19. yüzyılda Trablusşam'ın kent yapısında önemli gelişmeler yaşandı. Demografik yapısı oransal bir artış gösterdi. Kavukci'nin vefatından beş yıl sonra 1893-1894'te kentte otuz sekiz medrese ve kütüphane, on yedi cami, mescid, yirmi iki mektep, on iki kilise ve manastır ile on beş tekke bulunmaktaydı.²⁸

Osmanlı Devleti tarafından yıllık olarak hazırlanan Maârif salnâmelerindeki bilgiler incelendiğinde, Trablusşam'da verilen eğitim ve öğretimin, Osmanlı eğitim sisteminin minyatür bir modeli olduğu görülecektir. Trablusşam sancağında 19. Yüzyıldan itibaren yeni eğitim kurumları ortaya çıkmış, hem okulların sayısı hem de türlerinde bir artış meydana gelmiştir. Bu kurumların sayısal olarak artmasının yanı sıra kalitelerinde iyileştirilmeler ve müfredatlarında yenilenmeye gidilmiştir. Vakıflarca verilen eğitim hizmetleri de devletin denetimi altında planlı ve programlı olarak yürütülmeye başlanmıştır. Osmanlı devletince 19. yüzyılda eğitim ve öğretimde sosyal devlet ilkesi özümsemeye başlanmış ve kısmen de olsa uygulanmaya konulmuştur. Bu dönemde Trablusşam'da 11 ibtidâî, devlete ait 1 idâdî, 10 medrese, , 14 yabancı ve 15 gayr-i müslim okulu olmak üzere 51 okul bulunmaktaydı. Bunlardan otuzbiri Trablusşam, on tanesi Akkâr, altısı Safeyta ve dördü ise Hısnü'l-Ekrâd

²⁶ Çelik, "a.g.m.", s.40.

²⁷ DİA, "a.g.md.", s. 294.

²⁸ DİA, "a.g.md", s. 295.

kazâsında bulunmaktaydı. Medreseler, ibtidaîler ve yabancı okulları genellikle Trablusşam'da bulunuyorken, gayr-i müslimlerin okulları çoğunlukla Akkâr kazâsındaydı.²⁹

1.1.2.2. Mısır

Ebü'l-Mehâsin el-Kavukçî'nin de ilmî şahsiyetini geliştirdiği dönem olan 19. Yüzyılın Mısır'ı sosyal ve siyasi yönden toparlandığı gibi ilmî ve kültürel anlamda da bir değişim ve toparlanma dönemine girmiştir. 1882 senesinde İngiliz işgaline maruz kalan Mısır'da Hindistan'da olduğu gibi yeni bir akım olan tecdid ve Kur'an'la yetinme fikir ve düşüncelerinin hâkim olduğunu müşahade etmekteyiz.³⁰ Kendi kültür ve geleneklerini yeterince içselleştirememiş, etraflarındaki hakikatlerden bihaber olan gençlerin ilk olarak, bir "hayranlık" duygusu içinde Batı kültür ve medeniyetini öğrenip kendi memleketlerine dönmesi, 20. yüzyılın ortalarından itibaren bu fikir ve düşüncelerin yeni bir ifade etme tarzı ile İslâm toplumlarında da görülmesine yol açmıştır.³¹ Dış etkenlerle başlayan bir fikir ve kimlik hareketi ile bilhassa Mehmed Ali Paşa, yapmış olduğu reform faaliyetleri arasına kısa bir süre içerisinde eğitim alanını da dâhil etti. Klasik öğretim tarzı tamamıyla göz ardı edilerek, teşekkül ettirilecek yeni sisteme batı örnek alınmıştır. Mehmed Ali Paşa zamanında askerî ve teknik alanlarda yüzlerce talebe Batı'da özellikle İtalya ve Fransa'da öğrenim görmüştür.³²

Mehmed Ali Paşa'nın yürüttüğü reformlaşma hareketleri, dinî eğitim alanlarından daha çok, kendisinin açtığı batı tarzı eğitim müesseselerini öne çıkarmaktaydı. Dinî kurumları ayakta tutan vakıflara el konulması, iltizam sisteminin ortadan kaldırılması ve medeni hukuk dışında kalan tüm müesses düzenin batı hukukuna göre dizayn edilmesi dinî düşüncenin uygulamada etkisinin kaybolmasına sebep olmuştur.³³

Mehmed Ali Paşa, batı tarzı okullardan esinlenerek mühendislik ve tıp eğitimi başta olmak üzere ilkokuldan üniversiteye kadar birçok alanda yeni okullar açmıştır.³⁴ Halk ilk olarak Mehmed Ali Paşa'nın açmış olduğu okullara, çocuklarını göndermek istemiyordu. Çocuklar ailelerinden zorla alınarak yatılı okullara yerleştiriliyordu. Yatılı okullara

²⁹ Çelik, "a.g.m.", s. 49.

³⁰ Halil İbrahim Yıldız, *Muhammed Tevîk Sıdkî'nin Hadis ve Sünnet Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2018, s.4.

³¹ İbrahim Hatiboğlu, *İslâm Dünyasının Çağdaşlaşma Serüveni*, Hadisevi Yayınları, İstanbul 2004, s. 118.

³² Gökhan Bozbaş, "Ortadoğu'da Bölgesel Milliyetçilikler: Mısır Örneği", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Konya 2016 C. 18, S. 31, s. 110.

³³ Hatiboğlu, a.g.e., s. 116-117.

³⁴ Hatiboğlu, a.g.e., s. 116.

yerleştirilen bu çocukların uzun süre kendi çevreleriyle bağları kesilmekteydi. Tüm bunlara rağmen öğrencilerin her türlü ihtiyaçları da karşılanmaktaydı.³⁵

Yeni gelişmelerin yaşandığı bu dönemde eğitimde ikili bir sistem ortaya çıkmıştır. Bir yandan batılı sisteme ayak uydurularak açılan yeni okullar, diğer yandan ise geleneksel tarz korunarak eğitim veren medreseler ve okullar yer almaktaydı. Yeni oluşturulan yüksekokullarda dışarıdan istek üzerine gelen öğretmenlerden faydalanılırken, ilkokul ve ortaokullar için ders verecek öğretmen bulmakta zorluklar yaşanıyordu. Bu sıkıntılı durumda, Ezher'den mezun olanlardan fayda sağlanılmakta; bunun içindir ki yeni sistemin içinde geleneksel eğitim kısmen de olsa etkisini etkisini devam ettirmekteydi. İlköğretimde eğitimin temelini yine Kur'an ve dini bilgiler oluşturmaya devam etmekteydi.³⁶

1882 yılında İngilizlerin Mısır'ı işgal etmesiyle Hidiv İsmail Paşa'nın hemen her alandaki politalarında bir dengesizlik yaşadığını müşahade ediyoruz. İngilizlerin bu işgal sebebi Mısır vasıtasıyla Arap yarımadasını ele geçirmektir. İngilizler işgalden bir süre sonra hedeflerine ulaşmak için Mısır'daki bazı okullardan Fransızca'yı kaldırmışlar ve onun yerine öğretim dilinin İngilizce olmasını kararlaştırmışlardır. 1893 yılında Fransızca ilkokullardan tamamen kaldırılmış, 1907 yılından itibaren okullarda İngilizce ilk sırayı almıştır. Okullarda İngilizce Arapçanın da yerini almaya başlamış, İngilizler kendi dillerini yerleştirmekle kalmamış fasih Arapça'yı da ifsad etmeye çalışmışlardır. Ancak zamanla Arapça tekrar öğrenim dili haline getirilmiştir.³⁷

Ülkedeki fikri cereyanların bir kanadı İngilizler tarafından desteklenen, misyoner okullarında yetişmiş ve ekseriyetle Hristiyan olan Arap aydınlarının oluşturduğu laik düşüncelerden teşekkül etmektedir. Laik fikriyatın hem en büyük muarızı hem de en büyük muhatabı, geleneksel kurumlarda eğitim ve öğretimi sürdürülen ikinci kanat klasik düşüncedir. Bunlarla birlikte, hâssaten 19. yüzyılın son çeyreğinde her iki tarafla da ilişkileri olan ve aralarını birleştirmeye çalışan ayrı bir düşünce akımı filizlenmeye başlamıştır. Laik düşünce daha çok basın ve yayın etkinlikleri içinde boy gösterirken, klasik düşünce başta Ezher olmak üzere geleneksel eğitim kurumlarında ve aynı zamanda bir hayat tarzı şeklinde etkinliğini sürdürmeye çalışmıştır. Islahatçı ve belirli ölçüde modernist sayılabilecek üçüncü düşünce akımı ise, hem laik hem de geleneksel yolu kullanmakla birlikte, daha ziyade idare

³⁵ Görgün, "a.g.md.", 580-581.

³⁶ Görgün, "a.g.md.", s.581.

³⁷ Erol Ayyıldız, "Mısır'da İngiliz İşgalinin Arap Dili Üzerine Tesirleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 1986, C.1, S. 1. s. 70.

ile irtibatlı bir şekilde ve onun taleplerini dikkate alarak eğitim kurumlarında yapılacak düzenlemeler üzerinde etkili olmaya çalışmıştır.³⁸

Cemaleddîn Afgânî'nin Mısır'a gelmesiyle birlikte dinî düşüncede düzenleme ve ıslah gerekliliği fikri, bariz bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Bu fikriyatın en önemli temsilcilerinden olan Muhammed Abduh da büyük oranda, Batı yönetim ve ilim anlayışıyla bağdaştırılıp yeniden tanımlanacak aklın önemine vurguda bulunarak, modern bilimlerle İslam'ın irtibatlandırılabilceği fikrini savunmuştur. Cemaleddin Afgânî'nin Mısır'da harekette geçirdiği bu etkinlik, öğrencisi olan Muhammed Abduh'la birlikte, Müslümanları temel kaynaklara, yeniden uyanışa, hurafelerden ve bid'atlardan silkinmeye ve sömürü düzeninden kurtulmaya çağırmıştır. Muhammed Abduh, hocası Afgânî'nin aksine yenilenme ve reform çalışmalarının siyasî arenada değil, eğitim sahasında görmüş ve bu yolda çaba sarfetmiştir.³⁹

19. Yüzyılın Mısır'ında modernizmin zirve yaptığı dönemde Ebu'l Mehâsin el-Kavukçî'nin geleneksel çizgide olduğunu, mutasavvıf kimliğini koruduğunu müşahede etmekteyiz. Ayrıca sünnetin ve hadislerin tartışıldığı bu dönemde Kavukçî'nin hadis dalında onlarca eser telif ettiğini ve özellikle mevzu hadisler üzerinde yoğunlaştığını görmekteyiz. Bunun en bariz örneği ise araştırmamızın ikinci bölümünü teşkil eden *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'fîmâ lâ Asle lehû ev bi Aslihi Mevzû' adlı* eseridir.

Mısır'da çağdaş modernizmin şekillenmesine önemli katkılar sağlayan Mısır yenilikçilik hareketinin önemli şahsiyetlerinden olan Ahmed Emin (1954) Kavukçî'nin talebelerinden olan Şeyh Abdulkadir el-Mağribî'nin (1956) etkinliğinden ve fikirlerinden faydalanmıştır.⁴⁰

1.2. Şemsuddîn el- Kavukçî'nin Hayatı

Bu bölümde Ebu'l Mehâsin Şemsuddîn el-Kavukçî'nin hayatı hakkında bilgi verilecektir. Onun hayatını; adı, nesebi, künyesi, doğumu, hocaları, talebeleri ve vefatı başlıkları altında ele alacağız. Ayrıca irşad faaliyetlerinde bulunan önemli bir seyyah olan müellifin seyâhatleri de müstakil bir başlık altında ele alınacaktır.

³⁸ Görgün, "a.g.md.", s.581.

³⁹ Fatma Tuğut Karaduman, *Peygamberi Dışlayan Bir İslâm Anlayışının Yaşanabilirliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2011, s. 80.

⁴⁰ Hatiboğlu, a.g.e., s. 192.

1.2.1. Adı, Nesebi ve Künyesi

Tam adı Ebu'l Mehâsin Şemsuddîn Muhammed b. Halil b. İbrahim b. Muhammed b. Ali el-Meşîşî et-Trablusî eş-Şamî el-Kavukçî'dir.⁴¹ Bazı kaynaklarda Hanefî mezhebine intisabından dolayı isminin sonunda el-Hanefî künyesi de bulunmaktadır.⁴² Nesebi baba tarafından Hz. Hasan'a, anne tarafından Hz. Ömer'e dayandırılmaktadır.⁴³ Daha önce mutasavvıf Abdusselam b. Meşîş el- Hasenî'ye nisbetle Meşîşî olarak tanınmakta olan Kavukçî, ailesinden birinin kavuk imalatçısı olduğu, yaptığı kavuklardan birini Osmanlı padişahlarından Sultan Mustafa'ya hediye etmesi üzerine padişahın kendisine Trablusşam'ın iki saat mesafesinde olan Zekrun beldesini hediye etmiştir. Bu olaydan sonra Kavukcibaşı sıfatıyla anılmaya başlandığı ifade edilmektedir.⁴⁴ Zamanla bu sıfat Kavukçî olarak kaynaklarda kendine yer edinmiştir. Kavuk, önceleri sultanların, sonra âlimlerin daha sonraları halkın ve özellikle Türklerin taktığı bir başlıktır.⁴⁵ Ebu'l Mehâsin künyesi ile meşhur olan müellifimiz; bunun yanında ayrıca Ebu'l Meârif, Ebu'l Hedy, Ebu'l Mekârim, Ebu'l Vela, Tâcu'l Futuh, İlmü't Teraik künyeleri ile de künyelenmiştir.⁴⁶

1.2.2. Doğumu ve Ailesi

Ebu'l Mehâsin el-Kavukçî, 12 Rebiülevvel 1224'te (27 Nisan 1809) gecenin ilk saatlerinde yatsı namazından önce Trablusşam'da nesebi Halife Ömer b. Hattab'a ulaşan dayısı Şeyh Muhammed b. Abdulkadir'in evinde doğmuştur.⁴⁷

Onun doğumu esnasında hayret verici bir rastlantı olmuştur. Ebu'l Mehâsin dayısı Şeyh Muhammed b. eş-Şeyh Abdulkadir el-Hamidi'nin evinde doğmuştur. O ev

⁴¹ Kehhale, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l Müellifin*, Muessestu'r-Risale, Beyrut, 1414, III, s.278.; Nevfel, Abdullah Habib, *Kitabu Teracimu Ulemai Trablus ve Udebaiha*, Matbaatu'l- Hadare, Trablus, 1929, s.58.; Kettani, Abdulhay b. Abdulkebir, *Fihrisu'l- Feharis ve'l- İsbat*, Daru'l- Garbi'l-İslami, Beyrut, 1982, I, s.104,105.; Zirikli, Hayreddin, *el-A'lam Kamusu Teracim li Eşhuri'r-Ricali ve'n-Nisai mine'l-Arabi ve'l-Musta'rabin ve'l-Musteşrikin*, Daru'l- Aleml-Melayin, Beyrut, 2002, VI, s.118.; Nebhani, Yusuf b. İsmail, *Camii Keramati'l-Evliya*, Merkez Ehl-i Sünnet Berekati Rıza, Hindistan, 2001, I, s.373.; El- Mer'aşli, Yusuf b. Abdurrahman, *Nesru'l- Cevahir ve'd- Durer fi'l- Ulemai karni Rabii'l- Aşere*, Daru'l Marife, Beyrut, 1427, I, s.1157.; Zeki, Muhammed Mucahid, *el- A'lamu's- Şarkiye fi'l- Miete'r- Rabiati Aşereti'l- Hicriyye*, Daru'l- Garbu'l- İslami, Beyrut, 1949, II, s.584.; el- Bağdadi, İsmail Paşa, *Hediiyetu'l-Ârifin Esmâu'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin*, daru İhyau't- Turasi'l- Arabi, Beyrut, Ts., II, s.287.

⁴² Kettani, *a.g.e.*, I, s.104,105.; el- Bağdadi, *a.g.e.*, II, s.287.

⁴³ Abdulkadir Şenel, "Kavukci", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., XXV, İstanbul, 2002, s.72.

⁴⁴ Şenel, "a.g.md, s.72.; El- Mer'aşli, *a.g.e.*, I, s.1157.; Zeki Muhammed Mucahid, *a.g.e.*, II, s.584.; el- Bağdadi, *a.g.e.*, II, s.287.

⁴⁵ Kettani, Abdulhay b. Abdulkebir, *er-Risâletu'l-Mustatrafe li Beyâni Meşhûri Kutubi's-Sunneti'l-Müşerreffe*, Daru'l- Beşairu'l- İslamiye, Beyrut, 1993, s.153-154.

⁴⁶ Kavukçî, Ebu'l-Mehâsin, *el-Lü'lü'ü'l-Marsû' fî mâ lâ Asle Lehû ev Biaslihi el-Mevzû*, Thk., Fevâz Ahmed Zemirulî, Daru'l- Beşairu'l- İslamiye, Beyrut, 1415, s.5.

⁴⁷ Kavukçî, *a.g.e.*, s.6.; Şenel, "a.g.md.", s.72.

Trablusşam'daki meşhur el-Attar Camisi'nin karşısındaydı. Müellifin doğduğu esnada camide Hz. Peygamber'in doğum kıssası okunuyordu. Kıssayı okuyan, "Hz Peygamber'in annesi onu dünyaya getirdi." sözlerine varınca müellif dünyaya geldi. Bu rastlantının bereketiyle onun çağdaşları kendisini ehl-i wifak yani uyum ehli olarak isimlendirilmişlerdir.⁴⁸

Daha küçük yaşta iken babasını kaybettiğinden yetim kalmış ve soyu anne tarafından Hz. Ömer'e dayanan ilim ehli dayılarının yanında büyümüştür. Büyük bir âlim olan dayısı Şeyh Abdulkadir b. Muhammed el-Hamidi onu himayesine almıştır.⁴⁹ Ailesi ile ilgili fazla bilgi yoktur. Ancak atalarının bir çeşit taç olan kavuk işi ile uğraştığı bilinmektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi Kavukci künyesinin de; kavuk imalatıyla uğraşan atalarından birinin Osmanlı padişahı Sultan Mustafa'ya yaptığı bir kavuğu hediye etmesi üzerine, bu künyeyi aldığı anlaşılmaktadır.⁵⁰

1.2.3. Seyâhatleri

İlim adamları için önemli öğrenim süreçlerinden biri de ilmi seyâhatlerdir. Çünkü ilim adamları bu seyâhatler sayesinde gittikleri yörelerin ilmî ve kültürel durumlarından haberdar olmuşlardır. Bu seyâhatler aracılığıyla uğradıkları bölgelerin ilim adamlarıyla tanışıp fikir teatisinde bulunmuşlardır. İslam'ın ilim geleneğine baktığımızda bu durumla sık sık karşılaşmaktayız. Ashâb ve tabi'ün dönemlerinde bunun birçok örneğini müşahade etmekteyiz. Özellikle Peygamberimizin vefatından sonra sahabe dünyanın farklı bölgelerine dağılmış Peygamberin mesajlarını ihtiyacı olanlara ulaştırmıştır. Bilhassa hadis ilminde ise muhaddislerin duymuş oldukları hadislerin âli isnatlarını temin etmek, duymadıkları hadisleri de sağlam kaynaklardan almak için yaptıkları ilmî seyâhatler "er-Rıhle fî Talebi'l-Hadis" diye adlandırılmaktadır. Bu başlık altında başta ashâb ve tabi'ün olmak üzere birçok âlimin ilmi yolculukları anlatılmaktadır.⁵¹

Ebü'l-Mehâsin el-Kavukçî de çok sayıda seyâhat ve ziyaretlerde bulunmuştur. Bilhassa Trablus'a yakın beldelere her yıl birden fazla kez seyâhatlerde bulunur ve birçok memleketten elçiler Kavukçî'ye gelip kasabalarını veya köylerini ziyaret etmesi için davetlerine icabet edene kadar kapısında otururlardı. Kavukçî'nin bu ziyaretleri sırasında

⁴⁸ Kavukçî, *a.g.e.*, s.6.

⁴⁹ el- Mer'aşli, *a.g.e.*, I, s.1157.; Zeki Muhammed Mucahid, *a.g.e.*, II, s.584.; el- Bağdadi, *a.g.e.*, II, s.287.

⁵⁰ Kavukçî, *a.g.e.*, s.5.

⁵¹ Geniş bilgi için bkz.Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, A.İ.Ü.F. Yay., Ankara, 1988, s.97-103.

aralarında bulunduğu müddetçe zikir ve ibadet halkaları oluşturulur, kendisinden bolca faydalanılırdı. Bu arada kurbanlar kesilir ve yemekler ikram edilirdi.⁵²

Kavukçî'nin bu denli fazla olan seyâhatlerinden öne çıkanlar Kudüs yolculukları ile Mısır, Mekke ve Medine yolculuklarıdır.⁵³

1.2.3.1. Mısır Seyâhatleri

Kavukçî'nin ilk seyâhati daha onbeş yaşındayken ilim tahsil etmek için Mısır'a olmuştur. Bu seyâhati sonrasında yirmi yedi yıl boyunca Mısır'da ilim tahsil etmiş, Mısır'ın ve Mısır'da bulunan diğer diyarların meşhur âlimleriyle karşılaşmış ve birçoğundan istifade etmiştir.⁵⁴ Trablus'a döndükten sonra da Mısır'a seyâhatler yapmaya devam etmiştir. Mısır'a ulaştığında yüzlerce seveni onu karşılar ve pankartlarla bayraklarla onu çevreliyorlardı. Bazen yolculuğunu Hac mevsiminden kısa bir süre önce olacak şekilde ayarlardı. Böylece Mısır ziyaretini bitirirse Mescid-i Hâram ile Mescid-i Nebevî'yi ve Hz. Peygamber'in mübarek kabrini ziyaret etme fırsatını yakalamış olurdu. Umre ziyaretlerini yolda kendisine eşlik eden müritleri ve sevenleriyle birlikte yerine getirirdi.⁵⁵

1.2.3.2. Kudüs Seyâhatleri

Kavukçî her yıl Kudüs'ü ziyaret etmekteydi. Beytü'l-Makdis'i her ziyareti sırasında yolu üzerindeki tekkelere uğrar muritlerini ve takipçilerini ziyaret ederdi. Aynı zamanda oralardaki büyük şeyh ve âlimlere de uğrardı. Oradaki evliyaların ve salihlerin mezarlarını da ziyaret etmeyi ihmal etmezdi. Trablus'tan her çıktığında yanında birçok müridi ona eşlik eder ve yolda sevenleri, takipçileri ve müritleri büyük gruplar halinde ona katılır ve onunla bir ülkeden diğerine ve bir köyden diğerine seyahat ederlerdi.⁵⁶

1.2.4. Hocaları

Sûfî bir muhaddis ve fakih olan Ebü'l-Mehâsin el-Kavukçî,⁵⁷ ilköğrenimine dört yaşında memleketinde Kur'an-ı Kerim'i öğrenmekle başlamış,⁵⁸ 1239'da (1823-24) onbeş yaşında iken ilim tahsili için Mısır'a gitmiştir. Ezher'de fıkıh öğrenimi görmüş, akli ve nakli

⁵² Halid Beriş, "Unutulmuş Trabluslular", *İnşa*, (12 Mayıs 2017), s.7-8.

⁵³ Beriş, *a.g.m.*, s.7.

⁵⁴ Kavukçî, *a.g.e.*, s.6; Kehhâle, *a.g.e.*, III, 278; Ziriklî, *a.g.e.*, VI, 118.

⁵⁵ Beriş, *a.g.m.*, s.7.

⁵⁶ Beriş, *a.g.m.*, s.7.

⁵⁷ Kehhale, *a.g.e.*, III, s.278.; Kettani, *a.g.e.*, I, s.104-105.; Zirikli, *a.g.e.*, VI, s.118.

⁵⁸ Kavukçî, *a.g.e.*, s.6.

ilimler tahsil ederek hadis ilimleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Mısır'da kaldığı yirmi yedi yıllık süreçte sayıları yüzlerle ifade edilen Ezher'in büyük âlimleri ile tanışmıştır.⁵⁹ İsimlerini *Şevâriku'l-Envârü'l-Celiyye* ile *Ma'denü'l-Le'ali fi'l-Esanidi'l-Avâlî* adlı kitabında dile getirdiği onlarca âlimden faydalanmıştır.⁶⁰ Meşhur hocalarından bazıları şunlardır:

1.2.4.1. Şeyh Muhammed Âbid b. Ahmed Salih el-Ensari es-Sindî (1257/1841)

Sindî 1189/1776 yılında günümüzde Pakistan'ın Sind bölgesine bağlı Haydarâbâd'ın kuzeyindeki Siyven kasabasında doğmuştur.⁶¹ Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinde Peygamberimize ev sahipliği yapan Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin neslinden gelen ve ilim geleneğini uzun nesiller boyu devam ettirmiş olan bir ailenin mensubudur.⁶² Şeyhülislâm olarak anılan dedesi Muhammed Murâd ailesiyle birlikte 1776'lı yıllarda Hicaz'a göç etmiş ve Cidde'ye yerleşmiştir.⁶³ Muhammed Âbid babası öldükten birkaç yıl sonra amcası Muhammed Hüseyin ile beraber Yemen'e gitmiş ve Hudeyde'ye yerleşmiştir. Bir süre Zebîd'de kalarak orada kadılık yapmıştır. İslâmî ilimlerin yanında tıp ilmindeki bilgisiyle de şöhret yakalayan amcasından dersler almış, daha sonra Hicaz ve Yemen âlimlerinden ilim tahsil etmiştir.⁶⁴ Burada Muhammed b. Ali eş-Şevkânî ile tanışmış ve Kadî Mîr Meybüdî şerhi Esîrüddin el-Ebherî'nin *Hidâyetü'l-Hikme* adlı eseri üzerine verdiği derslerine katılmıştır.⁶⁵ Abasi halifelerinden Mansûr-Billâh ve onun ardından Mütevekkil ve Mehdi dönemlerinde birçok defa San'a'ya gidip gelmiştir. Bu arada Halife Mansûr'un vezirlerinden birinin kızıyla evlenmiştir.⁶⁶ es-Sindî hadislerle olan yaklaşımlarından ve sahih hadislerle amellerindeki tutumları nedeniyle San'a âlimlerini diğerlerine karşı üstün görmüştür. 1818 yılında Mısır'dan dönüşünde hocası Şevkânî'ye Mısır'da ilmin yok olup gittiğini ve geriye taklit ve tasavvuftan başka bir şey kalmadığını söylemiştir.⁶⁷

Muhammed Âbid es-Sindî, Mısır'dan döndükten sonra Yemen'e yerleşmiştir. Sonrasında defalarca Hac için Hicaz'a gitmiş ve Hicazdaki âlimlerden de icâzet almıştır.

⁵⁹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.6; Kehhâle, *a.g.e.*, III, 278; Ziriklî, *a.g.e.*, VI, 118.

⁶⁰ Kavukçî, *a.g.e.*, s.6-7. ; Şenel, "a.g.md.", s.72.; El- Mer'aşlı, *a.g.e.*, I, s.1157.; Zeki Muhammed Mucahid, *a.g.e.*, II, s.585.; el- Bağdadi, *a.g.e.*, II, s.287.; Kehhale, *a.g.e.*, III, s.278.; Nevfel, *a.g.e.*, s.58.; Kettani, *a.g.e.*, I, s.104,105.; Zirikli, *a.g.e.*, VI, s.118.; Nebhani, *a.g.e.*, I, s.373.

⁶¹ Ebû't-Tayyib, Muhammed Siddîk Bahâdır Hân b. Hasen b. Alî el-Kannevcî, *Ebcedü'l-Ulûm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1889 III, s.171.

⁶² Kettani, *a.g.e.*, II, s.720.

⁶³ Kettani, *a.g.e.*, II, s.720.

⁶⁴ İrfan İnce, "SİNDÎ, Muhammed Âbid", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., XXXVII, İstanbul, 2009, s.246,247.

⁶⁵ Kettani, *a.g.e.*, II, s.721.

⁶⁶ Siddîk Bahâdır Hân, *a.g.e.*, s.171.

⁶⁷ İnce, "a.g.md.", s.246-247.

Birçok talebe yetiştirmiştir. Bunların arasında Hasan el-Hulvânî el-Medenî, Muhammed b. Halîl el-Kavukçî, İbn Humeyd, Muhammed b. Ali es-Senûsî, Abdülganî b. Ebû Saîd ed-Dihlevî bulunmaktadır.⁶⁸ Sindî her ne kadar Medine'ye yerleşmeyi düşünse de ihtimaldir ki o dönem şehir Vehhâbîler tarafından işgal edildiğinden oradan geri dönmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Medine'de öğretim ve irşad faaliyetlerinde bulunma isteğini de Vehhâbîlerin mukavemeti nedeniyle yerine getirememiştir. Mehmed Ali Paşa'nın Vehhâbî hareketini bastırılmasıyla tekrar Hicaz'a gitmiştir. Memleketi Sind'e yaptığı seyahatten sonra 1827 yılında Medine'ye yerleşmiştir. Reîsülulemâ sıfatıyla vefatına kadar kadar ilmî faaliyetlerini sürdürdürmüştür. 9 Mayıs 1841 tarihinde orada vefat etmiş ve Cennetü'l-Bakî'de defnedilmiştir.⁶⁹

Sindî Nakşibendî tarikatına mensup olup hadis ilimleri konusunda geniş bir bilgi birikimine sahiptir. Fıkḥî hususlarda ise genellikle Hanefî mezhebinin fikirlerine bağlı kalmıştır.⁷⁰ Sindî'nin yakın ilişkide bulunduğu, bilhassa mezhep görüşleri karşısında hadis metinlerinin zâhirî anlamlarına öncelik verilmesi gerektiği yönündeki görüşleriyle tanınan âlimlerle mukayese edildiğinde bu tutumu bazıları tarafından tutuculuk diye tanımlanmaktadır.⁷¹ Sayfa sayısı olarak büyük eserlerinin yanı sıra ağırlıklı olarak fıkḥî konular hakkında kaleme almış olduğu çok sayıda risâleleri ve fetvaları bulunmaktadır.⁷² Kütüphanesinin büyüklüğüyle de meşhur olan Sindî'nin eserlerinin ve kişisel kütüphanesine ait kitapların önemli bir kısmı II. Mahmud'un Medine'de inşa ettirdiği el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye'de yer almaktadır.⁷³

1.2.4.2. Şeyh İbrahim el-Bâcûrî (1277/1860)

El-Bâcûrî Mısır'ın Menûfiye bölgesinde bulunan Bâcûr köyünde 1783 yılında doğmuştur.⁷⁴ Babasının yanında ilköğrenimini tamamladıktan sonra eğitimine Ezher'de devam etmek için 1797 yılında Kahire şehrine gitmiştir. Bir yıl sonra burası Fransızlar tarafından işgal edilince Cîze'ye geçmiş, bir süre orada kalmıştır. Fransızların işgali sona erince Kahire'ye dönmüş Ezher'deki öğrenimini sürdürdürmüştür. O dönemin meşhur âlimlerinden Abdullah eş-Şerkavî, Muhammed el-Emîr el-Kebîr, Hasan el-Kuveysinî ve

⁶⁸ İnce, "a.g.md., s.246-247..

⁶⁹ Kettani, *a.g.e.* II, s.720.; İnce, "a.g.md., s.246-247.

⁷⁰ Kettani, *a.g.e.* II, s.720.

⁷¹ Siddik Bahâdır Hân, *a.g.e.*, s.172.

⁷² İnce, "a.g.md., s.246-247.

⁷³ İnce, "a.g.md., s.246-247.

⁷⁴ Kehhale, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l Müellifin*, Muessestu'r-Risale, Beyrut, 1414, I, s.57.

Muhammed el-Fedâli'nin derslerine devam etmiştir. Zekâsıyla öne çıkan bir öğrenci olan Bâcûrî kısa sürede arkadaşları arasında kendini göstermeye başlamıştır.⁷⁵ Daha sonra Ezher'de ders vermeye başlamış ve 1847'de ölümüne kadar devam edecek olan Ezher şeyhliğine tayin edilmiştir. Ezher şeyhliğinin yanı sıra bir yandan da öğretim ve telifle iştigal etmiştir *Tuhfetu'l-Beşer âlâ Mevlidi İbn Hacer* meşhur eserlerinden biri olup ayrıca Tirmizi'nin *Şemali*'ne şerh yazmıştır.⁷⁶ Mısır Valisi Abbas Paşa'nın da Bâcûrî'ninderslerine dinleyici olarak katıldığı söylenmektedir. Bâcûrî h. 1277'de Kahire'de vefat etmiştir.⁷⁷

1.2.4.3. Şeyh Hüseyin b. Selim ed-Dücânî (1202/1274)

Tam adı eş-Şeyh Hüseyin b. Selim b. Selleme b. Süleyman b. Avz b. Davud b. Süleyman Ahmed ed- Dücânî'dir. 1788 yılında Yafa'da doğmuştur. İsmi Kuddüs'e yakın Dücâniye Köyü'nden nisbetle almıştır. Babası Şeyh Selim eş-Şafii ed- Dücçani'in evinde yetişmiştir. Şafii fıkına ait tedavülde bulunan (rağbet edilen) büyük fık kitaplarını babasından okudu. Sonra h. 1227 senesinde Ezher Üniversitesi'ne ilim tahsil etmek için gitti. Şeyh Fudali, Kuveysini, Allame Emir, Şeyh Hasan Attar, Muhammed ed- Demnehûrî ve Şeyh Abdullah eş-Şerkavi gibi isnad ilimlerinde uzmanlaşmış büyük hocalardan ilim tahsil etmiştir. Ayrıca Hanefi şeyhi Tahtavi ile İbrahim el- Bâcûrî'nin de ilim meclislerinde bulunmuştur.⁷⁸

Üç yıl boyunca Hanefi fıkını tedris eden Huseyn ed-Dücânî fıkıh derslerini aldığı hocalarından biri de Mısır diyarının önde gelen Hanefi hocası Mansur el-Yafi'dir. h. 1235 senesinde Yafa'ya döndü. H.1236 yılında Osmanlı devletinin talimatıyla Hanefi mezhebi kadılığını yürütmek üzere müftülük görevine getirildi.⁷⁹ 40 yıldan fazla bu görevi sürdürdü. Kendisine şehrin sınır uçlarından bile fetva verilmesi hususunda sorular arz edilirdi. O da Hanefi mezhebinin metodolojisi usulü ile cevaplar verirdi. Şeyh Huseyn ed-Dücânî'nin hayatı ilim neşretmek ve dersler vermek, tasavvufta müritlerine yol göstermekle geçti.⁸⁰

Filistin yerleşkesinin müteaddid yerlerinden onun derslerine katılmak için gelen insanlar vardı. Müşkil meselelerde onun verdiği görüşlerle amel ediyorlardı. Onun görüşleri hayatın değişik alanlarına temas ederek netlik kazanıyordu. Şeyh Huseyn ed-Dücânî'nin fetva

⁷⁵ Ahmet Saim Kılavuz, "Bâcûrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., IV, İstanbul, 1991, s.416.

⁷⁶ Kehhale, a.g.e., s.57.

⁷⁷ Kılavuz, "a.g.md", s.416.

⁷⁸ Nebhani, a.g.e., II, s.51.

⁷⁹ el- Mer'aşli, Yusuf b. Abdurrahman, *Nesru'l- Cevahir ve'd- Durer fi'l- Ulemai karni Rabii'l- Aşere*, Daru'l Marife, Beyrut, 1427, I, s.463.

⁸⁰ Nebhani, a.g.e., II, s.51.

kitabı 89 baktan müteşekkil olup; ibadetlerden namaz, oruç, zekât, cihad ile şirk, mudaraba ve muamelata dair diğer konuları kapsıyordu. Şeyh Huseyn ed-Dücânî kitapları cem etmekle şöhret buldu. Babasının kendisine vakfettiği kitaplarla birlikte bütün feni ilimlere dair birçok kıymetli kitabı elde etti. Şiir ilmiyle de meşgul olmuştur. Özellikle Hz. Peygamberi meth eden şiirler nazmetmiştir. Şiirlerini topladığı *en-Nasihatu'd-Dücaniye fi Tahalli bi'l- Ahlaki'l Mardiyye* ismini verdiği eserle şöhret bulmuştur. Birçok kitap telif etmiştir. Hac yolculuğuna çıkmış olup, hac farızasını eda ederken h. 1274 yılında vefat etmiştir. Hz. Hatice'nin kabrine yakın bir yerde defnedilmiştir.⁸¹

1.2.4.4. Hasan b. Dervîş el-Kuveysinî (1254/1832)

Tam adı; Şeyh Burhaneddin Hasan b. Dervîş b. Abdullah b. Mutavi'el-Kuveysinî'dir.⁸² Kuveysina şehrinde dünyaya gelmiştir. Doğduğu şehre nisbetle kendisine Kuveysinî denmiştir. Gözleri görmeyip ama bir şahıs idi. Terâcim kitaplarında hayatı ve ilim merhaleleri ile ilgili pek fazla bilgiye yer verilmediğinden hayatıyla ilgili geniş bilgilere sahip değiliz. Burhaneddin el-Kuveysinî eş-Şafii ismi ile şöhret bulmuştur. Yanında yetişen birçok meşhur talebe vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Şeyh İbrahim el-Bacûrî, Seyyid Mustafa ez-Zehebî, Şeyh Muhammed el-Bünânî. En gözde talebesi ise Tahtâvî'dir. Tahtâvî, Fıkıh Usulüne dair *Camîu'l-Cevami*, hadis ilmiyle ilgili de Kadı İyaz'ın *Meşariku'l-Envar* adlı eseri Kuveysinî'den okumuştur.⁸³

Şeyh Hasanel-Kuveysinî; âlim, fakih, zühd sahibi, vakarlı, mütevazı ve mutassavıf bir şahsiyettir. *Kenzu'l-Cevher* kitabının sahibi kendisi için “Yüksek konumu ve mütevazı kişiliğinden dolayı dönemin meşhur valisi Mehmet Ali Paşa kendisini şereflendirmek için dünyalık bir şey vermek istemiş, ama o bundan imtina etmiştir.” söylemiştir.⁸⁴

İmam Şeyh Hasan el-Attâr vefat ettikten sonra şeyhülislamlık görevini h. 1250 yılından vefatına kadar sürdürmüştür. Hayatının son dönemlerine kadar ömrünü ders vermekle geçirmiştir. Hadis ilminde *Sened'ul Kuveysinî* ile Fıkıh ilminde *er-Risale fi*

⁸¹ Nebhani, a.g.e., II, s.52.

⁸² Zirikli, Hayreddin, *el-A'lam Kamusu Teracim li Eşhuri'r-Ricali ve'n-Nisai mine'l-Arabi ve'l-Musta'rabin ve'l- Musteşrikin*, Daru'l- Aleml-Melayin, Beyrut, 2002, II, s.190.

⁸³ Süleyman Rasd el-Hanefî ez-Zeyyatî, *Kenzü'l-Cevher fi Târîhi'l-Ezher*, Matbaatu Hindiyeye, Mısır, 1320, s.141.

⁸⁴ Zeyyatî, a.g.e., s.142.

Mevaris çalışmaları meşhur eserlerindendir. h. 1254 senesinde Kahire’de vefat etmiştir. Kahire Huseyniye’de Şeyh Ali el-Beyumî mescidinde defnedilmiştir.⁸⁵

1.2.4.5. Şeyh Muhammed Salih es-Sibâi el-Adevî (1268/1852)

Tam adı Ebu Suud Muhammed b. Salih b. Muhammed b. Salih el-Mısırî es-Saidî es-Sibâi el-Adevî’dir. Adını nisbetle aldığı es-Sibâi ve el-Adevî, Eşari ekolünün Maliki Mezhebi müntesiplerinin bulunduğu iki şehirdir. Kendisi Ezherî tarikatının Hafnavi ve halveti akidesine sahiptir. 1268/1852 senesinde vefat etmiştir. Babasından ve babasının şeyhi ed-Dardir’den ilim tahsil etmiştir. Dardir’den Halveti tarikatının öğretilerini almış olup, sözkonusu tarikata intisap etmiştir. Birçok meşhur talebe yetiştirmiştir. Talebeleri arasında Ebu’l Mehâsin Şemsuddîn el-Kavukçî başta olmak üzere Ahmed el-Cemel en-Nahtiî, Muhammed b. Abdulvahid el- Kettâni, Ahmed b. Muhammed el- Curcâvî bulunmaktadır.⁸⁶

Onun birçok eseri bulunmaktadır. Bu eserlerden en önemlileri *Haşiyetu ale’l-Celaleyn* ile *Haşiyetu ala Şerhi Dardir ala Muhtasari’l-Halil* eserleridir. Ayrıca *Bidayetu’l-Meridad*ındaki itikat alanında yazdığı risalesi bulunmaktadır. Bâcûrî bu risaleyi *Fethu’l-Karibu’l-Mecid* adıyla şerh etmiştir.

Bâcûrî onun “Otorite, zeki, salih, ahlaklı ve anlayış sahibi biri” olduğunu söylemiştir. Şafii mezhebine müntesip olup; Zirikli’nin *A’lam*’ında da kendisinden bahsedilmiştir. Zirikli onun için her ne kadar Şafii olarak anılsa da Maliki mezhebine bağlı olduğunu ve kendisinin bizzat telif ettiği *Bidayetu’l-Merid* eserinde ifade ettiğini zikretmiştir.⁸⁷

Ebu’l Mehâsin Şemsuddîn el-Kavukçî’nin diğer hocalarını şu şekilde sıralamak mümkün olacaktır.

- 1-Şeyh Muhammed b. Ahmed el-Halili et-Temimî (1268/1852)
- 2- Şeyh Muhammed b. Ahmed b. Yusuf el-Behiy el-Mısri (ö.?)
- 3- Mahmud ed-Desûki (ö.?)
- 4- Şeyh İbrahim Reşid (ö.?)
- 5- Şeyh Muhammed Can Süleymanî (ö.?)

⁸⁵ Zirikli, *a.g.e.* II, s.190.

⁸⁶ Muhammed Salih es-Sibâi, (b.t.), 25.12.2020, <http://azahera.net/showthread.php?t=11061>

⁸⁷ Muhammed Salih es-Sibâi, (b.t.), 25.12.2020, <http://azahera.net/showthread.php?t=11061>

6- Bahaeddin Muhammed b. Ahmed el-Behî (1260/1844)

7- Ahmed b. Hasan b. Reşid el-Kahtânî (ö.?)

8- Şeyh Ahmed es-Saidi el-Mâlikî (ö.?)

1.2.5. Talebeleri

Etkili bir konuşmacı olup ve çok sayıda müritleri bulunan Kavukçî, yirmi yedi yıl kaldığı Mısır'dan döndükten sonra Trablusşam'daki Tahham Camisin'de⁸⁸ dersler okutmaya ve eserler telif etmeye başladı.⁸⁹ Kavukçî'nin ünü sayesinde Trablusşam çeşitli bölgelerden gelen talebelerin uğrak yeri olmuştu. Kavukçî'nin Mısır, Irak, Hicaz, Yemen ve Şam'ın bütün beldelerinden ya kitaplarından birini kendi elinden okumak veya isnadlarından birini kendisinden duymak veya ondan icazet almak, ya da güzel ve veciz sözlerini bizatihi kendisinden işitmek üzere gelen sayısız mürit ve talebeleri vardı.⁹⁰ Bu talebelerden bazıları şunlardır:

1.2.5.1. Şeyh Selim el-Mesutî ed-Dimeşkî (ö. ?)

Meşhur evliyalardan olup 1832 yılında Şam'da doğmuştur. Nerede ve hangi tarihlerde vefât ettiği bilinmemektedir. Zamanın meşhur âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri öğrenmiştir. İlim tahsil ettiği âlimler arasında babası Şeyh Saîd el-Halebî'nin öğrencisi olan Şeyh Abdullah ve Şeyh Selîm el-Attâr, büyük İslâm âlimlerinden Seyyid Muhammed Âbidîn'in öğrencilerinden Şeyh Abdulganî el-Meydânî ve Şeyh-ül-Haccar ve daha başka âlimler bulunmaktadır. Tasavvufta Şâzeliyye yolunda Şeyh Ebü'l-Mehâsin el-Kavukçî'den, Halvetiyye yolunda ise Şeyh Sâdi el-Halvetî'den, feyz almıştır.⁹¹ Daha on yedi yaşında iken Buhari-i Şerîfî ve diğer hadis kitaplarını okutuyordu. Ömrünü ilim öğretmekle geçirmiştir. Ev halkı çok kalabalık bir aile olmasına rağmen bereket ve ferahlık içinde yaşamıştır. Kaleme aldığı eserler için “Telifâtımız Resulullah indinde makbul olduğu müjdelendi. Eserlerimden hâsıl olan hayırlar Resûlullah efendimizin medet ve yardımlarıyladır.” demiş.⁹²

Câmiu Kerâmât-il Evliyâ müellifi Yûsuf Nebhânî şöyle anlatır: “Selîm el-Mesutî'nin namını duymuştum. Kerâmetler gösteren bu zatla ancak 1905 yılında görüşmeye muvaffak

⁸⁸ Camiu't-Tahham: Mısır'dan döndükten sonra ömrünün sonuna kadar ders verdiği camii.

⁸⁹ Şenel, “a.g.md.”, s.72.

⁹⁰ Muhammed Mucahid, *a.g.e.*, s.585.

⁹¹ Evliyalara Ansiklop., 27.12.2020, <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/EvliyalaraAnsiklopedisi/Detay/Suriye-Sam-SELIM-EL-MESUTI/1318>

⁹² Evliyalara Ansiklop., 27.12.2020, <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/EvliyalaraAnsiklopedisi/Detay/Suriye-Sam-SELIM-EL-MESUTI/1318>

oldum. Beyrut'taki evimdeyken günlerden cumartesi günüydü. Kuşluk vaktinde, iki şahıs evime geldi. Bu gelenlerden birinin Selîm el-Mesûî olduğu yüzündeki nurdan ve ondaki velilik belirtilerinden anlaşıyordu. Velî bir zât olduğu hemen anlaşıyordu. Elini tekrar tekrar öptüm. Pirlerden her ne almışsa o füyûzâtı benle paylaşıp icâzet verdi. Bana Bu icâzeti verdiğini birkaç defa tekrarladı. Hem dünya ve hem de ahiret sevaplarına ulaşmam için, her iki cihanda kötülüklerden beri olmam için bana Yasin-i şerif suresini okumak tavsiye buyurdu. Kendisinin de her birşey için Yasin-i şerif suresini okuduğunu ifade etti. Bu sûreyi okumak hastalıklara karşı şifadır. Bu sûrenin eceli yaklaşan hastalara yararı ise ölümü kolaylaştırmasıdır.”⁹³

Bu hususta şöyle anlattı: “Şam'da hasta bir gencin yanına gittim. Hayatından ümit kesilmiş bir halde idi. Yasin-i şerifi okudum, okuduktan sonra kendimden geçtim. Bu sırada evliyânın kutbu üç büyük zât, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, Seyyid Ahmed Rufâî ve Seyyid Ahmed Bedevî hazretlerini gördüm. Sonra kendime geldim. Hasta da, hastalıktan eser kalmamıştı. Âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâyâ hamdolsun.”⁹⁴

1.2.5.2. Şeyh Bekrî el-Attâr (1320/1902)

Tam adı Ebu Bekr Bekri b. Hamid b. Ubeyd olup, el-Attâr, ed-Dimaşkî eş-Şafii olarak meşhur olmuştur. Hicri 1251 senesinde Şam ehlinden necip bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Şam diyarında onun dışında babası ve dedesi de asırlarının büyük âlimlerindendir. *el-Erbeun, en-Nebeviyye ve el-Acluniyye*'yi babasından ders alarak ezberlemiştir. Nitekim Şeyh Ahmed el-Hilvanî'nin yanında Kur'an-ı Kerim'i hıfz edip tecvid ilmini almıştır. Oniki yaşına eriştiğinde babası ile hac yolculuğunda iken babası vefat etmiştir. Babasının vefatından sonra kendisini ilme adamıştır. Yaşı küçük olmasına rağmen büyük bir azimle fenni metinler ezberlemiş, çoğu babasının talebelerinden olan asrının âlimlerinin yanında bulunmuştur.⁹⁵ Öncelikle hocalarından ilimlerin prensiplerini aldı. Sonra ilimlerde yetkin bir otorite oldu. Nahiv ilminde alt edilmez, geçilmez rakipsiz bir âlim oldu. Çoğu nahiv kitaplarını ezberinden okuyordu. Hadis ilminde de hatırı sayılı muhaddislerdendir. Tevhit ilmi, fıkıh ve bunların dışındaki diğer ilimlere mulakki olması da onun ilimde otorite olduğunun delilidir.⁹⁶

⁹³ Nebhani, Yusuf b. İsmail, *Camiu Keramati'l- Evliya*, Merkez Ehl-i Sünnet Berekati Rıza, Hindistan, 2001, II, s.104.

⁹⁴ Nebhani, *a.g.e*, II, s.104-106.

⁹⁵ Şeyh Bekrî el-Attâr, (b.t.), 18.12.2020, <https://www.rocham.org/site/article/362>

⁹⁶ Şeyh Bekrî el-Attâr, (b.t.), 18.12.2020, <https://www.rocham.org/site/article/362>

Şeyh, Emevi Camisi'nde tefsir ve hadis dersleri okutuyordu. Kardeşinin oğlu Şeyh Selim Attar'ın hicri 1307 yılında vefatından sonra Recep ve Şaban aylarının her Perşembe gününde Süleymaniye Tekkesinin Camisi'nde Sahîh-i Buhârî okutmayı üstlendi. Büyük bir prestije sahip bu ders için Dımaşk'ın âlimleri, ileri gelenleri ve tüccarları orada toplanıyordu. Şeyh bu derslerle iktifa etmiyordu, evi sabahtan akşama kadar onu dinlemek ve istifade etmek isteyenler için açıktı. İnsanlarının hatırını sormaya değer verir, sılai rahimde bulunur, komşuya ikram eder, gönlü sağlam ve Allahu tealayı zikretmekle dili ıslak bir kişiliktir. Şeyh Bekri, hicri 1320 senesinde Şevval ayının beşinde vefat etti. Dahdah kabristanında defnedildi.⁹⁷

1.2.5.3. Şeyh Abdülmecid el-Mağribi (1934)

Tam adı Abdülmecîd b. Mahmûd Azîz b. Ahmed b. Abdilkadir b. Abdirrahmân el-Hasenî et-Tırâblusî el-Mağribî olup 1282 (1866) yılında Trablusşam'da doğmuştur. Birçok âlimin, müftünün ve kadının yetişmiş olduğu köklü bir ailenin mensubudur.⁹⁸

Abdülmecîd, ilk eğitimini Trablusşam'daki Kur'an kurslarında aldıktan sonra Hüseyin el-Cisr tarafından kurulan el-Medresetü'l-Vataniyye'de dinî ilimlerin yanında mantık, matematik, felsefe ve modern bilimlere dair dersler okudu. Ayrıca Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Farsça öğrendi. Mektep arkadaşları arasında M. Reşîd Rızâ da bulunmaktaydı. Bir taraftan babasından ders almaya devam eden Mağribî ondan Hanefî fıkhrına dair kitaplarla hadis, tefsir, ilm-i felek ve ferâiz alanlarında birçok eser okudu. İlerleyen yıllarda Şam bölgesinin tanınmış muhaddislerinden Muhammed b. Halîl el-Kavukçî'den hadis dersleri aldı, aynı zamanda Şâzelî şeyhi olan bu hocasına intisap etti. Trablus bölgesinin önemli âlimlerinden biri oldu, özellikle Hanefî fıkhrında otorite haline geldi.⁹⁹

İlk olarak Trablus fetva eminliğine tayin edilen Mağribî bir süre sonra Suriye'deki Cebele kaymakamlığına bağlı iftâ merkezinde göreve başladı. Ardından Sâfisâ (Sâfîtâ) hâkimi oldu. el-Menhelü'l-fâ'iz fî 'ilmi'l-ferâ'iz adlı eserinden ötürü Halife II. Abdülhamid tarafından altın Mecîdî nişanıyla taltif edildi, İzmir ve Humus mevleviyetlerine yükseltildi. Bu vesileyle İstanbul'a giderek ilim ve fikir adamlarıyla ve o sırada İstanbul'da bulunan Cemâleddîn-i Efgânî ile görüştü. Mağribî'nin II. Abdülhamid'in bazı uygulamalarından

⁹⁷ Şeyh Bekrî el-Attâr, (b.t.), 18.12.2020, <https://www.rocham.org/site/article/362>

⁹⁸ Nail Okuyucu, "Mağribî", Abdülmecîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., EK-II, İstanbul, 2016, s.171-172.

⁹⁹ Okuyucu, "a.g.md.", s. 172.

rahatsız olmakla birlikte açık bir muhalefete girmedği, ancak onun tahttan indirilip İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin idareyi ele aldığı dönemde uygulanan Türkleştirme politikalarına karşı çıktığı ve bu yüzden bir yıl hapse mahkûm olduğu kaydedilir.¹⁰⁰

Birçok eser telif etmiştir. Önemli eserlerinden biri *Hüsnü'l-Beyân Vâcibâtü'l-insân*'dır. (II. Abdülhamid'in isteği üzerine kaleme alınmıştır). Bir diğer önemli eseri de *el-Le'âli's-Simân fî Şerhi'r-Risâle el-Müsemma bi-Kifâyeti's-Sıbyân*'dır. Hocası Kavukcî'nin *Kifâyetü's-Sıbyân* adlı eserinin şerhidir.¹⁰¹

1.2.5.4. Şeyh Abdulkadir el-Mağribî (1956)

Tam adı Abdülkadir b. Mustafa el-Mağribî olup 1867 yılında Süriye'nin Lazkiye kasabasında veya Tablûşşam'da doğmuştur. Babası da Lazkiye kasabasında kadılık yapmıştır. Ataları Türk asıllı olup Dargavslar diye tanınmaktaydı. Ataları 19. yüzyılın sonlarında Tunus'tan Trablus'a göç etmişlerdir. Abdulkadir el-Mağribî, başta babası olmak üzere *Risâle-i Hamîdiyye* müellifi Şamlı âlimlerden Hüseyin el-Cisr gibi Şam, Trablus, Beyrut ve İstanbul'da devrin ileri gelen âlimlerinden dersler almıştır. İstanbul'a, tahsil için geldiği 1892 yılında eserlerini okuyup hayranlık duyduğu Cemâleddîn Afgânî ile tanışmıştır. Daha sonra onunla münasebetini kesmeyerek kendisiyle mektuplaşmak suretiyle ilişkilerini devam ettirmiştir. Kendi döneminde yaşayan Muhammed Abduh ile de iyi ilişkiler içinde olmuştur. Muassır Muhammed Abduh'un kendisini Mısır'a davet etmesi üzerine 1905 yılında Mısır'a gitmiştir. Cemaleddin Afgânî ve Muhammed Abduh'un siyasî, sosyal ve dinî alanlardaki fikirlerini özümsemiştir. Mısır'da ikamet ettiği zaman dilimi içerisinde el-Müeyyed ve ez-Zâhir gazetelerinde yazılar yazmıştır. II. Meşrutiyet ilân edilince memleketi Trablus'a dönmüş ve burada da yazı hayatını sürdürdürmüştür. Burada 1911 yılında el-Burhân gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Bu gazete ve I. Dünya Savaşı'na kadar neşriyatına devam etmiştir. Medine'de Abdülaziz Çavîş ve Emîr Şekib Arslan ile birlikte Külliyyetü Dâri'l-Fünûn'u kurmuştur. Daha sonra Kudüs'te İslâm davetçileri yetiştirmek üzere Osmanlı Vakıflar İdaresi tarafından açılan Salâhiyye Medresesi'nin kuruluşuna yardım etmiştir. Bu medresede belâgat dersleri vermeye başlamıştır. Ayrıca 1916 yılında Osmanlı hükûmeti

¹⁰⁰ Okuyucu, "a.g.md.", s. 172.

¹⁰¹ Okuyucu, "a.g.md.", s. 172.

tarafından çıkarılan Şark gazetesini yönetterek gazetede yazılar yazmıştır. 1956 yılında Şam'da vefat etmiştir.¹⁰²

Ebu'l Mehâsin Şemsuddîn el-Kavukçî'nin diğer öğrencilerini şu şekilde sıralamak mümkün olacaktır.

- 1- Ebü'n-Nasr el-Hatib (1253/1325)
- 2- Şeyh Ebü'n-Nasr Bahaeddin Muhammed el-Kavukçî (Oğlu) (1285/1934)
- 3- Şeyh Abdullah es-Sukrî (1329/1911)
- 4- Şeyh Muhammed Nasreddin Ebü'n-Nasr el-Hatib (1325/1906)
- 5- Şeyh Abdulfettah ez-Za'bi (1354/1935)
- 6- Şeyh el-Müslih Muhammed Reşid Rıza (1354/1935)
- 7- Ebu'l-Meali eş-Şeyh Abdulkерim Muhammed Avide (1378/1958)
- 8- Şeyh Abdurrahman el-Hut (1336/1916)
- 9- Şeyh Abdulkadir b. Abdulkadir el-Edhemî (1325/1907)
- 10- Şeyh Ahmed b. Muhammed ed-Dilbeşani el-Hanefi el-Mevsûlî (ö.?)
- 11- Şeyh Salih b. Abdullah el-Abasî (ö.?)
- 12- Şeyh Besyuni el-Karneşavî (ö.?)
- 13- Şeyh Muhammed b. Mahmud Hiface ed-Dimyatî (ö.?)
- 14- Şeyh Habiburrahman el-Kazimi el-Hindî (ö.?)
- 15- Şeyh Ebü'l-Hasan Ali el-Vitri el-Medenî (ö.?)
- 16- Şeyh Hasan el-Saka el-Ferağlî (ö.?)
- 17- Şeyh Ahmed el-Atar (ö.?)
- 18- Şeyh Abdurrahman el-Kezberî (ö.?)
- 19- Ebu Abdullah Muhammed b. Halife el-Medenî (ö.?)
- 20- İbn Âbide el-Hadramî (ö.?)
- 21- Ebu'l-Hasen Ali b. Zahir (ö.?)

¹⁰² Azmi Yüksel, "Abdülkadir El-Mağribî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., I, İstanbul, 1988, s.241.

1.2.6. Vefatı

Ebu'l-Mehâsin el-Kavukçî 1888 Mart sonlarında (hicri 1305 yılı Receb ayının ortaları) son hac yolculuğuna çıkmak için Mansûre'ye uğramış oradan da Mısır'a gitmiştir. Temmuz (Zilkade) ayına kadar orada kalmıştır. Daha sonra bir Osmanlı gemisiyle Cidde'ye geçmiş oradan da Mekke'ye geçmiştir. Umre ziyaretini eda ettikten sonra başlayan humma hastalığı sebebiyle 15 Ağustos 1888'de (7 Zilhicce 1305) veda kapısı civarında vefat etmiştir. Hz. Peygamber'in sevgili anneleri ile eşi Hz. Hatice'nin kabri arasına defnedilmiştir.¹⁰³

1.3. İlmî Kişiliği

Sufi bir muhaddis ve fakih olan Ebu'l Mehâsin Şemsuddîn el-Kavukçî, akli ve nakli ilimler tahsil etmiş, hadis ilimleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak daha çok muhaddisliği ile tanınmıştır.¹⁰⁴

Kavukçî daha çok hadis ilimleri üzerinde yoğunlaşmasına rağmen; fıkıh, tasavvuf ve nazım yönü de güçlü olan çok yönlü bir ilim adamıdır.

Sûfî bir muhaddis ve fâkih olan Ebü'l-Mehâsin el-Kavukçî¹⁰⁵ dünyaya geldiği Trablusşam'da¹⁰⁶ ilköğrenimini görüp orada yetişmiştir.¹⁰⁷ Şam diyarının etkin muhaddisi olarak da bilinen¹⁰⁸ müellif, Ezher'de öğrenim görmüş, orada birçok ilme mulakki olmuş,¹⁰⁹ yirmi yedi yıl kadar Mısır'da kaldıktan sonra tekrar memleketine geri dönmüştür.¹¹⁰ Mısır'dan döndükten sonra Trablusşam'daki Tahhâm Camisi'nde dersler okutmaya başlamış ve eser telifiyle iştigal etmiştir.¹¹¹ Kavukçî'nin ünü sayesinde Trablusşam, çeşitli bölgelerden gelen talebelerin uğrak yeri olmuştur.¹¹²

¹⁰³ Şenel, "a.g.md.", s.72.; El- Mer'aşli, *a.g.e.*, I, s.1157.; Zeki Muhammed Mucahid, *a.g.e.*, II, s.585.; el-Bağdadi, *a.g.e.*, II, s.287.; Kehhale, *a.g.e.*, III, s.278.; Nevfel, *a.g.e.*, s.58.; Kettani, *a.g.e.* I, s.104,105.; Zirikli, *a.g.e.* VI, s.118.; Nebhani, *a.g.e.*, I, s.373.

¹⁰⁴ Kehhale, *a.g.e.*, III, s.278.; Nevfel, *a.g.e.*, s.58.; Kettani, *a.g.e.* I, s.104,105.

¹⁰⁵ Kettânî, *a.g.e.*, I, s.104; Kehhâle, *a.g.e.*, III, s.278.

¹⁰⁶ Kehhâle, *a.g.e.*, III, s.278; Kettânî, *a.g.e.*, I, s.104; Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s.118; Kavukçî, *a.g.e.*, Muhakkik Muk., s.6.

¹⁰⁷ Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s.118.

¹⁰⁸ Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s.118.

¹⁰⁹ Kavukçî, *a.g.e.* Muhakkik Muk., s.6.

¹¹⁰ Kavukçî, *a.g.e.* Muhakkik Muk., s.6; Kehhâle, *a.g.e.*, III, s.278; Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s.118.

¹¹¹ Şenel, "a.g.md.", s.72.

¹¹² el- Mer'aşli, *Nesru'l- Cevahir ve'd- Durer fi'l- Ulemai karni Rabii'l- Aşere*, I, s.1157.

Sûfî olmasına rağmen Kavukçî'nin, *İhyâ*'da geçen rivâyetler için başta Irâkî olmak üzere hadis münekkidlerinin ilgili eleştirilerine katılması,¹¹³ tenkidlerinde İbnü'l-Cevzî, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim gibi selef ulemâsından çokça istifade etmesi,¹¹⁴ tasavvufî çevrelerce önemsenen problemleri bazı haberlerin tahlilinde İbnTeymiyye'yi dayanak¹¹⁵ göstermesi gibi durumlar, onun değerlendirme kriterleriyle ve dayandığı kaynaklar itibarıyla bir mutasavvıftan çok bir selef âlimine benzediğinin görüntüleridir. Bu durum müellifin objektifliğine ve ilmî kimliğinin, sûfî kimliğinin önüne geçtiğine delildir.¹¹⁶

1.3.1. İtikadî Görüşleri

Ebû'l-Mehâsin el-Kavukçî'nin yaşadığı dönem ele alınırken de ifade edildiği gibi onun içinde bulunduğu zaman dilimi yoğun fikrî-itikadî tartışmaların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde imanın mahiyeti, insanın fiilleri, kader, Allah'ın sıfatları gibi çeşitli itikadî konular üzerinde uzun tartışmalar meydana gelmiştir.

Kavukçî'nin itikadî görüşlerini ortaya koyma açısından, bu alana dair telif ettiği *el-İtimad fi'l-İtikad* isimli eseri önemli yer tutmaktadır. Ehl-i Sünnet akidesi hakkında yazılan bu risalede şu ifadeler yer almaktadır.

Bil ki! Eğer birisi sana: “Kime ibâdet ediyorsun?” diye sorarsa, ona de ki: “Kendisinden başka İlâh olmayan, yerde ve gökte yer tutmayan Allâh'a ibâdet ediyorum. O mekândan ve zamandan önce vardı şimdi de olduğu gibidir.”¹¹⁷

Eğer sana: “Allâh nedir?” diye sorarsa, ona de ki: “Eğer ismi hakkında sorarsan! Allâh Rahmân ve Rahîm'dir, O'nun güzel isimleri vardır. Sıfatları hakkında sorarsan! O'nun hayatı zatındandır ezelîdir, ilmi her şeyi kuşatmıştır, kudreti kâmindir, hikmeti açıktır. Görmesi ve işitmesi de herşeyi kuşatmıştır. Eğer fiili hakkında sorarsan! O mahlûkatı yaratıp herşeyi yerli yerince kılmıştır. Eğer Zatı hakkında sorarsan! O cisim de değildir araz da değildir, birleşik de değildir ve her ne aklına gelmişse Allâh öyle değildir. O'nun zatı mevcuttur ve mevcudiyeti zorunludur. O doğmamıştır ve doğurmamıştır. O'nun benzerinde hiçbir kimse yoktur, hiçbir şey

¹¹³ Kavukçî, *a.g.e.*, s.55, 57, 63, 82, 106, 109.

¹¹⁴ Kavukçî, *a.g.e.*, s.36, 88, 94, 100, 105, 142, 210.

¹¹⁵ Kavukçî, *a.g.e.*, s.130, 191, 134, 143.

¹¹⁶ Murat Kaya, *Mevzû Hadis Kültüründe Sûfî Müellifler*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Van, 2016, s.145.

¹¹⁷ Ebu'l-Mehâsin, Kavukçî, *El-İtimad Fi'l İtikad*, Thk., Zeyad Hamdan, Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1997, s.7.

O'nun benzeri gibi değildir. O gören ve işitendir. 'Sıfatlarla vasıflanan zata ibadet ediyorum' diyen kimse kurtulacak mümindir."¹¹⁸

Eğer sana: "Allâh'ın var olduğuna delilin nedir?" diye sorarsa, ona de ki: "Gezegeneri ve felekleri ile bu semâ (gök), nehirleri ve suları ile bu yeryüzü, türlü türlü ağaçları ve meyveleri ile bu nebâtler (bitkiler) ve birbirinden farklı şekilleri ve eylemleri ile bu hayvanlar. İşte bunların hepsi bunları yaratana ve O'nun vahdaniyeti'ne ezeliyeti'ne ve kudreti'ne delâlet (işaret) etmektedir."¹¹⁹

Eğer sana: "Allâh nerededir?" sorarsa, ona de ki: "Zatı ile değil, ilmi ile her birinden haberdardır ve kudreti ile her birinden üstündür. Her şeyde sıfatlarının eserleriyle zâhirdir ve zatının hakikatiyle bâtındır. Yani kişinin O'nu kendinde tasavvur etmesi mümkün değildir. O yön ve cisimlikten münezzehtir. O hâlde O'nun sağı, solu, arkası ve önü olduğu veya arşın üstünde, altında, sağında ya da solunda olduğu veya kâinatın içerisinde ya da onun haricinde olduğu denilemez. Şöyle de denilemez: 'O'nun mekânını O'ndan başkası bilmez.'¹²⁰

Kim şöyle derse: "Allâh'ın gökte mi yoksa yerde mi bulunduğunu bilmiyorum!" O kişi küfre girmiş olur. Çünkü yerle gökten birini, O'na (Allâh'a) mekân olarak kılmış olur. Bunun üzerine sana: "Buna dair delilin nedir?" diye sorarsa, ona de ki: "Zira bir yönü olmuş veya bir yönde bulunmuş olsa, bir mekânı kaplamış olur. Mekânı kaplayan her şey ise hâdistir (yokken var olmuştur). Hâdislik ise O'nun hakkında imkânsızdır."¹²¹

Kavukçî'nin yukarıda arz ettiğimiz Allah'a kulluk vazifesi, Allah'ın varlığı ile Allah'ın var olduğuna dair delillerle ilgili itikadî görüşleri incelendiğinde Kavukçî'nin ehl-i sünnet akidesine bağlı olduğu görülmektedir. Bu cümlelerden mutasavvıf ve muhaddis kişiliğinin yanında iyi bir kalamcı olduğu da aşikâr olan müellifin ulûhiyet anlayışını ehl-i sünnet çizgisinde ifade ettiği görülmektedir.

1.3.2. Fakihliği

Hanefî mezhebine mensup büyük âlimlerden olan İmam, Allame, Muhaddis Ebu'l Mehâsin el-Kavukçî muhaddisliğinin yanında fakihlik yönü de güçlü olan bir şahsiyettir. Fıkha dair kaleme aldığı birçok eseri bulunmaktadır. En önemli eserlerinden biri dört mezhep

¹¹⁸ Kavukçî, *a.g.e.*, s.7.

¹¹⁹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.8.

¹²⁰ Kavukçî, *a.g.e.*, s.9.

¹²¹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.10.

üzerine yazdığı *Ġunyetu't-Talibin fimâ Yecibu min Ahkami'd-Din ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*¹²² kitabıdır. Fıkha dair bir diğer önemli çalışması da küçük hacimli olmasına rağmen *Kifayetu's-Sıbyan fima Yecibu min Akaidi'l-İman ve Amelu'l-Erkan*¹²³ adlı eserdir. Bu eser çocuklar için bir ilmihal niteliğinde olup, hem Allah'ın varlığı, Allah'ın sıfatları, Peygamberlerin sıfatları, imanın şartları gibi akaid konularını, hem de istinca, abdestin farzları, abdesti bozan şeyler, namazın farzları, namazı bozan şeyler, namazın sünnetleri, oruç, zekât, hac gibi fıkhi konuları içeren bir risale niteliğindedir. Ayrıca, *Sefinetu'n-Necat fî Marifetillah ve Ahkamu's-Salat*,¹²⁴ *Du'u'l-Menazil fimâ Verede mine'n-Nevâfil*¹²⁵ gibi fıkıh alanında yazdığı başka eserler de bulunmaktadır.

1.3.3. Tasavvufçu Oluşu

Hadis ve fıkıh ilimlerinin yanında sûfî kimliği ile de ön plana çıkan Kavukçî, çok sayıda müridi olan bir mutasavvıftır.¹²⁶ Önceleri tasavvufun Kuzey Afrika'daki en büyük temsilcilerinden olan ve Şazeliyye Tarikatı'nın da kurucusu Ebü'l-Hasen eş-Şâzelî'nin (656/1258) hocası olan¹²⁷ sûfî Abdüsselâm b. Meşîş el-Hasenî'ye (625/1228) nispetle Meşîşî olarak bilinirdi.¹²⁸ Kavukçî'nin, *el-Berkatu'd-Dehşiyye fî Lubsi Hirkati's-Sufiyye*,¹²⁹ *el-Mekâdisü's-Sünniyye fî Âdâbi's-Sûfiyye*,¹³⁰ *Tuhfetü'l-Mulûk fî's-Seyri ve's-Sulûk*,¹³¹ *Şevârikü'l-Envâri'l-Celiyye fî Esânîdi's-Sââdeti'sh Şâzeliyye*¹³² ve *el-Manzûmâtü't-Teveşşüliyye li Nesebi Ebi'l-Hasen eş-Şâzelî*¹³³ adlarında kaleme alınmış tasavvufî bazı konulara dair çeşitli eserleri de mevcuttur.

Müellifimiz, Şazeliyye tarikatına bağlı etkin bir mutasavvıf olduğundan Şazeliyye tarikatını tanıtmak, kısaca e tarikatın tarihçesi ve temel esaslarını ele almak yerinde olacaktır.

¹²² Kavukçî, *el-Lü'lü'ü'l-Marsû' fimâ lâ Asle Lehû ev Biaslihî el-Mevzû*, s.8.; Kavukçî, *El-İtimad Fi'l İtikad*, s.5.; Kehhâle, *a.g.e.*, III, s.279.; el- Bağdadi, *Hediyyetu'l-Ârifin Esmâu'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin*, II, s.287.; Zeki, Muhammed Mucahid, *a.g.e.*, s.586.

¹²³ Ebu'l-Mehâsin, Kavukçî, *Kifayetu's-Sıbyan fima Yecibu Min Akaidi'l-İman ve Amelu'l-Erkan*, Matbaatu İdaretu'l-Burhan, -İskenderiyye, tsz.; el- Bağdadi, *Hediyyetu'l-Ârifin Esmâu'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin*, II, s.287.

¹²⁴ Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s.118.; Zeki, Muhammed Mucahid, *a.g.e.*, s.586.; El- Mer'aşli, *a.g.e.*, I, s.1158.; el- Bağdadi, *a.g.e.*, II, s.287.

¹²⁵ el- Bağdadi, *a.g.e.*, II, s.287.; Zeki, Muhammed Mucahid, *a.g.e.*, s.588.; El- Mer'aşli, *a.g.e.*, I, s.1159.;

¹²⁶ Şenel, "a.g.md.", s.72.

¹²⁷ Süleyman Uludağ, "Abdüsselâm b. Meşîş el-Hasenî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., I, İstanbul, 1988, s.302.

¹²⁸ Şenel, "a.g.md.", s.72.

¹²⁹ İsmail Paşa, el- Bağdadi, *Îzâhu'l-Meknûn fî'z-Zeyli âlâ Keşfi'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, Daru İhyau't-Turasu'l-Arabi, Beyrut, Tsz., I, s.177.

¹³⁰ el- Bağdadi, *a.g.e.*, II, s.531. ;Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s.118.;

¹³¹ Kavukçî, *a.g.e.*, Muhakkik Muk., s.6; Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s.118.

¹³² Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s.118.; Kehhâle, *a.g.e.*, III, 279.

¹³³ Şenel, "a.g.md.", s.73.

1.3.3.1. Şazeliyye Tarikatı

Bu tarikatın temelleri Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî tarafından atılmıştır. İntisap ettiği mürşidi Abdüsselam b. Meşîş'in talimatıyla Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî, 1224-1226 yıllarında İfrîkiye şehrine gitmiş, Şâzile beldesinde bulunan Zağvân dağındaki bir mağarada inzivaya çekilmiştir. eş-Şâzelî 35 yaşında iken Tunus'a geçmiş ve orada irşad faaliyetine başlamıştır. Bu irşad faaliyetleri sonucu tarikatın temelleri atılmaya başlanmıştır.¹³⁴

Şâzelî m. 1244 yılında Tunus'tan İskenderiye'ye gelmiş, onun buraya gelişi tarikatın geniş kesimlere ulaşmasını sağlamıştır. Bu tarikat İskenderiye için çok önemli bir konuma sahiptir. Çünkü Şâzeliyye tarikatının bütün dünyaya yayıldığı merkez İskenderiye'dir. Aynı zamanda Şâzelî'nin yerine geçen Ebu'l Abbas el-Mursî, Şâzelî'nin gözde müridlerinden Mekînuddin el-Esmer, Mursî'nin halifelerinden Yâkût el-Arşî ve Şâzeliyye silsilesinde yer alan Dâvûd b. Ömer Bâhilî gibi önemli simaların kabirleri İskenderiye'de bulunmaktadır.¹³⁵ Kimi muassır araştırmacılar, aslında Şâzeliyye tarikatının pirinin İbn Meşîş olduğunu, Şâzelî'nin tarikatı ve kutupluk görevini Abdusselam b. Meşîş'ten devraldığını dile getirmektedir. Ancak Şâzelî tarikatının kaleme alındığı tüm kaynaklar tarikatı Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî'nin sözleri, menkibeleri ve âdâbı üzerinde bina etmektedir. Bu kaynaklar Şâzelî'nin tarikatın kurucusu olduğu hususunu ön plana çıkarmaktadır. Şâzelî'ye üstadının kim olduğu hususu sual edildiğinde, “Eskiden İbn Meşîş ile beraberdim, ona tâbi olmuştum; şu an ise hiçbir kimseyle bir bağlantım bulunmamaktadır.” diye cevaplaması da Şâzelî'nin kendisini pîr olarak ifade ettiğinin delilidir.¹³⁶

Şâzeliyye tarikatı öncelikli olarak İskenderiye, Tunus ve Kahire gibi şehirlerde temellerini atmış, Mısır ve Mağrib'in taşra olan bölgelerinde alanlarında yayılma imkânına kavuşmuştur. Tarikat geniş halk kitlelerinin yanı sıra âlimler üzerinde de etkisini göstermiştir. Zamanla başta Suriye olmak üzere Hint alt kıtasında, Arap ülkeleri, Endonezya ve Malezya'da, Anadolu ve Balkanlar'da, Afrika'da, Amerika'da ve Avrupa'nın birçok ülkesinde yayılma imkânı bulmuştur. Şâzeliyye, 16. asrın başlarında Anadolu'ya getirilmiştir. Şâzeliyye'nin Anadolu'ya getirilmesi Meymûniyye kolunun banisi Ali b. Meymûn aracılığıyla olmuştur.¹³⁷

¹³⁴ Ahmet Murat Özel, “Şâzeliyye”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., XXXVIII, İstanbul, 2010, s.387-388.

¹³⁵ Özel, “a.g.md.”, s.387-388.

¹³⁶ Özel, “a.g.md.”, s.387-388.

¹³⁷ Özel, “a.g.md.”, s.387-388.

Bazı tarikatlarda görülen dünyaki nimetlerinden kaçınılan zühd anlayışının aksine Şazeliyye tarikatında dünya nimetlerini bahşedene şükrü ifade eden bir tutum sergilenmiştir. İbn Atâullah el-İskenderî bu tutumu şu şekilde ifade etmiştir: “Şeyhim Mürsî nimetlere karşı şükreden zengin kimseyi sabreden fakir kimseye tercih etmiştir.” Bu tutumun İbn Atâ ve Hakîm et-Tirmizî’nin de yolu olduğunu da ifade etmiştir. İbn Atâullah, şeyhi Mürsî’nin şükrün cennetliklerin sıfatı olduğunu, sabrın ise böyle olmadığını söylediğini aktarır.¹³⁸

Şazeliyye tarikatının yüz küsur alt kolu olup, İslam dünyasının en çok yayılan tarikatlarından birisidir. Bu kolların en meşhurlarından bazıları şunlardır: Vefaiyye, Yâfiyye, Cezûliyye, Arûsiyye, Zerrûkiyye, Meymûniyye, Râşidiyye, İseviyye, Bekkiyye, Bekriyye, Nâsiriyye, Hıziriyye, Alaviyye, Kâvukciyye.¹³⁹

Şazeliyye’ye bağlı bu kolların birçoğu ya bugün etkinliğini yitirmiş veya kendi aralarından çıkan diğer bir kolun içinde varlığını idame ettirmektedir.¹⁴⁰

Ahmet Ziyâeddin Gümüşhânevî (1893), *Câmiu'l-usûl* adlı kitabında tarikat usullerinden bahsetmekte olup Şazeliyye tarikatının beş temelini olduğunu kaydetmektedir.¹⁴¹

- 1- Gizli ve aşikâr, zâhiri ve bâtını olarak her işte takva üzerinde olmak,
- 2- Lafta ve eylemde sünnete ittiba etmek,
- 3- Mutluluk ve sıkıntılı hallerde insanlardan ırak olmak (insanlardan bir beklentide bulunmamak),
- 4- Büyük olsun küçük olsun her işte Allah’a teslimiyette bulunmak (Allah’ın razı olmasını dilemek),
- 5- Sevinçli ve ıstıraplı dönemlerde her zaman Allah’a sığınmak,

Gümüşhânevî bu beş esası *Câmiu'l-usûl* adlı eserinde şu şekilde ifade etmektedir.¹⁴²

Gerçek takva, dürüst olmak ve Allah korkusuyla olur.

Sünnetin hakikatı, temiz ahlak ve menhiyattan kaçınmakla olur.

¹³⁸ Özel, “a.g.md.”, s.387-388.

¹³⁹ Reşat Öngören, “Tarikat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., XL, İstanbul, 2011, s.95-105.

¹⁴⁰ Özel, “a.g.md.”, s.389.

¹⁴¹ Ahmed Ziyâuddin, Gümüşhanevi, *Câmiu'l-usûl* (Veliler ve Tarikatlarda Usul adı ile tercüme edildi), trc. Rahmi Serin, İstanbul, Pamuk Yayınları, 1981, s. 86

¹⁴² Gümüşhanevi, *a.g.e.*, s.86.

Batıl olandan uzaklaşmanın hakikatı, sabretmek ve Allah’a güven ile olur.

Allah’tan gelenlere rıza göstermenin hakikatı, kanaat etmek ve teslim olmakla olur.

Allah’a rücu etmenin hakikatı, haline şükretmek, ondan istikametini uzaklaştırmamakla olur.

Ebü’l-Mehâsin el-Kavukçî Şazeliyye tarikatı içerisinde derin bir bilgi birikimine ulaşp tarikatın öğretilerini insanlara ulaştırmak için birçok beldeye seyâhatler yapmıştır.¹⁴³ Bilhassa Mısır’dandöndükten sonra Trablusşam’da Şazeliyye tarikatı bünyesinde sadece zikirlerin ve virdlerin çekildiği, ruhî doyuma ulaşmayı amaçlayan ibadetlerin yapılması için bir medrese kurmuştur. Kavukçî burada müritlerine tarikat öğretilerinden önce onları iman meseleleri, ibadet kararlıklarının yeterliği konusunda imtihan ederdi. Sonra takva ve ahlak konularında eğitirdi. Bu medrese zamanla eş-Şazeliyyetu’l-Kavukciyye tarikatı adıyla ünlenmiştir. Bu tarikat, Mısır’daki Sufi Tarikatları Yüksek Kurulu tarafından 1926 yılında kabul edilmiştir.¹⁴⁴ Kavukçî’nin kurucusu olduğu Şazeliyye tarikatının bir alt kolu olan Kâvukciyye tarikatı, müellifin oğlu ve müritleri tarafından daha geniş yelpazede yayılma göstermiş ve bugün Lübnan ve civarında hala aktif olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

1.3.4. Şair ve Hatip Oluşu

Ebü’l-Mehâsin el-Kavukçî, etkili bir konuşmacı ve çok fazla talebesi olan bir ilim adamıdır. Kavukci’nin bu ünü sayesinde Trablusşam çeşitli bölgelerden gelen talebelerin uğrak yeri olmuştu. Kavukci’nin Mısır, Irak, Hicaz, Yemen ve Şam’ın bütün beldelerinden; ya kitaplarından birini kendi elinden okumak veya isnadlarından birini kendisinden duymak ve ondan icazet almak, ya da güzel ve veciz sözlerini bizatihi kendisinden işitmek üzere gelen sayısız mürit ve talebeleri vardı.¹⁴⁵

Ebü’l-Mehâsin el-Kavukçî, övülen şanlı bir şairdi, ancak şiirlerinin çoğu ya basılmadı ya da kayboldu. Onun şiirleri Hz. Peygamber’e methiye, çeşitli dualar, yakarışlar, zikirler, tevesülde bulunma ve tarikat şeyhlerine övgüleri konu edinmiştir. Nazmettiği şiirlerinin çoğu Trabluslular tarafından hala mevlitler, dini törenlerde de Şazeliyye Tarikatına mensup zikirmecilerinde günümüze kadar tekrarlanmaktadır. Ne yazık ki; şiirlerinden elimizde çok fazla örneğimiz yoktur. Burada iki örnek vermemiz yeterli olacaktır.

¹⁴³ Berîş, a.g.m., s.7.

¹⁴⁴ Berîş, a.g.m., s.8.

¹⁴⁵ Zeki, Muhammed Mucâhid, *a.g.e.*, s.585.

دعوتك يا الله والدمع دافق
وحبل رجائي فيك يا رب واثق
وصبري تقضى والهموم تراكمت
وإن لم تدركني فإني وابق

Gözyaşları içerisinde Seni çağırdım ey Allah'ım,
Dileğimin hedefi Sensin ey Rabbim bunu gerçekleştir,
Sabrım tükeniyor, dertlerim birikiyor,
Eğer Sen bana icabet etmezsen ortada kalırım.

وأنت وعدت السائلين إجابة
وحلمك واسع ووعدك صادق
فإني مضطر وعجزي ظاهر
وإني محتاج وجودك سابق

Sen sana dua edenlere icabet edeceğini vadettin,
Senin hilmin geniş, va'din haktır,
Ben zorluktayım aczim ortadadır,
Benim ihtiyacım var, Senin cömertliğin çoktur.

أعطني أعطني يا مجبري ومنقذي
أقلني أقلني إنني منك شافق
أجبنني أجبنني يا الهي وسيدي
أنلني أنلني إنني فيك واثق

Bana yardım et, yardım et! Ey kurtarıcım ey Kurtarıcım,
Bana acı bana acı, ben senden korkarım,
Ey efendim ey ilahım bana icabet et,
Beni ulaştır, beni ulaştır ben sana ulaşmak isterim.

Ebü'l-Mehâsin el-Kavukçî'nin bu şiiri Allahu Tealaya yakarış, Allah'ın af ve mağfiretini talep etmek babındadır. Onun bu şiirleri sırasında üslubunun tatlılığı, şiirini süslemedeki gücü ve akıcılığının duruluğu kendisini hissettirmektedir. Şiirinde boyun eğme

ve alçakgönüllülük konusunda kulun hakikatine dair bazı sözlerini tekrarlayarak, suçluluğunu itiraf edecek bir resim dikkatleri çekmektedir.

لله قوم أخلصوا في ذكره

فسقاهم كأس المحبة والهنا

Allah için olan insanlar vardır, onlar Allah'ı anmada samimidirler,
Onlar sevgi ve mutluluk kadehinden içirilmiştirlerdir

أعطاهم فوق الذي يرجونه

من حكمة ومعارف وتفننا

Arzu ettiklerinden daha yücesi verilmiştir onlara,
Bilgelik, yetenek ve hikmettedir.

كشف اللثام عن الجمال تمننا

أحيا لقلب مات من حر الفنا

Cemali ortaya çıkaran peçe açıldı,
Ki faniliğin şiddetinden ölmüş kalbi diriltsin.

ناداهم فتمتعوا بجمالنا

فأنا المحب وأنتمو أحببنا

Onlar çağrıldı cemalimizden haz alsınlar,
Ben sevilenim, siz sevenlerimsiniz.

فذي خزائن حكمتي فتحكموا

فيها بما يرضيكمو في ملكنا

Benim hikmetimin hazinelerinden hikmet sahibi olun,
Onda bizim sizi razı edecek mülkümüz vardır.

Sûfî anlayışın yansımaları olarak kaleme aldığı bu şiirinin içeriği, Allah dostu kişilerin zikir ve ibadet yoluyla bilgelik, keşf ve mukaşefat gibi temalardır.

1.3.5. Hadisçiliği

Ebü'l-Mehâsin el-Kavukçî konuşkan ve tatlı dilli idi. Âlimler ve ilim talebeleri ondan istifade etmek için onun yanına varıyorlardı. Çünkü dil bilimleri, nakli şeri ilimler keza tasavvuf ilmine ilaveten aklî ilimlerde de kendisinin telif ettiği kitaplar, şerhler mevcuttur.

İlim ve mertebe açısından yüksek bir mertebeye ulaşmıştır. Neredeyse kendi asrında usul ve fıkıh meselelerinde mezhep âlimlerinin sözlerini, delillerini ve görüşlerini bilme açısından Hanefi mezhebinde müçtehit derecesine ulaşmıştır. İlmî meselelerde kendi akranlarını geçmiş ve mümtaz bir dereceye ulaşmıştır.

Güvenilir bir muhaddis olmasının yanında aynı zamanda tarafsız ve objektifliğiyle bilinmektedir. Tasavvufçu kimliğine rağmen, *İhyâ*'da geçen rivâyetler için başta Irâkî olmak üzere hadis münekkidlerinin ilgili tenkitlerine katılması, eleştirilerinde İbnü'l-Cevzî, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim gibi selef ulemâsından çokça istifade etmesi, tasavvufî çevrelerce önemsenen sıkıntılı haberlerin tahlilinde İbn Teymiyye'yi dayanak göstermesi gibi durumlar onun değerlendirme kriterleriyle ve dayandığı kaynaklar itibarıyla güvenilirliğini ortaya koymaktadır.¹⁴⁶

Trablus'ta, Şam'da, Irak'ta, Hicaz'da ve Mısır'da hadisin rivayeti ona varıyor. Miladi 19.asırda Şam diyarı, Mısır, Hicaz ve Irak'taki muhaddislerin rivayet ettikleri hadislerin senetleri Ebü'l-Mehâsin'e dayanmadığı nadiren görülmüştür. Tarihçi Abdulhayy el-Ketânî durumu şöyle özetlemiştir. “O bu asrın başlangıcında Şam diyarının senedidir. Bugün Mısır, Şam ve Hicaz diyarının galibinde senedler onun ekseninde dönmektedir.”¹⁴⁷ Onun ve onun muassırı olan âlimlerin meziyetleri nedeniyle Trablus, bütün İslam beldelerinde ali senedleri araştıran ilim talebesinin ve araştırmacıların ihtimam gösterdiği bir yer olmuştur.¹⁴⁸

1.4. Eserleri

Ebu'l Mehâsin Şemsuddîn el-Kavukçî kimi kaynaklara göre yüz,¹⁴⁹ kimi kaynaklara göre ise de çeşitli alanlarda iki yüze¹⁵⁰ yakın irili ufaklı eser telif etmiştir. Çok yönlü bir âlim olan müellifimizin; bu çalışmaları genellikle fıkıh, hadis, tasavvuf ve akaid alanlarındandır. Maalesef bunların çoğu mahtut olup basılmamıştır. Bu yazma eserlerin kahir ekseriyeti Suriye'nin başkenti Şam'da bulunan Daru'l Kutubu Zahiriyye kütüphanesinde bulunup iç savaş nedeniyle bu eserlere ulaşmak mümkün olmamıştır. Kavukçî'nin çalışmalarından bazıları şunlardır:

¹⁴⁶ Kaya, Mevzû Hadis Kültüründe Sûfî Müellifler, s.145.

¹⁴⁷ Halid Beriş, “Unutulmuş Trabluslular”, *İnşa*, (12 Mayıs 2017), s.7-8.

¹⁴⁸ Beriş, a.g.m., s.8.

¹⁴⁹ Zirikli, a.g.e. VI, s.118.

¹⁵⁰ Nebhani, a.g.e., I, s.373.

1.4.1. *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'fîmâ lâ Asle lehû ev bi Aslihî Mevzû'*: Bu eser Kavukçî'nin mevzuat edebiyatına kazandırdığı önemli bir eserdir. Eser, 742 rivayetten teşekkül etmiş olup rivayetler alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu eser, hadis olarak şöhret kazanıp yayıldığı halde senedi bulunmayan veya uydurma olan rivayetleri bir araya getirme amacıyla kaleme alınmıştır. *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'*, önce Kavukçî'nin müridlerinden Abdullah el-Attâr tarafından neşr edilmiştir, Daha sonra oğlu Muhammed Kemâleddin tarafından gözden geçirilip müellifin hayatı hakkında bir mukaddime eklenerek Radyyyüddin es-Sâgânî'nin *el-Mevzû'ât*'ı ile birlikte basılmıştır.¹⁵¹

1.4.2. *ez-Zehebü'l-İbriz Şerhu'l-Mu'cemi'l-Vecîz min Ehâdîsi'r-Resûli'l-Azîz*: Bu kitap, Abdullah b. İbrahim el-Mîrganî'nin; “Suyûtî'nin *el-Cami'u's-Sağir* ve *Ziyadetu'l-Cami'u's-Sağir* kitabı ile Münavî'nin *Kunuzu'l-Haka'ik*” adlı kitaplarındaki hadislerin alfabetik olarak sıralandığı eseri olan *Mu'cemu'l-Vecîz min Ehâdîsi'r-Resûli'l-Azîz* adlı eserinin şerhidir. (Beyrut 1316).¹⁵²

1.4.3. *Cevami'u'l-Kelim*: Müellifin *Tenvîrü'l-Kulûb ve'l-Ebsâr min Ehâdîsi'l-Mustafa'l-Muhtâr* adlı eserinden seçip alfabetik sıraya göre düzenlediği 1000 hadisten oluşan bir çalışmadır. Ayrıca, Bedir ve Uhud gibi gazvelere katıldığı bilinen 1000 kadar sahâbî ile peygamberler, âlimler ve evliyadan seçtiği kişilerin kısa biyografileri de eklenmiştir.¹⁵³

1.4.4. *Müselalat*: Müselal hadisleri derlemek amacıyla telif edilmiştir.¹⁵⁴ Kavukçî'nin birçok eseri gibi bu eser de küçük bir risale niteliğindedir. Eser mahtut bir eser olup aslı İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesinde bulunmaktadır. Müellif, eserin başında hadis ilminin önemine dikkat çekerek, hadis ilminin geçmiş ilimler arasında en şerefli ilim olduğunu belirtmiştir. Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî'nin (v.204/820) “İsnadsız hadis öğrenmeye kalkışanın geceleyin odun toplayan kişiye benzetip, odun diye eline yılan da alabileceği” ifadesine yer vererek isnadsız hadis rivayet etmenin ne denli tehlikeli bir iş olduğuna işaret etmiştir.¹⁵⁵ Hadis ilmiyle ilgili bazı kısa açıklamalardan sonra müselal hadisleri sıralamıştır.

¹⁵¹ Şenel, “a.g.md.”, s.73.

¹⁵² Şenel, “a.g.md.”, s.73.

¹⁵³ Şenel, “a.g.md.”, s.73.

¹⁵⁴ Şenel, “a.g.md.”, s.73.

¹⁵⁵ Kavukçî, *Muselselat*, s.1.

1.4.5. Ma'denü'l-Le'ali fi'l-Esânîdi'l-Avâlî: Müellifin şeyhlerini ve aldığı icazetleri kaydettiği eserin müellif hattıyla icazet kaydının da yer aldığı bir nüshası Dârü'l-Kütübi'z-Zâhiriyye'dedir.¹⁵⁶

1.4.6. Leta'ifu'r-Rağibin ve Buğyetu't-Talibin: Hadis usulüne dair bir eserdir.¹⁵⁷

1.4.7. el-Cami'u'l-Feyyah li'l-Kütübi's-Selâseti's-Sıhah: Buhârî ve Müslim'in el-Câmi'u's-Sahihleri ile İmam Mâlik'in el-Muvatta'ı üzerine yapılmış hadis ile ilgili bir çalışmadır.¹⁵⁸

1.4.8. el-Esânîdü'l-Aliyyeti'l-Muttasıla bi-Erba'îne Kitaben min eşhûri'l-Kütübi'l-Hadîsiyye: Meşhur hadis kitaplarından seçilmiş âlî isnadlı kırk hadisin kaydedildiği eserde kısaca bu eserlerin müelliflerinin biyografisine de yer verilmiştir.¹⁵⁹

Ebu'l Mehâsin Şemsuddîn el-Kavukçî'nin çeşitli alanlarda kaleme almış olduğu diğer eserlerinin bir kısmını şu şekilde sıralamak mümkün olacaktır.

1- Nesebu'l-Kutubi'n-Nebeviyyi's-Şerif el-Alevi Ahmed el-Bedevî (Kahire 1321)

2- et-Tavru'l-Â'lâ ale'd-Devri'l-Ulâ (Şam 1301)

3- ed-Dîvânü'l-Muhtasar (Kahire 1321/1903)

4- Cümle mine'l-Müselselat

5- Şevâriku'l-Envârî'l-Celiyye fî Esânîdi's-Sâdeti's-Şâzeliyye

6- el-Ğurerü'l-Ğâliye fî'l-Esânîdi'l-Aliye

7- el-Manzûmetu't-Tevevsiyye li-Nesebi Ebi'l-Hasan eş-Şâzelî

8- Mesiretu'l-Ayneyn fi't-Tefsiri'l-Celaleyn

9- Ruhü'l-Beyan fi Hevasi'n-Nebati ve'l-Hayevan

10- Cemalu'r-Raks fi Kira-i Hafs

11- Teshilu'l-Mesalik Muhtasar Muvatta Malik

12- Bedru'l-Munir Muhtasaru'l-Camiu's-Sağir

13- Tenvîru'l-Kulûb ve'l-Ebsâr min Ehâdîsi'l-Mustafa'l-Muhtâr

¹⁵⁶ Şenel, "a.g.md.", s.73.

¹⁵⁷ Şenel, "a.g.md.", s.73.

¹⁵⁸ Şenel, "a.g.md.", s.73.

¹⁵⁹ Şenel, "a.g.md.", s.73.

- 14- el-Fethu'l-Mubin ale'l-Hasan ve'l-Huseyn
- 15- el-İmdadatu'l-İlahiye ala'l-Erbaine Neveviyye
- 16- Ref'ul Estaru'l-Museddeleti fi'l-Ehadisi'l-Müselsele
- 17- Letaifu'r-Raciîn ve Buğyetu't-Talibin fi Usuli'l-Muhaddisin ve Kavaidu'd-Din
- 18- Sefinetu'n-Necât fi Marifetillah ve Ahkamu's-Selat
- 19- Ğunyetu't-Talibin fima Yecibu min Ahkami'd-Din ale'l-Mezahibi'l-Erbaâ
- 20- Yenbu'ul-Hayat ale's-Sefineti'n-Necat
- 21- İnayetu'l-Muhtedi ala Kifayeti'l-Mubtedi
- 22- Munteka'l-Ezher ala Multeke'l-Ebher
- 23- Tuhfetu'n-Nasik fi'l-Menâsik
- 24- Durru's-Sufi ala Akideti'n-Nesefi
- 25- Vuduu'l-Menazil fima Verede mine'n-Nevafil
- 26- Gayetu'l-Meram fi Kifayeti'l-Gulam
- 27- Kevkebu't-Tarsif fima li'l-Hanefiyyeti mine't-Tasnif
- 28- el-Mekasidu's-Seniyyeti fi Adabi's-Sufiye
- 29- Tuhfetu'l-Muluk fi's-Seyri ve's-Suluk
- 30- Reyhanetu'l-Kulub fi Halveti'l-Mahcub
- 31- Kavaidu't-Tahkik fi Usuli Ehli't-Tarik
- 32- Nesimu's-Şeci'l-Evah fi Fedaili La İlahe İlellah
- 33- el-Fidetu'n-Nakiyyetu fi Suluki't-Tariki'l-Halvetiyye
- 34- el-Burketu'd-Dehşiyetu fi Lubsi'l-Hirkati's-Sufiyye
- 35- Hediyyetu'l-Ahbab
- 36- Vasiyyetu'l-İhvani ve'l-Eshâb
- 37- Nuzhetu'l-Ervah fi Esrari'n-Nikâh
- 38- El Bedrul-Munir Ale Hizbil Şazeliyyil Kebir
- 39- Halasati'z-Zehr ale'l-Hizbi'l-Munir

- 40- Fethu'l-Kadir ale'l-Hizbi'l-Munir
- 41- Şerhu ale'l-Kâfi fi İlmi'l-Urudi ve'l-Kavafi
- 42- el-İtimad fi'l-İtikad
- 43- Miftahu'l-Kenzu'l-Efhar limen Erade en Yesile ile'l-Ganiyyu'l-Ekber
- 44- Behcetü'l-Kudsiyyetu fi'l-Ensabi'n-Nubuvve
- 45- Vesiletu'l-Maksud ila Rabbi'l-Ma'bud
- 46- Durretu's-Safiye ale'l-Mukaddimeti's-Şafiye
- 47- Mevahibu'r-Rahman fi Hasaisi'l-Kur'an
- 48- Haşiyetu ale'l-Ayni
- 49- Rebi'u'l-Cinan fi Tefsiri'l-Kur'an
- 50- el-Minahü'l- Nefsi ala'l- Fethi'l-Kudsi
- 51- Buğyetu't- Talibin fi'l-Mezahibi'l- Erbaa'
- 52- el-Celve fi'l-Halve
- 53- Haşiyetu ala Erbain Neveviyye
- 54- Haşiyetu ala Şerhi't-Tai'¹⁶⁰

¹⁶⁰ Diğer eserleri için Bkz.Kavukçî, *el-Minahü'l- Nefsi ala'l- Fethi'l- Kudsi*, , s.8-10.; Kavukçî, *el-Lü'lü'ü'l- Marsû' fîmâ lâ Asle Lehû ev bi Aslihî Mevzû*, s.10.

İKİNCİ BÖLÜM

EL-LÜ'LÜ'Ü'L-MARSÛ Fİ MÂ LÂ ASLE LEHU EV ASLİHİ MEVZÛ'ADLI ESER

Hadis âlimleri mevzu hadisleri tanıtip ortaya çıkarmak için çok büyük çabalar sarf etmiş ve bu çabalar sonucunda değerli eserler ortaya çıkmıştır. Mevzu hadisler üzerine yapılan ilk çalışmalar, Ebu Said Muhammed b. Ali el-İsbehani el-Hanbeli'nin (414/1023)*Mevduat*'ı, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tahir el-Makdisi'nin (507/1113) *Kitabu Ma'rifeti't-Tezkira fi'l-Ehadisi'l-Mevdua*'sı ile Ebu Abdillâh Huseyn b. İbrahim el-Cevrekani'nin (543/1148) *el-Ebâtil ve'l-Menâkir ve's-Sıhah ve'l-Meşâhir*'idir. Bunları Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. el-Cevzi'nin (597/1201) *Kitabu'l-Mevduat mine'l-Ehadisi'l-Merfuat*'ı takip etmektedir.¹⁶¹ Sonrasında birçok mevzuat kitabı telif edilmiştir. Bu mevzuat kitaplarından biri de müellifimiz Ebü'l-Mehâsin el-Kavukçî tarafından kaleme alınan mevzu hadislerin bir araya getirildiği *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'fîmâ lâ Asle lehû ev bi Aslihî Mevzû'* adlı çalışmadır. Müellifimiz eserin başında yazdığı mukaddimede, bu eseri kaleme almasının amacını hadis olarak şöhrete kavuşup yayılmasına rağmen senedi olmayan veya uydurulmuş rivayetleri bir araya getirmek olduğunu ifade etmiştir.¹⁶² Müellif, hadis uydurmacılığını men eden haberlerle ulemanın bu husustaki görüşlerini derç ettikten sonra 742 rivayeti alfabetik olarak sıralamıştır.

Bu bölümde *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'* adlı kitabı değerlendireceğiz. İlk olarak eserin kapsamı, yazılış sebebi ve tertibi gibi kitabın genel özelliklerinden bahsedilecektir. Sonrasında Kavukçî'ye göre mevzu hadisin tarifini yapıp, mevzuluğun alametlerini ve mevzu hadisi rivayet etmenin hükmü açıklanacaktır. Akabinde eserin mukaddimesi hakkında bilgi verilecek daha sonra eserin hatimesinde geçen mevzu hadis ile ilgili teknik detaylar aktarılacaktır.

Mevzuat eserleri incelendiğinde; bu eserlerin çoğunun ya mukaddimelerinde, ya da hatimelerinde mevzu hadisin tarifi ve mevzu hadisin özelliklerine vurgu yapıldığı müşahade

¹⁶¹ Enbiya Yıldırım, "İbnu'l-Cevzi'nin Hadisçiliğine Genel Bir Bakış", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X, Sayı: 1, Sivas, 2006, s.2.

¹⁶² Kavukçî, *a.g.e.*, s.22-23.

edilmektedir.¹⁶³ Müellifimiz Ebû'l-Mehâsin el-Kavukçî de kendinden önceki müelliflerle aynı metodu izlemiştir.

2.1. Kitabın Genel Özellikleri

2.1.1. Eserin Adı

Eserin adı, “iplere dizilmiş inci” anlamı taşıyan *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'* olup müellif asılsız veya uydurma olarak kabul ettiği mevzu hadisleri bir araya getirdiğinden eserine, *el-Lü'lü'ü'l-Marsû' fîmâ lâ Asle lehû ev bi Aslihi Mevzû'*¹⁶⁴ diye isimlendirmiştir.

Görüldüğü gibi müellif kitabın adında hem “ma la asle lehu” hem de “bi aslihi mevzu” tabirlerini kullanmıştır. Kanaatimce sebebi şudur: Kimi rivayetler hadis eserlerinde geçmediği halde sonradan uydurulmuş, kimi rivayetlerin ise hadis kitaplarında geçse bile aslı mevzudur. Kanımca bu eseri oluşturmakla, dinin ifsadına sebep olabilecek mevzu hadisleri ifşa ettiğinden kitabını, iplere dizilmiş inci olarak vasıflandırmıştır.

Lü'lü'ü'l-Marsû', farklı kişiler tarafından iki defa tahkiki yapılarak basılmıştır. Birinci baskısı müritlerinden Abdullah el-Attâr tarafından tahkik edilerek neşre hazırlanmış, oğlu Muhammed Kemâleddin tarafından gözden geçirilerek müellifin hayatı hakkında bir giriş ilâve edilmiş ve Radıyyüddin es-Sâgânî'nin (650/1252) *el-Mevzû'âtı* ile birlikte 126 sayfa olarak tek cilt halinde basılmıştır.¹⁶⁵

İkinci baskısı ise Fevvâz Ahmed Zemerlî tarafından tahkik edilmiştir. Fevvâz Ahmed Zemerlî daha sonra kitap için bir mukaddime yazarak 1994 yılında Beyrut'ta matbu nüshayı esas alarak neşri gerçekleştirmiştir.¹⁶⁶ Muhakkik bu baskıda, bir önceki baskının aksine kitapta geçen tüm rivayetleri ilgili kaynaklara rücu ederek tek tek tespit etmiştir. Ayrıca bu baskıda mevzu hadislere harf sırasına göre rakam da verilmiştir.¹⁶⁷

¹⁶³ Örnek için bkz. Ebû'l-Hasenât Abdulhay, Leknevî, *el-Asâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâri'l-Mevzûa*, Thk., Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984, s.7-10.; Ömer b. Hasen, Fellâte, *el-Vadu fi'l-Hadîs*, Mektebetu'l-Gazzâlî – Müessesetu Menâhili'l-İrfân, Dımaşk- Beyrut, 1981, s. 14-16.; Ali el-Kârî, *el-Masnû' fî Marifeti'l-Hadîsi'l-Mevzû ve Huve el-Mevzûâtü's-Suğrâ*, Thk., Abdulfettâh Ebû Ğudde, el-Matbûa'tu'l-İslamiyye, Haleb, 1994, s.17-30.; İbn Arrâk, Tenzîhu's-Şerîati'l-Merfû'a ani'l- Ahbâri'-Şenîati'l-Mevzûa, Thk., Abdulvehhâb Abdullatif – Abdullah Muhammed es-Sıddîk, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Tsz., s.I, s.11-18.

¹⁶⁴ Kavukçî, *a.g.e.*, s.27.

¹⁶⁵ Şenel, “a.g.md.”, s.72

¹⁶⁶ Şenel, “a.g.md.”, s.72

¹⁶⁷ Kavukçî, *a.g.e.*, s.20.

2.1.2. Eserin Mevzuât Edebiyatındaki Yeri

Hadis ilimleriyle ilgili ilk eserler erken tarihlerde ilk örneklerini vermesine rağmen, hadis diye uydurulmuş sözleri toplamak amacıyla yazılan eserler hicri 5.asrın başlarından itibaren görülmeye başlamıştır.¹⁶⁸

Mevzuât eserlerinin ilk örneklerini teşkil eden eserler, el-Makdisî'nin (v. 507/1713) Tezkiretu'l-Mevzûât'ı, İbnü'l-Cevzî'nin (v.597/1200) Kitâbu'l-Mevzûât'ı gibi eserlerdir.¹⁶⁹ Sayıları yaklaşık kırk kadar olan uydurma hadislerin oluşturduğu eserlerden bazıları şunlardır:¹⁷⁰

Es-Sehâvî (v.902/1496): *el-Mekâsidu'l-Hasene*

Celâleddîn es-Süyûtî (v.911/1505): *el-Leâli'l-Masnû'a fi'l-Ehâdisi'l-Mevzû'a*

İbn Arrâk (v.963/1556): *Tenzîhu's-Şerîa*

İbn Kayyim el-Cevziyye (v.751/1350): *el-Menâru'l-Münif fi's-Sahîhi ve'z-Zaîf*

Aliyyu'l-Kârî (v.1014/1605): *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâri'l-Mevzûa*

Uydurulmuş hadislerle ilgili eserlerin yazımı 1900'lü yıllara kadar değişik içerik ve düzenlemelerle süregelmiştir. Bu eserlerin bazısı ale'l-ebvab (konularına göre) bazıları da ale'l-ahruf (alfabetik) olarak telif edilmiştir.¹⁷¹

Ebü'l-Mehâsin el-Kavukçî'nin *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'fîmâ lâ Asle lehû ev bi Aslihî Mevzû'* adlı eseri de son dönem mevzuât eserleri arasında olmakla beraber, mevzuât ilmi denince ilk akla gelen eserlerdendir. Müellifin kitabını ale'l-ahruf (alfabetik) olarak tasnif etmiş olması eserinin tercih edilme sebeplerinden biridir. Çünkü rivayetlerin alfabetik olarak sıralanması eserden istifade edebilirliği artıran özelliklerdendir. Ayrıca Kavukçî'nin kendisinden önceki mevzuât eserlerinden istifade etmesi onlara atıfta bulunması kitaba rağbeti arttırmıştır. Kavukçî, rivayetlerin tahlilinde bilhassa İbnü'l-Cevzî (597/1201), İbn Kayyim el-Cevziyye (751/1350), Celaleddin es-Suyûtî (911/1505) ve Ali el-Kârî (1014/1605) gibi müelliflerin tenkit ve tespitlerinden istifade etmiştir. Müellif kitabında yer verdiği rivayetlerin ekseriyetinin tahlilinde genellikle yukarıda bir kısmından bahsedilen muhaddis ve

¹⁶⁸ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usûlü*, İfav Yay., İstanbul, 2017, s.142.

¹⁶⁹ Çakan, *a.g.e.*, s.142.

¹⁷⁰ Nevzat Tartı, *Muhtasar Hadis İlimleri ve Usûlü*, Otto, Ankara, 2015, s.95.; İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İfav Yay., İstanbul, 2017, s.175-179.

¹⁷¹ Çakan, *a.g.e.*, s.175.

münekkitlerin değerdendirmelerine atıfta bulunmuş, tenkitlerini onların değerdendirmesiyle temellendirmiştir.¹⁷²

Batı istilasının ve modernizmin islam dünyasında ortaya çıkmaya başladığı 1900'lü yıllarda İslam ülkelerinde bid'atlerin yayılması, Hz. Peygamber'e atfedilen uydurma hadislerin Müslümanların anlayışlarının köreltmesi, ulemânın toplum üzerindeki etkinliğinin kaybolmasına sebep olmuştur. Böyle bir dönemde uydurma rivayetleri bir araya getiren bu eserin önemini daha da arttırmıştır.

2.1.3. Eserin Yazılış Sebebi

Müellif kitabını yazmaya neden ihtiyaç duyduğunu mukaddimesinin son bölümünde açıklamıştır. Şöyle ki: “Bu çetin ve büyük işi ve bu tehlide müstahak olduğumu gördüğümde, sahih, hasen ve merfu hadisleri beyan edip, güzel maksatlarla zayıf, mevkuf ve şaz hadisleri ayırarak, dillerde dönüp dolaşan lafızları ve hadisleri cem eden hafızlardan bir grubun kitaplarına vakıf olduğumda “aslı yoktur, aslında bu hadis mevzudur.” Şeklinde ulema tarafından ifade edilen sözleri kısaltarak bu *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'* kitabını vazettim. Onu yapılabilecek en güzel tarzda oluşturmak amacıyla kolay olsun diye alfabe harfleri sırasına göre tertip ettim.”¹⁷³

Müellifimiz kendisinden önce mevzu hadislerle ilgili eserler oluşturan diğer muhaddisler gibi hemen hemen aynı amaçlarla bu eserini vaz etmiştir. Zındık ve facir kişiler tarafından uydurulan bazı sözlerin halk arasında hadis diye dolaşıyor olmasından yakınan Kavukçî, toplumu ifsat edecek böyle bir tehlikeyi bertaraf etme adına ilgili kaynaklardan da istifade ederek, bu tür hadislerden sadece asılsız veya uydurma olanlarını bir araya getirdiğini ifade eder.

2.1.4. Eserin Metodu

Kavukçî eserini kaleme alırken kitabın metodu, üslûbu veya muhtevası ile ilgili ayrıntılı bir bilgiye yer vermemiştir. Kitabın ismini ve telif sebebini açıklayıp okuyucuya kolaylık sağlaması için haberleri alfabetik olarak sıralamıştır. Kitabı tahkik eden Fevâz Ahmed Zemerlî Kavukçî'nin metodu hakkında şunları ifade etmektedir.

¹⁷² Örnek için bkz.: Kavukçî, *a.g.e.*, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 47, 48, 49, 54, 55, 59, 89.

¹⁷³ Kavukçî, *a.g.e.*, s.27.

1-Kavukçî'nin *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'* kitabındaki metodu; kendisinden önceki mevzuat edebiyatı müellifleri gibidir. Kolay olması için daha kısa ifadeler tercih edilmiştir.¹⁷⁴

2- Hadisler sözlük harf sırasına göre birinci harf nisbetinde alfabetik olarak düzenlemiştir.¹⁷⁵

3- Mevzu rivayetler ile birlikte zayıf, hasen veya sahih rivayetler zikredilmemiş sadece mevzu hadisler konu edinilmiştir.¹⁷⁶

Kavukçî'nin tercih ettiği bu metod Ali el-Karî'nin (1014/1605) *el-Esrârü'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a (el-Mevzû'âtü'l-kubrâ)*,¹⁷⁷ Ali el-Karî'nin *el-Masnû' fi Ma'rifeti'l-Hadîsi'l-Mevzû' (el-Mevzû'âtü's-sugrâ)*¹⁷⁸, Muhammed b. Tâhir b. Ali el-Hindi el-Fettenî'nin (986/1578) *Tezkiretu'l-Mevzuat*,¹⁷⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî'nin(1250/1834) *el-Fevâ'idü'l-Mecmû'a fi'l-Ehâdîsi'l-Mevzû'a*,¹⁸⁰ Ebû Abdillâh Muhammed el-Emiru'l-Kebîr el-Mâlikî es- Sünbâvî'nin (1232/1817) *en-Nuhbetü'l-Behiyye fi'l-Ehâdîsi'l-Mekzûbe âlâ Hayri'l-Beriyye*,¹⁸¹ Muhammed Beşîr Zâfir el-Ezherî'nin (1325/1907) *Tahzîru'l-Muslimîn Mine'l-Ehâdîsi'l-Mevzûâ alâ Seyyidi'l-Murselîn*¹⁸² gibi mevzu hadislerin derlendiği bu müelliflerin de tercihi olmuştur.¹⁸³

Kitabın başında bir mukaddime, sonunda ise uydurma haberlerin özelliklerinden olan “lafızlarındaki hafiflik,” “Kur'an'a ve sarîh sünnete muhalif olma” gibi mevzû hadisi tanıma yollarının örnekleriyle birlikte sıralandığı uzun bir hatime mevcuttur.¹⁸⁴*el-Lü'lü'ü'l-Marsû'* da rivayetlerin tamamı senedsiz bir şekilde sıralanmıştır.

¹⁷⁴ Kavukçî, *a.g.e.*, s.19.

¹⁷⁵ Kavukçî, *a.g.e.*, s.19.

¹⁷⁶ Kavukçî, *a.g.e.*, s.19.

¹⁷⁷ Örnek için bkz Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâri'l-Mevzûa el-Ma'rûf bi'l-Mevzûâti'l- Kubrâ*, Thk., Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut,1986, s.100,159,170.

¹⁷⁸ Örnek için bkz Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.45,73,79,88.

¹⁷⁹ Örnek için bkz.Muhammed Tâhir b. Ali,el-Fettenî, *Tezkiretu'l-Mevzûât fi'l-Ehâdîsi'l-Merfûât,İdâretu't-Tıba'ati'l-Munîriyye*, Hindistan, Tsz., s.231,243,245,246.

¹⁸⁰ Örnek için bkz.Muhammed b. Ali,eş-Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmûa fi'l-Ehâdîsi'd-Daîfeti ve'l- Mevzûa*, Thk., Rıdvan Câmî Rıdvan, Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, Mekke, 1415, s.12,13.

¹⁸¹ Örnek için bkz, el-Emiru'l-Kebîr Muhammed b. Ahmed el-Maliki,Sünbâvî,*en-Nuhbetu'l-Behiyye li'l-Ehâdîsi'l-Mekzûbe alâ Hayri'l-Beriyye*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Ysz., Tsz., s.3,4,5.

¹⁸² Örnek için bkz. Muhammed Beşîr Zâfir, Ezherî *Tahzîru'l-Muslimîn Mine'l-Ehâdîsi'l- Mevzûâ alâ Seyyidi'l-Murselîn*, Matbâtu Cerideti'r-Râvî, Mısır, 1903, s.46,48,49,50.

¹⁸³ Kavukçî, *a.g.e.*, s.20.

¹⁸⁴ Kavukçî, *a.g.e.*, s.232-240.

2.1.5. Eserin Muhtevası

Kitabın muhtevasına bakıldığında, daha ilk bakışta bu kitabın müstakıl bir hadis kitabı olduğu müşahede edilir. Eser 742 mevzu hadis rivayetini kapsamakta olup, şahsına münhasır bir mevzuat kitabıdır. Kitabı tahkik eden muhakkikin mukaddimesi ile başlayan eser, muhakkik tarafından müellifin tercemesi ile devam eder. Müellif tarafından mevzu hadisin sözlük ve terim anlamları açıklanmıştır. Mevzu hadisin alametleri (bilinme yolları),¹⁸⁵ mevzu hadis rivayet etmenin hükmü hakkında bilgi verilmiş, âlimlerin “la asle lehu” sözünün manası üzerinde durulmuştur. Söz konusu 742 mevzu rivayet ele alındıktan sonra kitabın sonunda geniş bir hatimeye yer verilmiştir.

2.1.6. Eserin Üslubu ve Dayanakları

Kavukçî'nin bu eserdeki üslûbunun en önemli özelliği, sade ve anlaşılır olmasıdır. Bu hususu kendisi de belirtmektedir. Şöyle ki: “...ulema tarafından ifade edilen uydurma haberleri kısaltarak bu *el-Lü'lü'ü'l-Marsû*' kitabını vazettim ve onu yapılabilecek en güzel tarzda oluşturmak amacıyla kolay olsun diye alfabetik olarak tertip ettim.”¹⁸⁶ demektedir. Söz konusu rivayetler, müellifin veya hadis tenkitçilerinin kısa tahlilleriyle hükme bağlanmaya çalışılmıştır.¹⁸⁷ Eserin genelinde kısa metinli rivâyetler tercih edilip ince detaylara dalmadan “bu hadis mevzudur”,¹⁸⁸ “Muhaddislerin ittifakıyla mevzudur.”,¹⁸⁹ “Bu bir atasözüdür”,¹⁹⁰ “Aslı yoktur”¹⁹¹veya “batıldır”¹⁹² gibi kısa ve net ifadelerle sonuca ulaşılmıştır.

Kavukçî, rivayetlerin tahlilinde İbnü'l-Cevzî, İbn Kayyım el- Cevziyye (751/1350), Irâkî (806/1404), İbn Hacer el-Askalânî (852/1449), Sehâvî (902/1496), Celaleddin es-Suyûtî (911/1505 ve Ali el-Kârî (1014/1605) gibi müelliflerin¹⁹³ tenkit ve tespitlerinden istifade etmiştir. Müellif, eserinin genelinde ilgili mevzû haberler için muhaddislerin ittifakı ile

¹⁸⁵ Kavukçî, *a.g.e.*, s.13.

¹⁸⁶ Kavukçî, *a.g.e.*, s.27.

¹⁸⁷ Kavukçî, *a.g.e.*, s.32,33,34.

¹⁸⁸ Kavukçî, *a.g.e.*, s.29.

¹⁸⁹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.30.

¹⁹⁰ Kavukçî, *a.g.e.*, s.32.

¹⁹¹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.31,34.

¹⁹² Kavukçî, *a.g.e.*, s.31,37.

¹⁹³ Kaya, *Mevzû Hadis Kültüründe Sûfî Müellifler*, s.144.; Örnek için bkz.: *a.g.e.*, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 47, 48, 49, 54, 55, 59, 89.

mevzû, batıl, iftira, sahih değil, bu lafızla varit olmamış ve uydurana Allah lanet etsin¹⁹⁴ gibi tenkit lafızlarını kullanmıştır.

2.1.7. Eserin Önemi

Kavukçî'nin *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'* adlı eseri, mevzu hadislerin derlendiği başlıca mevzuat edebiyatı kaynaklarından biridir. Hz. Peygamber'in hadislerinin sağlıklı bir şekilde sonraki nesillere aktarılması için büyük emekler harcanmıştır. Bu konuda İbn Sîrîn'in (110/729): "Kuşkusuz bu ilim (hadis) dindir. Kişi dinini kimden aldığına iyi baksın."¹⁹⁵ sözü işin ne kadar ciddi olduğunun göstergesidir. Geçmişte ve günümüzde maalesef birçok yerde mevzu rivayetler, hadis olarak sunulmuştur. Vaaz kürsülerinde, cuma hutbelerinde ve birçok dini sohbette durumu müşahade etmek mümkündür. Dolayısıyla sahih hadis ile mevzu hadisleri birbirinden ayıran kaynaklara ciddi ihtiyaç vardır. *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'* da bu ihtiyaca cevap verebilecek kaynaklardandır. Uzun senedlerin zikredilmemiş olması eserden istifadeyi kolaylaştırmıştır.

2.2. Kavukci'ye Göre Mevzu Hadisin Tanımı, Alametleri ve Hükmü

2.2.1. Mevzu Hadisin Tanımı

Kavukçî'nin Mevzu Hadis tanımı şöyledir: Mevzu; sözlükte, ismi mef'ul olup, fiili وضع - وضع dur. وضع fiili çeşitli manalara gelmektedir.¹⁹⁶

1- İndirmek, ıskat etmek, bir şeyi yukarıdan aşağıya atmak anlamlarına gelmektedir. Denir ki; Falan kişi bir şeyi omuzundan ıskat etti. Yani onu indirdi.¹⁹⁷

2-Terk etmek anlamına gelmektedir. Denir ki; Falan kişi bir şeyi bıraktı. Yani onu terk etti.¹⁹⁸

3-İftira etmek anlamına gelmektedir. Denir ki; Falan kişi bu sözü vaz etti. Burada kastedilen, onun uydurması iftirasıdır.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Örnek için bkz.: *a.g.e.*, 30, 37, 39, 53, 57, 74.

¹⁹⁵ İbrâhim b. Yakub b. İshâk es-Sa'dî el-Cûzânî, Ebû İshâk, *Ahvâlü'r-Ricâl*, (thk. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî), Muessestu'r-Risale, Beyrut, 1985, s.36.

¹⁹⁶ Kavukçî, *a.g.e.*, s.12.

¹⁹⁷ Kavukçî, *a.g.e.*, s.12.

¹⁹⁸ Kavukçî, *a.g.e.*, s.12.

¹⁹⁹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.12.

Öyleyse sözlükte mevzu; meskat, metruk, muhtelak ve müfteri anlamlarına gelmektedir.

İstılahta (terim) ise; İnsanlardan biri tarafından Hz. Peygamber (s.a.v)'in ağzından uydurulan, iftira edilerek ona nisbet edilen sözdür.²⁰⁰

2.2.2. Mevzu Hadisin Alametleri

Mevzuluk, ya senette veya metinde bulunan bazı delillerle, işaretlerle bilinir.²⁰¹

2.2.2.1. Mevzulüğün Senetteki uydurma Alametleri

Senette mevzuluk birçok alametle bilinir. Onlar şunlardır:

1- Ravisinin yalan konuştuğu bilinen bir yalancı olması. Onun dışında sika (güvenilir) bir ravinin rivayet etmemesi.

2- Uyduran kişinin uydurduğunu itiraf etmesi. Uzun uzun anlatılan Kur'an'ın faziletleri ile ilgili hadiste olduğu gibi kişinin bunu ikrar etmesi. Kolaylık olsun diye mevzu olduğunu itiraf ediyor.²⁰²

3- Uyduranın ikrar etmediği halde ikrar gibi kabul edilmesi veya kişinin tavrının ikrar sayılması.²⁰³ Yani; ravinin kendisi ile bulunduğu isbatı olmamasına rağmen bir hadis âliminden rivayette bulunması veya hadis şeyhinin ölümünden sonra sanki o şeyhten dinlemiş gibi rivayette bulunması veya hadisi kendisinden dinlediğini ileri sürdüğü hadis âliminin bulunduğu yere hiç gitmediğinin sabit olması.

İmam İrâkî²⁰⁴ der ki: O bir şeyhten hadis söylüyor, sonra kendisine o şeyhin doğumu sorulduğunda öyle bir tarih söylüyor ki, soran bilir ki şeyh o tarihten önce ölmüş. Bu hadis te ancak onun yanında bulunuyor. Bu durum onun mevzulüğünü itiraf etmiyor, lakin itirafı doğumun vaktiyedir. İkrarı mevzulüğün yerine geçiyor. Çünkü o şeyh söylediğinde tek kalıyor ve onun dışında da başka rivayet eden yoktur. Onun söylediği şey de tanınmıyor ve bilinmiyor.

²⁰⁰ Kavukçî, *a.g.e.*, s.12.

²⁰¹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.13.

²⁰² Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, Thk., Muhammed b. Riyâd el-Ahmed, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2011, I, s.463.

²⁰³ Kavukçî, *a.g.e.*, s.13.

²⁰⁴ Abdurrahim bin Hüseyin bin Abdurrahman bin Ebi-Bekr bin İbrahim el-Kürdî, İrâkî, *Et Takyid vel İzah Lima Utlika ve Uglıka min Mukaddimeti İbnis Salah*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2003, s.132.

4- Ravide öyle bir karine var ki vaz' yerine geçiyor. Burada da hadis ravisinin halinden ve ruhsal belirtilerinden rivayetin uydurma olduğu anlaşılabilir.²⁰⁵

Mesela Seyf bin Amr et-Temimi'den Hâkim'in tahrir ettiği hadiste olduğu gibi: Seyf bin Amr der ki: Biz Sa'd b. Tarif'le beraberdik, çocuğu ağlayarak okuldan geldi. Sa'd oğlunun neden ağladığını sorunca, o da “muallim beni dövdü” dedi. Bunun üzerine Sa'd, “bugün kesinlikle onları rezil edeceğim” dedi ve ekledi, bana merfu olarak İbn Abbas'tan İkrime şöyle aktardı: “Çocuklarınızın muallimleri, sizin serlilerinizdir, onlar yetime karşı acımasız, fakirlere karşı da oldukça katı yüreklidirler.”²⁰⁶

Ve yine mesela bu hadis te bunun bir örneğidir: “*Herise (Kavrulmuş un helvası) bele kuvvet kazandırır.*” Bu rivayeti hadis diye uyduran kişi, Herise (Kavrulmuş un helvası) yapıp satan Muhammed b. Haccac Nehai'dir.²⁰⁷

2.2.2.2. Mevzuluğun Metindeki Uydurma Alametleri

Kavukçî'ye göre metindeki mevzuluk alametleri de şunlardır:

2.2.2.2.1. Lafzî Bozukluk: Arap ilminin beyanını, hikmetini bilen biri idrak eder ki bu bozuk lafızlar fasîh ve belîğ konuşan birinden sadır olmazken nasıl oluyor da araplar içinde en fasîh ve en belîğ konuşan adamı olarak kabul edilen Hz. Peygamber'den sadır olsun. Bu durum ravinin mana yönünden rivayet etmesiyle değil, eğer peygamber bunu demiştir denmiş ise söz konusu olur.²⁰⁸

2.2.2.2.2. Manevi Bozukluk:

a- Başka Bir Yorumun Mümkün Olmadan Hadisin Akla ve Mantığa Aykırı Olması.²⁰⁹

Örneğin bu hadiste olduğu gibi; “*Hz. Nuh'un gemisi Kâbe'yi yedi defa tavaf etti ve Makam-ı İbrahim'de iki rekât namaz kıldı.*”²¹⁰

b -Genel Hüküm ve Ahlak Kaidelerine Aykırı Olması.

²⁰⁵ Kavukçî, *a.g.e.*, s.12.

²⁰⁶ Kavukçî, *a.g.e.*, s.14.; Suyûtî, *a.g.e.*, s.277.

²⁰⁷ Kavukçî, *a.g.e.*, s.14.

²⁰⁸ Örnek için bkz.Suyûtî, *a.g.e.*, s.276.;

²⁰⁹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.14.

²¹⁰ Suyûtî, *a.g.e.*, s.278.

Örneğin bu hadiste olduğu gibi: “*Türk’ün cevri (zulmü), Arabın adaletine muadildir (eşittir)*”²¹¹

c -Şehvi Duyguları Kamçılması veya Uygun Olmayan Bir Şeye Davet Etmesi, Çağrıştırması

“*Güzel yüze bakmak, gözü parlatır*” hadisi örneğinde olduğu gibi.²¹²

d -His ve Müşahedeye Aykırı Olması

Mesela ; “*Yüz seneden sonra Allah’ın ihtiyaç duyduğu çocuk doğmaz.*” hadisi.²¹³

e- Üzerinde İttifak Edilen Tıp Kaidelerine Aykırı Olması

Örneğin; “*Patlıcan her derde şifadır.*” hadisi.²¹⁴

f -Tarihte Kesin Olarak Bildirilen Bir Gerçeğe Aykırı Bir Şey İçermesi veya Allah’ın İnsan ve Kâinat Hakkındaki Kanununa Aykırı Olması.

Mesela uzun bir şekilde rivayet edilen Uvc b. Unuk hadisindeki rivayet bu duruma bir örnektir.²¹⁵

g -Bilge İnsanların Kendisinden Korunduğu Gizemli, Tiksindirici Şeyler Kapsaması

“*Beyaz horoz benim dostumdur. Dostumun dostu da Cebrail’dir.*”, “*Kâküllü güvercinler edinin. Çünkü kâküllü güvercinler, cinleri, çocuklarınızdan uzaklaştırır.*” hadisleri örneğinde olduğu gibi.²¹⁶

2.2.2.2.3. Kur’an’ın Açık ve Kesin Hükmüne Aykırı Olması

“*Zina çocuğu ta yedi sülalesine kadar cennete giremez.*” Bu hadis Allah’ın şu buyruğuna aykırıdır. “*Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenip çekemez.*”²¹⁷

²¹¹ Kavukçî, a.g.e., s.70.

²¹² Kavukçî, a.g.e., s.210.

²¹³ Kavukçî, a.g.e., s.15.

²¹⁴ Kavukçî, a.g.e., s.61.

²¹⁵ Kavukçî, a.g.e., s.15.

²¹⁶ Kavukçî, a.g.e., s.15.

²¹⁷ Fatır, 35/18.

2.2.2.2.4. Mütevatir Olan Sünnetin Açık ve Kesin Hükmüne Aykırı Olması

“Benden size hakka uyan bir hadis naklolunursa, ister söylemiş olayım isterse olmayayım, onu alın” rivayetinde olduğu gibi.

Bu hadis, mütevatir olarak rivayet edilen “Kim benim adıma bilerek yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın.” hadisine aykırıdır.²¹⁸

2.2.2.2.5. Kur'an ve Sünnette Yer Alan Genel Kurallara Aykırı Olması

“Kimin bir çocuğu olurda, teberrüken, onun adını Muhammed koyarsa, o kimse ile çocuk cennette olur.” hadisi bu kabildendir.²¹⁹

Bu hadis; Kur'an'ın ve sünnetin kesin ve bilinen kurallarına aykırıdır. Necat isimlerle ve lakaplarla değil, ancak salih amellerdedir.

Bunların dışında; hadisin icmaya muhalif olması, ravinin mezhebine muvafık olması da mevzuluğun metindeki uydurma alametlerindendir.²²⁰

2.2.3. Mevzu Hadisi Rivayet Etmenin Hükmü

Kavukçî mevzu hadisi rivayet etmenin hükmü ile ilgili âlimlerin görüşlerini esas alarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Kavukçî'ye göre âlimler, bir mevzu hadisi, mevzu olduğunu bilerek rivayet etmenin helal olmadığı üzerine icma' etmişlerdir. Hangi manaya ait olursa olsun fark etmez. Ancak hadisin mevzu olduğunu beyan etmesi hariçtir. Yani, uydurulmuş olduğunu bilerek, Müslümanların dikkatini celb etmek için rivayet edilirse haram değildir. Fakat bu durumda da mevzu olduğunun söylenmesi şarttır. Müslim'in hadisinde²²¹ “Her kim yalan olduğunu bildiği halde benden bir hadis naklederse yalancılardan biridir.”²²²

Cumhura göre kasti olarak peygambere yalan isnat etmek büyük günahdır. Ebu Muhammed el-Cüveyni -İmamu'l-Haremeyn'in babası- “muhakkak ki o küfürdür.” sözüyle

²¹⁸ Kavukçî, a.g.e., s.15.

²¹⁹ Kavukçî, a.g.e., s.15.

²²⁰ Kavukçî, a.g.e., s.16.

²²¹ Yahya b. Şeref, Nevevî, *Sahîhu Muslim b. Şerhi'n-Nevevî*, Matbaatu'l-Mısıryye, Kahire, 1969, I.,1/62.

²²² Muhammed b. İsmail b. Muhammed, San'ânî, *Tavdîhu'l-Efkâr li Mea'nî Tenkîhi'l-Enzâr*, Mektebetu İbn Teymiye, Kahire, 2010, II, s.88.; Ahmed b. Ali, İbn Hacer El-Askalânî, *Nüzhetü'n-Nazar fi't-Tevzihi Nuhbeti'l-Fiker*, Matbaatu Sabah, Dımaşk, 2000, s.47.

abartmıştır.²²³ Kavukçî der ki;²²⁴ eğer burada helali haram, haramı helal etme durumu varsa bu geçerlidir.

Hafız Zehebî, *Kebair* adlı eserinde şöyle diyor: “Şek yok ki; haramı helal, helalı haram etme bakımından taammüden Allah’a ve Resulüne yalan isnat etmek açık bir küfürdür. Helali haram, haramı helal etme dışında küfre girip girmemesinde şüphe vardır. Allah en iyisinin bilir.”²²⁵

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki; ister küfür bakımından olsun ister büyük günah olması açısından olsun, peygambere yalan isnat etmek kesinlikle yasaklanmıştır. Müslümanın dinin ifsadına sebep olabilecek böylesi tehlikeli sularda yüzmesi aklın ve mantığın kabul edemeyeceği bir durumdur. Özellikle tebliğ ve irşad konumunda olan bir din adamının hadis diye topluma uydurma haberleri arz etmesi en büyük felakettir. Hz. Peygamber döneminden günümüze değin muhaddisler bu konuda büyük çabalar harcamış ve devasa eserler meydana getirmişlerdir. Müslümana düşen sahih ile sakimi birbirinden ayırıp Kur’an ile Sünnet ışığında bir yol sürdürmektir.

2.2.4. Âlimlerin لا أصل له Kelimesinin Tarifi

Kavukçî’nin *el-Lü’lû’ü’l-Marsû’* adlı eserin tam adında geçen لا أصل له tabirinin manası ile ilgili âlimlerin birçok görüşü vardır. Bu görüşler aşağıda maddeler halinde kısaca özetlenecektir.²²⁶

1-Bazen âlimler bu tabirle ilgili şöyle derler: هذا الحديث لا أصل له (Bu hadisin aslı, temeli yoktur.), لا أصل له بهذا اللفظ (Bu lafızla bir aslı, esası yoktur.), ليس له أصل (Onun kökü yok.), لم يوجد له أصل (Onun aslı mevcut değil.) veya buna benzer lafızlar. Bununla şunu demek istiyorlar; Bu zikredilen hadisin nakledilen bir senedi yoktur.²²⁷

²²³ Ali b. Muhammed el-Kinânî, İbn Arrâk, *Tenzîhu’s-Şerîati’l-Merfû’a ani’l-Ahbâri’-Şenîati’l-Mevzûa*, Thk., Abdulvehhâb Abdullatif – Abdullah Muhammed es-Siddîk, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, Tsz., s.I, s.12.; İbn Kesîr, *el-Bâi’su’l-Hasîs Şerhu İhtisâri Ulûmi’l-Hadîs*, Şrh., Ahmed Muhammed Şakir, Mektebeu’l-Mea’rif, Riyad, 1996, s.79.; San’ânî, a.g.e., s.88.

²²⁴ Kavukçî, a.g.e., s.16.

²²⁵ Ezherî *Tahzîru’l-Muslimîn Mine’l-Ehâdîsi’l-Mevzûa alâ Seyyidi’l-Murselîn*, Matbâtu Cerideti’r-Râvî, Mısır, 1903, s.26-27.

²²⁶ İbn Arrâk, a.g.e., I, s.140.

²²⁷ Kavukçî, a.g.e., s.17.

Suyuti, *Tedribu'r-Râvî* adlı eserinde; İbn Teymiye'nin, âlimlerin هذا الحديث لا أصل له (Bu hadisin aslı, temeli yoktur.), لا أصل له (Onun kökü yoktur.) sözlerinden maksat, onun bir isnadının yani senedinin olmadığı anlamındadır.

Abdülfettâh Ebû Gudde durumu şöyle ifade ediyor: Eğer bir hadisin senedi yoksa onun bir kıymeti yoktur ve ona dikkat edilmez. Yani ona bakılmaz. Efendimiz Resullullah (s.a.v.) in bize gelen sözlerine itimat ancak sabit sahih isnadla olur. Ya da sahih isnadın mevkiine geçen bir şeyle olur. Bu şekilde olmaz. Yani senetsiz bir rivayetle olmaz. Bu şekilde olmazsa onun bir kıymeti de yoktur.

2-Bazen de âlimler musned hadiste şöyle derler: Bu hadisin aslı yoktur. Bunu demekle onun Resulullah adına uydurulmuş yalan haber olduğunu anlatmaya çalışıyorlar. O zaman “onun aslı yoktur” sözlerinden anlaşılan; isnadının vücudunun nefyi değil hadisin yalan olduğudur.²²⁸

3-Bazen de şöyle diyorlar: Bu hadisin ne kitapta aslı vardır ne de sahih ve zayıf sünnette aslı vardır. Bununla şunu demek istiyorlar: Şüphesiz ki onun manası ve içeriği tüm gariplikleriyle şeriatın naslarına gariptir. Cümlede onun manasının doğruluğuna delalet eden bir şey yoktur.²²⁹

4-Bazen de şöyle derler: : Bu hadisin ne kitapta ne de sahih sünnette aslı vardır. Burada şunu demek istiyorlar. Onun manası ve lafzının içerdiği şeyden ne Kur'an-ı Kerim'de ne de Resulullah'ın sabit olan hadislerinde bahsedilmez. Buradaki nefiy, şeriatın sabit olan naslarındaki hadis delillerini reddetmekle ilgili nefiydir. Zayıf hadisler bu kapsamda değildir.²³⁰

Bu zikredilenler arasındaki farkı ancak bu işle uğraşanlar bilir. Ve bu yine bazı karinelerle bilinir.

Kitabın muhakkiki: Ben diyorum ki; Şeyhimiz Kavukci'nin buradaki muradı ilk manadır. Yani; onun senedi yoktur. Allah Teâlâ en iyi bilendir.²³¹

Tüm bu açıklamaları derlediğimizde لا أصل له ibaresinin hem senet hem de metin tenkidinde kullanıldığına kani oluyoruz. Kimi zaman Resullullah'tan varit olmamasına

²²⁸ Kavukçî, *a.g.e.*, s.17.

²²⁹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.17.

²³⁰ Kavukçî, *a.g.e.*, s.18.

²³¹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.18.

rağmen manen sahih olsa da uyduruk senetlerle Resulullah'a nispet edilen rivayetler için bu ibare kullanılmaktadır. Kimi zaman da manası Kur'an'ın ve sahih sünnetin naslarına aykırı olması sebebiyle yine bu ibare kullanılmıştır.

2.3. Kullandığı Tenkit Lafızları

Kendi asrında büyük bir üne kavuşmasının yanında; geçmiş dönem muhaddislerinden de istifade etmiştir. Kavukçî, "İbnü'l-Cevzî bu rivâyeti mevzû olarak takdim etmekle yanılmıştır, doğru olan onun zayıf olmasıdır."²³² "Bunu İbnü'l-Cevzî *el-Mevzûât* 'ında zikretti, durum söylediği gibi değildir bilakis rivâyet zayıftır."²³³ "Suyûtî'nin de belirttiği üzere İbnü'l-Cevzî'nin onu *el-Mevzûât* 'ında zikretmesi hatadır."²³⁴ gibi lafızlarla kimi zaman İbnü'l-Cevzî'yi tenkid etse de İbnü'l-Cevzî, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim gibi selef akidesinin temel taşlarından ciddi oranda istifade etmiş ve çoğunlukla ilgili tespitlerine de katılmıştır.²³⁵

Kavukci; özellikle mevzu hadislerin sonunda değişik tenkit lafızlarını kullanmıştır. Müellifin genellikle kullandığı lafızlardan bazıları şunlardır:

1. Muhaddislerin ittifakı ile mevzudur.²³⁶
2. Hadis değildir.²³⁷
3. Batıldır, Bunun tamamı batıldır.²³⁸
4. Aslı yoktur.²³⁹
5. Bu lafızla varit olmamıştır.²⁴⁰
6. Onun hükmü açıkça mevzudur.²⁴¹
7. Onu uydurana Allah lanet etsin.²⁴²
8. Bu manada aslı yoktur, bilakis bu manada küfürdür.²⁴³

²³² Kavukçî *a.g.e.*, s.29.

²³³ Kavukçî, *a.g.e.*, s.40.

²³⁴ Kavukçî, *a.g.e.* s.102.

²³⁵ Kaya, *Mevzû Hadis Kültüründe Sûfî Müellifler*, s.144.

²³⁶ Kavukçî, *a.g.e.*, s.30.

²³⁷ Kavukçî, *a.g.e.*, s.28.

²³⁸ Kavukçî, *a.g.e.*, s.31,34.

²³⁹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.31.

²⁴⁰ Kavukçî, *a.g.e.*, s.32.

²⁴¹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.34.

²⁴² Kavukçî, *a.g.e.*, s.48.

²⁴³ Kavukçî, *a.g.e.*, s.48.

2.4. Kitabın Mukaddimesi

Uydurma rivayetler olarak belirttiği 742 mevzu hadisi bir araya getirdiği eseri için yazdığı kısa mukaddimesine “Ariflerin kalp semalarında ve doğan dolunayda Muhammedi nübüvvetin kandilinin ışıklarını parlatan, hava bulanıklaştığında meydana gelen karanlığın kendisine zarar veremediği yıldırımların yükselen parıltılarını yok olmaktan koruyan Allah’a hamdolsun... Sayılamayan ve sınırlanamayan, insanları adeta dilsiz bırakan, her yeri kuşatan kapsayıcı nimetlerine karşılık her şeyden münezzeh olan Allah’a hamd ediyorum.”²⁴⁴ diye hamdederek başlayıp, bağışlayıcı Rabbinin affını umman Muhammed b. Halil el-Kavukçi Allah’ın kendisinin günahlarını bağışlamasını, yağmur bulutlarına benzeyen cömertliğini kendisinin ve sevenlerinin üzerine yağdırması münacatında bulunur.²⁴⁵

Mukaddimesinde; hamdele, salvale ve duadan sonra, okuyucusunu mevzu rivayetler konusunda bilgilendirmeyi amaçlayan Kavukçi aşağıdaki konuları ele alır.

a) Kitabının içeriğinden bahsederken şunu ifade etmektedir: “Bu; facirlerin desiseleri, zındıkların vazettiği uydurmaları oldukları halde, seçkin ve doğru sözlü Hz. Peygamberin hadisleri olduğu yönde şöhret bulup dünyanın dört bir tarafında avam insanların dillendirdiği sözlerden bir parçadır.”²⁴⁶ Müellifin kitabı için yaptığı bu açıklamadan da anlaşılıyor ki eserimizin temel teması mevzu hadislerdir.

b) Kavukçi, burada yalan uydurmanın haram olduğunu açıklayan hadislerin yanında; Hz. Peygamber adına yalan uydurmanın günah olduğunu beyan eden âlimlerin görüşlerine de yer vermiştir. Çeşitli nedenlerle hadisler uydurulmuştur. Oysa ki Hz. Peygamber’den şu sahih hadis varit olmuştur. “*Kim benim adıma bilerek yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın.*”²⁴⁷ Bu hadis seçkin yüz kişiden fazla sahabe tarafından rivayet edilmiştir. Kimi âlimler bunu farklı lafızlar, refi’ul-menar (yüce ve kıymetli) tariklerle (senetlerle) toplamışlardır.²⁴⁸

²⁴⁴ Kavukçi, a.g.e., s.20.

²⁴⁵ Kavukçi, a.g.e., s.22.

²⁴⁶ Kavukçi, a.g.e., s.22.

²⁴⁷ Buhari, İlim, 38.; Edeb, 109.; Müslim, Zühd ve Rekaik, 16.; Ebu Davud, İlim, 4.; Tirmizi, Fiten, 70.; İlim, 8,13.; Tefsir, 1.; Menakıb,19.;İbn Mace, Mukaddime. 4.; Darimi. Mukaddime. 25,46.; Ahmed b. Hanbel, 2/47,83,123.; Kavukçi, a.g.e., s.23.

²⁴⁸ Ali el-Kârî, el-Esrâru’l-Merfûa fi’l-Ahbâri’l-Mevzûa el-Ma’rûf bi’l-Mevzûâti’l- Kubrâ, Thk., Muhammed b. Lütfi es-Sabbâğ, el-Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut,1986, s.39,40.;, Ahmed b. Ali,İbn Hacer El-Askalânî Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî, Thk., Abdulaziz b. Abdullah b.Bâz ve bşk., Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 2001, I,

Âlimler, peygamber adına yalan uydurmaktan daha büyük ve daha çetin bir günah olmadığı üzerine icma etmişlerdir.²⁴⁹ Şafiilerden Cüveyni, Malikilerden İbnu'l-Munir ve bunların dışında birçok büyük âlim açıkça şunu ifade etmişlerdir: “Peygamberin aleyhinde yalan söyleyenler dinden çıkar ve kâfirlerden olur.”²⁵⁰ Hanefilerden Aliyyu'l-Kari; Hz. Peygamberin “Benim aleyhimde söylenen bir yalan, başkası aleyhine söylenen bir yalan gibi değildir. Kim benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın.”²⁵¹ hadisi ve Hz. Peygamberin “*Kendi aleyhine yalan uyduranın öldürülüp, öldükten sonra ateşte yakılması*”²⁵² emri ile bu fetvayı desteklemiştir.²⁵³

Âlimler; bir rivayetin kesin bir şekilde mevzu olduğunu veya zannı galip ile mevzu olduğunu bilen kişinin onu rivayet etmesinin haram olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.²⁵⁴ Velew ki terğib ve terhib konusunda olsa bile. Ancak onun mevzu olduğunu açıklama ve ortaya koyma makamı hariç. Gündüzün ortasındaki güneş gibi apaçık olan sahih hadis “Resulullah şöyle dedi.” gibi cezm sıfatı ile ifade edilmez.²⁵⁵

Dârekutnî (v.385/995)²⁵⁶ diyor ki: Hz. Peygamber kendisinden tebliğ edilmesini emrettikten sonra kendi aleyhine yalan ifadede bulunanları ateşle tehdit etmiştir. Burada apaçık şu delil vardır. Hz. Peygamberin emri sadece şununla sınırlıdır. Kendisinden sakim (sorunlu) olanı değil sahih olanın, batıl olanın değil hak olanın rivayet edilmesidir. Ondan rivayet olunan her şeyi değildir. Bunun içindir ki Peygamber şöyle buyurmuş: “İşittiği her şeyi aktarması kişiye günah olarak yeter.”²⁵⁷ Kim ki bir hadis rivayet ediyor sahih mi değil mi

s.203.; Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, Suyuti, *Kaṭfû'l-ezhârî'l-mütenâsire fi'l-aḥbârî'l-mütevâtire*, Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1958, s.23-27.; Kavukçı, a.g.e., s.23.

²⁴⁹ Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân, Sehâvî, *el-Mekâsîdu'l-Hasene fi Beyâni Kesîri mine'l-Ehâdîsi'l-Muştehira ale'l-Elsine*, Thk., Abdullah MuhammedSiddîk – Abdulvehhâb Abdullâtîf, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1979, s.4.

²⁵⁰ Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, Suyûtî, *Tahzîru'l-Havâs min Ekâzîbi'l-Kussâs*, Thk., Muhammed es-Sabbâğ, Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1984, s.133.; Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, Thk., Muhammed b. Riyâd el-Ahmed, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2011, I, s.284.; Ahmed b. Ali, İbn Hacer El-Askalânî, *Nüzhetü'n-Nazar fi't-Tevzihi Nuhbeti'l-Fiker*, Matbaatu Sabah, Dimaşk, 2000, s.47.; Muhammed b. İsmail b. Muhammed, San'ânî, *Tavdihu'l-Efkâr li Mea'nî Tenkihi'l-Enzâr*, Mektebetu İbn Teymiye, Kahire, 2010, II, s.88.; Ebu'l-Fidâ, İbn Kesîr, *el-Bâi'su'l-Hasîs Şerhu İhtisârî Ulûmi'l-Hadîs*, Şrh., Ahmed Muhammed Şakir, Mektebeu'l-Mea'rif, Riyad, 1996, s.79.; Muhammed Beşîr Zâfir, *EzheriTahzîru'l-Muslimîn Mine'l-Ehâdîsi'l-Mevzûâ alâ Seyyidi'l-Murselîn*, Matbâtu Cerideti'r-Râvî, Mısır, 1903, s.26-27.; Sehâvî, a.g.e., s.4.

²⁵¹ Buhari, Cenaiz, 33.; Müslim, *Mukaddime*, 2.; Ahmed b. Hanbel, 4/245.

²⁵² Ebu'l-Ferec Abdurrahman, İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'l-Mevzûât*, Thk., Abdurrahman Muhammed Osman, Mektebetu's-Selefiyye, Medine, 1966, I, s.55-60. Suyûtî, *Tahzîru'l-Havâs min Ekâzîbi'l-Kussâs* s.114.;

²⁵³ Ali el-Kârî, a.g.e., s.129.

²⁵⁴ Yahya b. Şeref, Nevevî, *Sahîhu Muslim b. Şerhi'n-Nevevî*, Matbaatu'l-Mısıriyye, Kahire, 1969, I, 1/7.

²⁵⁵ Kavukçı, a.g.e., s.25.

²⁵⁶ Suyûtî, *Tahzîru'l-Havâs min Ekâzîbi'l-Kussâs*, s.139-140.

²⁵⁷ Müslim, *Mukaddime*, 3.; Ebu Davud, Edeb, 80.

diye şüphe ediyorsa yalancılardan biri olur. İbn Mace'de var olan merfu bir hadiste Hz. Ali'nin rivayetiyle Peygamber şöyle buyuruyor: “Benden rivayet edilen hadisin yalan olduğunu düşündüğü halde benden hadis rivayet eden yalancının ta kendisidir.”²⁵⁸Bu rivayet hem çoğul hem de tesniye sığasıyla da gelmiştir. Ayrıca burada “yakın bir şekilde biliyorsa o yalancıdır” dememiştir. Yani mevzu olduğu düşüncesi bile rivayet edilmesi durumunda onu yalancılardan kılar.

Hafız Zeyneddin el-İraki şöyle demiştir. “Kıssacılar Hz. Peygamberin hadislerini sahih ve sakim bilgisini birbirinden ayırt etmeksizin aktarıyorlar.”²⁵⁹

İraki yine der ki: Kıssacıların sahih bir hadisi nakletmeleri denk gelse de yine günahkâr olurlar. Çünkü hakkında bilgi sahibi olmadıkları bir şeyi aktarmışlardır. Eğer söyledikleri hakikate tesadüf etse de bilmedikleri bir şeyi aktardıkları için yine günahkârdırlar.²⁶⁰

Ve İraki yine der ki: Bu işten anlayan ehli hadisin yanında okumadıkları sürece Buhari ve Müslim'in sahihleri olsa bile hadis kitaplarından bir hadis aktarması bu niteliğe sahip hiç kimseye helal değildir.²⁶¹

Tahkik ve marifet sahibi kimi sağlamcı davrananalar bir hadis rivayet ettikleri zaman şöyle derdi: “Buna benzer, buna yakın veya manası şöyledir” ve buna benzer ifadeler kullanırlardı.²⁶²Abdullah İbni Mesu'd ve Enes b. Malik gibi raviler genelde böyle rivayet ederlerdi.²⁶³Bunu unutmak veya hata etmek sonucunda eksik veya fazla söyleme korkusuyla yaparlardı.²⁶⁴

²⁵⁸ Müslim, *Mukaddime*, 1.; Tirmizi, *İlim*, 9.; İbn Mace, *Mukaddime*, 5.

²⁵⁹ Abdurrahim bin Hüseyin bin Abdurrahman bin Ebi-Bekr bin İbrahim el-Kürdî, Irâkî, Zeynuddîn el-Hâfız, *El-Bais alel-halas min havadis-il-kısas*, Daru'l-Varak, Riyad, 2001, s.146.; Suyûtî, *Tahzîru'l-Havâs min Ekâzîbi'l-Kussâs*, s.163-164.

²⁶⁰ Suyûtî, *Tahzîru'l-Havâs min Ekâzîbi'l-Kussâs*, s.147.

²⁶¹ Suyûtî, *Tahzîru'l-Havâs min Ekâzîbi'l-Kussâs*, s.150.

²⁶² Kavukçî, *a.g.e.*, s.26.

²⁶³ Ebû Bekr Ahmed b. Ali, Hatîb el-Bağdâdî *Kitâbu'l-Kifâye fî İlimi'r-Rivâye*, Mektebetu'l-İlmiyye, Medine, Tsz., s.205.; İbn Mace, *Sünen*, 1/11.; Muhammed b. Abdillâh, Hakîm en-Neysâbü'rî, *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, Mustafa Abdilkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, I, s.111.; Darimi, *Sünen*, 1/83-86.; Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz, İbnü'n-Neccâr El-Fütûhî, *Şerhu'l-Kevkebi'l-Münîr (Muhtasaru't-Tahrir)*, Vizaretu Evkafi Suudiyye, Riyad, 1993, II, s.533-534.; Kadı Ebü'l-Fadl İyâz b. Musa b. İyâz El-Yahsubi, *El-İlma' ila Ma'rifeti Usuli'r-Rivaye*, Daru't-Turas, Kahire, 1970, s.177.; Ebu Muhammed el-Hasan b. Abdurrahman b. Hallad el-Farisi, Ramehürmüzî, *el-Muhaddisu'l-Fasl beyne'r-Ravi ve'l-Va'i*, Daru'l- Fikr, Beyrut, 1984, s.537.

²⁶⁴ Kavukçî, *a.g.e.*, s.26.

c) Mukaddimenin son bölümünde bu kitabı yazmaya neden ihtiyaç duyduğunu açıklamıştır. Söz konusu açıklamayı eserin yazılış sebebi başlığı altında izah etmiştik.

d) Kavukçi, mukaddimesini şu temenniyle bitiriyor: Allah'tan kullarına bununla fayda sağlamasını ve kıyamet gününde kurtuluş sebebi kılmasını diliyorum. Hakikati ortaya koyma mesabesinde bize Tevfik ve ihlas nasip etsin. Hidayet ve yardım eden O'dur. Tevekkül O'nadır.²⁶⁵

2.5. Kavukçi'ye Göre Mevzu Hadislerin Bilinme Yolları

Kitap için yazılan hatimede mevzu hadislerin bilinme yolları geniş bir şekilde açıklanıp örnekler verilmiştir. Burada söz konusu yolları maddeler halinde sıralayacağız.

a) Mevzu hadis, lafızlarının bozukluğu ile kabalık, abartı ve hakaret içeren ifadeler kapsamı ile bilinir. Ehl-i Hadisin şahit olduğu şu minvaldeki hadisler gibi; *"Kim şu veya şu namazı kılsa, ona yetmiş nebinin sevabı verilir."*²⁶⁶ *"Kim şunu okursa ona peygamberlerin ve meleklerin sevabı verilir."*²⁶⁷

Sanki o pis iftiracı; peygamber dışında birinin namaz kılsa veya Hz. Nuh'un ömrü kadar okusa bile bir tek peygamberin sevabını bile alamayacağını bilmiyor.²⁶⁸

b) Mevzu hadisi tanıma yollarından biri de; Uydurulan hadisin, sarîh sünnetin getirdiği şeylere aykırı olması. "Kimin adına Muhammed veya Ahmet ismi konursa ateş ona dokunmaz." Örneğin bu rivayet bilinen şeye aykırıdır. Çünkü ateşten isimlerle ve lakaplarla korunmaz. Bilakis iman ve salih amellerle ancak ateşten korunur.²⁶⁹

c) Bu yollardan biri de şudur: Hz. Peygamber'in sahabelerden bir kısmının huzurunda açık bir iş yapması, o sahabelerin de onu gizlemeye sanki ittifak etmiş olduklarının iddia edilmesi. Gadir-i Hum olayında olduğu gibi birçok kişinin görmesi gereken olayı bir kişinin gördüğü iddiasında olan haberler de uydurmadır. Şu olay buna örnektir: O taifelerin en yalancılarının iddiasına göre; Resulullah, veda haccından dönerken yüz binlerle ifade edilen sahabelerin huzurunda Hz. Ali'nin elinden tutup ve herkesin şahit olacağı şekilde; "Bu (Ali); benim vasımdır, kardeşimdir ve benden sonraki halifemdir. Dolayısıyla onu dinleyin ve itaat

²⁶⁵ Kavukçi, a.g.e., s.27.

²⁶⁶ Örnek için bkz.: Kavukci, a.g.e., 579,580,581,582,583,584,585,586,587,588,589,590.hadisler.

²⁶⁷ Örnek için bkz.: Kavukci, a.g.e., 606,607,608,609,610,611.hadisler.

²⁶⁸ Kavukçi, a.g.e., s.232.

²⁶⁹ Kavukçi, a.g.e., s.232.

edin."²⁷⁰ demiştir. Daha sonra her ne hikmetse Resulüllah'ın bu vasiyetini orada bulunan bütün sahabiler; gizlemiş, değiştirmiş ve Peygamber (s.a.v)'e muhalefet etmede görüş birliğine varmışlar! Ve yine onların şu rivayeti de buna örnektir: "Güneş Hz. Ali için ikindiden sonra geri dönmüş." İnsanların hepsi buna şahit oluyor ve bunu bilmiyor da sadece Ümmü Seleme biliyor!²⁷¹İşin garibi şurasıdır ki, bu haberi, Ümmü Seleme'den başka hiçbir kimse rivayet etmemiştir.

ç) Mevzu hadisi tanıma yollarından biri de hadiste; şu ve şu tarihte şeklinde bir tarih verilmiş olması. Örnek: Şu, şu sene olduğunda, şöyle, şöyle olacak. Şu, şu ay geldiğinde şöyle, şöyle olacak. Pis yalancının şu sözü gibi: "*Muharrem ayında ay tutulduğu zaman; kıtlık (pahalılık), savaş ve sultanın görevleri ortaya çıkar. Safer ayında tutulduğunda ise şöyle, şöyle olaylar olur.*" gibi.²⁷²Yalancı, bütün ayları sırayla saymaktadır. Bu konudaki bütün hadisler, yalan ve uydurmadır. "*Ramazan ayında büyük bir gürültü olur. Bu gürültü; uyuyanı uyandırır, ayakta duranı oturtur ve ergenlik çağına girmiş genç kızları da perde ehli genç kızlardan ayırtır. Şevval ayında da homurtu olur. Zi1kade ayında ise kabilelerin birbirinden ayrılması meydana gelir. Zilhicce ayında ise kanlar akıtılır.*"²⁷³ Hadisi de bu kabildendir. Yine bu hadis te aynı kapsamdadır. "Ramazan ayında bir ses olur. Ramazan ayının yarısı/ortasındaki gece Cuma gecesine (denk) geldiğinde, yetmiş bin insan bayılır ve yetmiş insan da sağır olur."²⁷⁴ Bu bapta bir diğer hadis te şudur: "Yüzyılın başında, Allah, soğuk bir rüzgâr gönderir. Allah, onunla, her mü'minin ruhunu alır."²⁷⁵

²⁷⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekrİbn Kayyim El-Cevziyye, *el-Menâru'l-Munîf fi's-Sahîhi ve'd-Daîf*, Thk., Abdulfettâh Ebû Ğudde, Matbua'tu'l-İslamiyye, Halep, 1970, s.44.

²⁷¹ Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, Suyûtî, *el-Leâliu'l-Mesnûa fi'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, Dâru'l-Marife, Beyrut, Tsz., I, s.336-341.; Ali b. Muhammed el-Kinânî, İbn Arrâk, *Tenzihu's-Serîati'l-Merfû'a ani'l-Ahbâri'-Şeniati'l-Mevzûa*, Thk., Abdulvehhâb Abdullatif – Abdullah Muhammed es-Siddîk, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Tsz., s.I, s.379-380.; İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, I, s.355-356.; Ali el-Kârî, *el-Masnû' fi Marifeti'l-Hadisi'l-Mevzû ve Huve el-Mevzûatu's-Suğrâ*, s.265.; İbn Kayyim El-Cevziyye, *a.g.e.*, s.44.; Sehâvî, *a.g.e.*, s.226.; Zerkânî, *a.g.e.*, s.130.; Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, İbn Teymiyye, *Minhacü's-Sünneti'n-Nebeviyye fi Nakzı Kelami's-Şia ve'l-Kaderiyye*, Thk., Muhammed Reşad Salim, Camatu İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye, Riyad, 1986, s.185-195.

²⁷² Suyûtî, *el-Leâliu'l-Mesnûa fi'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, I, s.83-84.; İbn Arrâk, *Tenzihu's-Serîati'l-Merfû'a ani'l-Ahbâri'-Şeniati'l-Mevzûa*, I, s.78.; İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'l-Mevzûât*, I, s.140-141.; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâri'l-Mevzûa el-Ma'rûf bi'l-Mevzûâti'l-Kubrâ*, s.418.

²⁷³ Suyûtî, *a.g.e.*, II, s.388.; İbn Arrâk, *a.g.e.*, II, s.347.; İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, III, s.190-191.; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.450.; İsmail b. Muhammed, Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs amme'stehera mine'l-Ehâdisi alâ Elsineti'n-Nâs*, Mektebetu'l-Kudsîyye Kahire, h.1351, II, s.569.

²⁷⁴ İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, III, s.191-192.; Suyûtî, *a.g.e.*, II, s.388.; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.450.

²⁷⁵ İbnü'l-Cevzî *a.g.e.*, III, s.191-192.; Suyûtî, *a.g.e.*, II, s.390.; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.451.; İbn Arrâk, *a.g.e.*, II, s.348.

d) Bir diğerk yol da hadisin, doktorlar ile kırık çıkıkçılarının vasıflarına daha çok benzemesi ve daha uygun olması. “Herise (Kavrulmuş un helvası) sırtı güçlendirir.”²⁷⁶ hadisi gibi.

“Peygamber (s.a.v), kendisine, çocuğunun azlığını şikâyet eden kimseye, yumurta ve soğan yemesini emretti.”²⁷⁷ hadisi ile “Tuz size gereklidir. Çünkü tuz, yetmiş derde şifadır.”²⁷⁸ hadislerinde de aynı durum vardır.

e) Bunlardan bir diğeri de akıl ile ilgili hadisler.²⁷⁹ Ebu'l-Feth el-Ezdî dedi ki: Akıl hakkında gelen hiçbir hadis sahih değildir."el-Ezdi'nin bu sözünü; Ukaylî ile başkaları da nakletmiştir. Dârekutnî dedi ki: “Akl” adlı kitabı dört kişi uydurdu: Bunların ilki, Meysere b. Abdurabbih idi. Dâvud İbnü'l-Muhabber, bu kitabı ondan çalıp bu kitapta Meysere'nin senedlerinden başka senedler yerleştirdi. Abdulazîz b. Ebi Recâ'da, bu kitabı çalıp bu kitaba başka senedler yerleştirdi. Daha sonra da Süleyman b. İsâ es-Siczî,²⁸⁰ bu kitabı çalıp bu kitapta farklı senedler getirmiştir.²⁸¹ Ali el-Kari dedi ki: Akıl kitabını yalancı ve uydurmacı olan el-Evdi'den çaldı.

f) Mevzu hadisi tanıma yollarından biri de; İmanın artıp ya da artmayacağı ile ilgili hadislerdir.²⁸² İçerisinde “İman, artar ve eksilir” ifadesi yer alan her hadis, yalan ve uydurmadır. Başka bir grup da, bir önceki hadisi uyduranlara karşılık verip, “İman artmaz ve eksilmez” şeklinde hadisleri uydurmuşlardır.²⁸³ Manaları doğrudur. Kur'an, Allah'ın kelamı olup indirilmiş ve mahlûk değildir” şeklindeki lafza benzer. Fakat bu lafızlar, Resulullah (s.a.v)'den gelmiş birer hadis şeklinde değildir.²⁸⁴

²⁷⁶ İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, III, s.16-18.; Suyûtî, *a.g.e.*, II, s.235-237.; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.418.; İbn Arrâk, *a.g.e.*, II, s.253.; İbn Kayyim El-Cevziyye, *a.g.e.*, s.64.

²⁷⁷ İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, III, s.16-18.; Suyûtî, *a.g.e.*, II, s.233-234.; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.418.; İbn Arrâk, *a.g.e.*, II, s.252.; İbn Kayyim El-Cevziyye, *a.g.e.*, s.64.

²⁷⁸ İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, III, s.289.; Suyûtî, *a.g.e.*, II, s.211.; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.410.; İbn Arrâk, *a.g.e.*, II, s.243.; İbn Kayyim El-Cevziyye, *a.g.e.*, s.55.

²⁷⁹ İbn Kayyim El-Cevziyye, *a.g.e.*, s.66.; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.421.; Osman b. Kaymaz, Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Thk., Ali Muhammed Muavved –Adil Ahmet Abdulmevcûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, II, s.218.

²⁸⁰ İbn Adiy; Süleyman b.İsa b. Necih es-Siczi için; Hadis uyduruyor demiştir. Onun iki cilt Tafdilu'l-Akl/Aklın Üstünlüğü Kitabı bulunmaktadır.

Ebü'l-Vefâ Burhânüddîn et-Trâblusî el-Halebî,Sıbt İbnü'l-Acemî, *el-Keşfu'l-Hasîs ammen Rumiye bi-Vaz'i'l-Hadîs*, Mektebetu'l-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1987, s.131.; İbn Kayyim El-Cevziyye, *a.g.e.*, s.49-50.; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.421-422.; Zehebî, *a.g.e.*, II, s.218-219.

²⁸¹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.234.

²⁸² Örnek için bkz. Kavukçî, *a.g.e.*, s.59, 124.hadis.

²⁸³ Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fî'l-Ahbârî'l-Mevzûa el-Ma'rûf bi'l-Mevzûâtî'l- Kubrâ*, s.456.; Kavukçî, *a.g.e.*, s.59, 124.hadis.

²⁸⁴ Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.456.; Kavukçî, *a.g.e.*, s.59, 124.hadis.

g) Bunlardan birisi de; Âşûrâ günü sürme çekmek, süslenmek, güzel koku sürünmek ile ilgili hadislerdir.²⁸⁵ Bunlar; yalana kimselerin uydurmalarındandır. Başkaları da bu kimselere mukabele edip Âşûrâ gününü, acı ve hüznün günü edinmişlerdir.²⁸⁶ Her iki grup da, Sünnet yolundan sapmış bid'atçı kimselerdir.

ğ) Bir diğeri de; Hadisin batıl olduğu, yine kendisiyle bilinilecek bazı karinelerin hadise yakın olması. Hayber halkından cizyenin kaldırılması ile ilgili hadis gibi. Bu hadis, birçok yönden yalan bir haberdur:²⁸⁷

Birincisi: Bu haberde, "Sa'd b. Muâz'ın şahadeti" ifadesi yer almaktadır. Hâlbuki Sa'd b. Muâz, Hayber savaşından önce Hendek gazvesinde vefat etmiştir.

İkincisi: Bu haberde, "Muaviye b. Ebi Süfyân yazdı" ifadesi yer almaktadır. Hâlbuki Muaviye, Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olup cizye ayeti, ancak Tebûk seferinden sonra inmiştir.

Üçüncüsü: Bu haberde, "Peygamber (s.a.v), "Hayber halkından, külfet ve zorunlu olan vergiyi kaldırdı" ifadesi yer almaktadır. Hâlbuki Peygamber (s.a.v) zamanında külfet, zorunlu ve gümrük vergisi yoktu.

Dördüncüsü: Hayber halkından, cizyeyi kaldırmayı gerektirecek bir iyilik daha önce görülmemişti. Çünkü onlar, Allah ve Resul'üyle muharebe etmiş, Peygamber (s.a.v)'i zehirlemişler, onun sahabeleriyle savaşmışlardır. Bunların dışında bunun birçok yönden yalan olduğunu âlimler belirtmişlerdir.²⁸⁸

h) Mevzu hadisi tanıma yollarından bir diğeri de; Hadisin, Kur'an'ın sarîh/açık ifadesine aykırı olması. Dünyanın ne kadar ömrü olduğu ile ilgili hadis gibi: "Dünyanın ömrü, yedi bin yıldır."²⁸⁹ Bazı yalancılar, Resulallah (s.a.v)'in kıyametin ne zaman kopacağını biliyor şeklinde açıkça yalana başvuruyorlar. Peygamber (s.a.v), hadisinde şöyle buyurmuştur: "Kıyametin ne zaman kopacağı ile ilgili kendisinden soru sorulan kimse, soruyu sorandan

²⁸⁵ Aclûnî, *a.g.e.*, II, s.414.; İbn Kayyim El-Cevziyye, *el-Menâru'l-Munîf fi's-Sahîhi ve'd-Daî'f*, s.112-113.

²⁸⁶ Aclûnî, *a.g.e.*, II, s.414.; İbn Kayyim El-Cevziyye, *a.g.e.*, s.112-113.

²⁸⁷ İbn Kayyim El-Cevziyye, *el-Menâru'l-Munîf fi's-Sahîhi ve'd-Daî'f*, s.102-105.; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.444-446.

²⁸⁸ Kavukçî, *a.g.e.*, s.236.

²⁸⁹ Örnek için bkz. Kavukçî, *a.g.e.*, s.81, 203.hadis.

daha bilgili değildir.” Güya manası; Ben ve sen, kıyametin ne zaman kopacağını biliyoruz demiştir.²⁹⁰

Şunu iyi bil: Kim “Resulullah (s.a.v)’in ilmi, Allah’ın ilmine uygundur, onun aynısıdır” düşüncesine inanırsa icmaen dinden çıkar. Yalancının sözü Allah’ın şu ayetiyle geçersiz kılınır. “Çevrenizdeki bedevi Araplardan ve Medine halkından birtakım münaфіklar vardır ki, münaфіklıkta maharet kazanmışlardır. Sen onları bilmezsin, onları biz biliriz.”²⁹¹ Bu ayet; Tevbe suresinde surenin son taraflarında ve Kur’an’den en son indirilen ayetlerdendir. Yine Resulullah’ın bilmediği gayb işlerden birisi de; hurma aşılama meselesidir. Peygamber (s.a.v) (bu hadiste): “Hurma aşılama işini bırakırsanız, ona hiçbir şeyin zarar vermeyeceğini zannederim” buyurdu. Bunun üzerine sahabeler, hurma aşılama işini bıraktılar. Hurma mevsimi gelince, hurma olgunlaşmadı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v): “Sizler, dünya ile ilgili işlerinizi benden daha iyi bilirsiniz”²⁹² buyurdu. Ve yine Hz. Ayşe’nin başına gelen o olay gelip de iftiracılar ona iftira ettiklerinde; Resulullah’ın: “Eğer bir günah işledinse, Allah’tan bağışlanma dile” sözleri de buna örnektir. Buna benzer İbn kayyim el-Cezviyye tarafından özet olarak zikredilmiştir.

1) Mevzu hadisleri tanıma yollarından biri de; İkrime’den rivayet edilen şu hadistir: Nafi İbnü’l-Ezrak İbn Abbas (r.a)’ya “Ey gözleri kör ve ey kalbi kör olan adam! Sen cehenneme girenlerden bir kavmin oradan çıkacağını zannediyordun. Hâlbuki Allah Teâla: “...ama ondan asla çıkacak değildir”²⁹³ diye buyuruyor. Ve dedi ki: (İbn Abbas) Yazıklar olsun sana! Ayetin önünü oku. Bu kâfirler içindir.

Hammad b. Zeyd’e dayanarak Ukayli şöyle anlatıyor: Zındıklar Resul-i Ekrem’e isnad ederek on iki bin hadis uydurmuşlardır. Suyuti’nin İbn-i Cevzi’den anlattığına göre mevzu hadisler birkaç şekilde söylenir.

1-Bir kısmı, unutmuş veya kitabı kaybolmuştur. Ezberinden söyler ve yanlış söyler.

2- Bir kısmı, aslında rivayet eden sika ravidir. Fakat yaş haddinin ilerlemesiyle şuuru karışır ve yanlış söyler.

²⁹⁰ İbn Kayyim El-Cezviyye, *el-Menâru’l-Munîf fi’s-Sahîhi ve’d-Daîf*, s.80-81.; Ali el-Kârî, *el-Esrâru’l-Merfûa fi’l-Ahbâri’l-Mevzûa el-Ma’rûf bi’l-Mevzûâti’l- Kubrâ*, s.431-432.

²⁹¹ Tevbe, 9/101.

²⁹² Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed el-Büstî, İbn Hibbân, *Şahîhu İbn Hibbân*, Müessesetu’r-Risale, Beyrut, 1993, I, s.201.; Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd, Tayâlisî, *Müsneid*, Daru Hicr, Mısır, 1999, s.31. ; Müslim, Fedail, 141.; İbn Mace, Ruhun, 15. 4.; Ahmed b. Hanbel, 1/162-163.;

²⁹³ Maide, 5/37.

3- Başka bir kısmı da yanlışlıkla hataya düşer, sonradan doğrusunu bulsa da, aleyhinde dedikodu olur korkusuyla hatasından dönmez.

4- Daha başka bir kısmı zındıklardır. Onlar İslam diniyle eğlenmek ve ortaya şüpheler atarak dini yıkmak maksadıyla hadis uydururlar.

5- Bazıları da, mezhebini yerleştirmek için hadis uydururlar.

6- Kimisi sevap için tergib ve terhib hadisleri uydururlar.

7- Daha başkaları da, güzel sözleri senedlerine bağlayarak hadis diye rivayet etmeye kalkışır.

8-Diğer bir kısmı da, sultanlara yaklaşmak için hadisler uydururlar.

Bunların dışında başka sebeplerle de hadisler uydurulmuştur.

2.6. Rivayetlerin Tahlili

Hadis ilminde rivayetlerin tahlili; hadis tenkidi ifadesiyle arapça karşılığı nakdu'l-hadis ile gerçekleştirilmektedir. Nakdu'l-hadis, İstilahi olarak, hadislerin makbul olanının merdûd olanından ayırma, ravileri de emin olmaları açısından irdeleme ve araştırma faaliyetini ifade etmektedir.²⁹⁴ Hadis tenkidi zaman zaman hadislerin aleyhine bir işlemiş gibi anlaşılmakta ve bundan rahatsızlık duyulmaktadır. Hatta kimi zaman hadis tenkidinin bir moda olduğu zannıyla hadis ilmi ile uğraşan ilim adamları hadis tenkidi yaptıkları için haksız yere eleştiriye tabi tutulmaktadır.²⁹⁵ Hadis tenkidi, iç tenkit ve dış tenkit diye ayrıldığında, iç tenkit metin tenkidini, dış tenkit ise sened tenkidini ifade etmektedir. Bu ikili ayırım tarih bilimi tarafından da kullanılan bir tenkit sistemidir.²⁹⁶ Bu iki işlem, “Herhangi bir kaynaktan bir hadisi gördüğümüzde yapılması gereken nedir?” sorusunun yanıtını teşkil etmektedir.²⁹⁷ Araştırma konumuz olan Kavukçî'nin 742 rivayeti içeren *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'* adlı eserinde az da olsa sened ve metin tenkidi yapıldığını müşahade etmekteyiz. Kavukçî bu tenkitleri yaparken kısa ve öz ifadeler kullanmıştır. Aşağıda bunların örneklerini iki başlık altında irdedeceğiz.

²⁹⁴ Abdullah Aydın, Hadis İstilahları, İFAV Yay., İstanbul, 2013, s.243.

²⁹⁵ Tartı, a.g.e., s.44.

²⁹⁶ Ali Arslan, “Tarih ve Hadis İlimlerindeki Tenkît Usulleri”, *BEÜİFD*, C.1, S.2, Zonguldak, 2014, s.57.

²⁹⁷ M.Hayri Kırbasoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Otto, Ankara, 2002, s.143.

2.6.1. Rivayetlerin Tahlilinde Sened Tenkidi

Arapça ifadesiyle nakdu's-sened diye ifade ettiğimiz bu faaliyete sened tetkiki ya da isnad tetkiki de denmektedir. Sened tetkikinde rivayet zincirindeki ravilerin ve senedin bazı özellikleri dikkate alınarak bir incelemeye tabi tutulur ve o rivayetin Hz. Peygamber'e aidiyetine dair karar verilir. Evvela seneddeki ravi zincirinde kopukluk olmaması, sonra da sened zincirindeki ravilerin emin kişiler olması şartı aranır.²⁹⁸

Müellif, sened tenkidini yaparken geçmişteki âlimlerin görüş ve düşüncelerine, bu konuda yapılan tartışmalara öncelik vermiştir. Bilhassa Kavukçî, rivayetlerin tahlilinde İbnü'l-Cevzî, İbn Kayyım el-Cevziyye, Irâkî, İbn Hacer el-Askalânî gibi müelliflerin tenkit ve tespitlerinden istifade etmiştir. Sened tenkidi denince ilk akla gelen şey cerh ve ta'dildir.

Hadis Edebiyatı ve Ricâl Tenkîdi eserlerini incelediğimizde, söz konusu eserlerde genellikle belli başlı cerh ve ta'dil lafızları kullanılmaktadır. Kimi âlimler bu lafızları kullanılırken Mütেকaddimûn ve Mütעהhîrûn ayırımına girmiştir.²⁹⁹ O lafızların bazıları şunlardır.³⁰⁰

A. Ta'dil Lafızları: (En sağlamından aşağıya doğru)

1. İnsanların en sağlamı (أوثق الناس، أثبت الناس)
2. Çok güvenilir, çok sağlam (ثقة ثقة، ثبة حجة)
3. Güvenilir, sağlam (حجة، ثقة، ثبة، عدل)
4. Doğru sözlü (لا بأس به)، zararı yok (صدق)
5. Üstat (شيخ)
6. Makbul (صالح الحديث)

B. Cerh Lafızları (Hafifinden şiddetlisine doğru)

1. Adalet veya zabtı gevşek (لين)
2. Kuvvetli değil (ليس بقوي)
3. Zayıf (ضعيف الحديث)
4. Çok zayıf, hadisi reddedilmiş (رد حديثه، ضعيف جدا)

²⁹⁸ Tartı, a.g.e., s.45.

²⁹⁹ Emin Âşıkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkîdi*, İFAV Yay., İstanbul, 1997, s.179.

³⁰⁰ Tartı, a.g.e., s.53.; Âşıkutlu, a.g.e., s.179.

5. Reddedilmiş, terk edilmiş (متروك الحديث، متروك)

6. Yalancı, hadis uydurur (كذاب يكذب، دجال، وضاع)

Müellif, rivayetlerin sened tenkidinde yukarıda sıralanan cerh kavramlarının yanı sıra başka cerh kavramlarını da kullanmıştır. Bazı örnekleri şunlardır:

2.6.1.1. Bâtl (باطل): Bu kavram mütekaddimûn ve müteahhirûn dönemi muhaddislerinin çok fazla kullandığı bir kavram olup uydurma ve yalan ile Hz.Peygambere nisbet edilen haberleri ifade etmek için kullanılmıştır.³⁰¹ Kavukçî'nin de *el-Lü'lü'ü'l-Marsû*'da en fazla kullandığı kavramdır. (باطل) kavramı *el-Lü'lü'ü'l-Marsû*'da altmışbir yerde geçmektedir. Söz konusu rivayetlerden biri şudur:

إِنَّ اللَّهَ مُلْكًا مِنْ حَجَارَةٍ يَقَالُ لَهُ: عِمَارَةٌ، يَنْزِلُ عَلَى حِمَارٍ مِنْ حَجَارَةٍ لَيْسَ عَر

*“Allahu Teâla'nın “İmare” adında taştan bir meleği var, taştan bir merkep üzerinde yere iner ve güçlükler çıkarır.”*³⁰² Müellif bu rivayeti, ayrıntıya girmeden net bir şekilde (باطل) kavramıyla ifade edilmiştir.³⁰³

2.6.1.2. Kezzâb, Kezebe (كذاب، كذب): Bu kavram uydurma ve yalan rivayette bulunan, yalan konuşan raviler için kullanılır. Bu kavramlar şiddetli cerh ifade eden tabirlerdir. İbn Ebî Hâtim (v.327/939), Zehebî (v.748/1348) ve Suyûtî'ye (911/1505) göre birinci derecede, Sehavî'ye (902/1497) göre ikinci mertebede cerh ifadeleridir. Kizb ile cerh edilmiş ravilerin rivayetleriyle ihticâc edilmemektedir.³⁰⁴ Kavukçî, *el-Lü'lü'ü'l-Marsû*'da bu kavramları otuzdört ayrı yerde kullanmıştır.

إِنَّ اللَّهَ دِيكًا عُنُقُهُ مَطْوِيَةٌ تَحْتَ الْعَرْشِ وَرِجْلَاهُ فِي التَّخْوِيمِ

*“Allahu Teala öyle bir horoz yaratmıştır ki kafası arşın altında, ayakları ise yerin dibindedir.”*³⁰⁵ Müellif bu rivayette de kısa ve net bir şekilde cerh tabirlerinden (كذب) kavramını kullanarak tenkitte bulunmuştur.³⁰⁶

³⁰¹ Seyyid Abdulmacid el-Ğavri, *Mu'cemu Elfâzi ve'l-İbarati'l-Cerhi ve't-Ta'dili'l-Meşhureti ve'n-Nâdireti*, Dâru İbn Kesir, Beyrut, 2011, s.201.

³⁰² Kavukçî, a.g.e., s.57.

³⁰³ Kavukçî, a.g.e., s.57.

³⁰⁴ El-Ğavri, a.g.e., s.515.

³⁰⁵ Kavukçî, a.g.e., s.55.

³⁰⁶ Kavukçî, a.g.e., s.55.

2.6.1.3.Vadda' (وَضَاع): fiilinin mubâlağalı ism-i failidir. Hadis uydurmayı meslek haline getiren kimse anlamında kullanılmaktadır. Bu tabir de şiddetli cerh ifadelerindendir. Müellifimiz *el-Lü'lü'ü'l-Marsû*'da bu tabiri sadece iki rivayette kullanmıştır.

إِنَّ الارض لتتجس من بول الأتلف أربعين يوماً

“Şüphesiz yeryüzü sünnetsiz kimselerin idarından dolayı kırk gün boyunca kirlenir.”³⁰⁷ Müellif bu rivayette, Ali el-Karî'nin (v.1014/1605) beyanını esas alarak rivayet zinciri içinde Davud'un bulunduğunu belirterek cerh tabirlerinden (الوَضَاع) kavramı ile cerh etmiştir.³⁰⁸

2.6.1.4. Münker (منكر): Bu tabir zayıf ravilerin, güvenilir ravilere muhalefet ederek rivayet ettikleri hadisler için kullanıldığı halde uydurma rivayetler için de kullanılmaktadır. Kavukçî'nin, bu tabiri de *el-Lü'lü'ü'l-Marsû*'da dokuz ayrı yerde kullandığını görmekteyiz.

من قال: سبحان الله و بحمده، غرس الله له ألف نخلة في الجنة أصلها ذهب

“Kim ‘Subhanallahi ve bihamdihi’ derse, Allah o kimseye cennette kökleri altın olan bin hurma ağacı diker.”³⁰⁹ Müellif, bu rivayeti İbnü'l- Cevzî'nin (597/1201) beyanını esas alarak (منكر) tabiriyle cerh etmiştir. İbnü'l- Cevzî bu rivayetin ravisi Ca'fer b. Cısr b. Ferkad'dır. O Ebu Süleyman el-Kassâb el-Basrî'dir. Rivayet ettiği hadisler münkerdir. Babası da “Lâ şey'dir, rivayet ettiği hadis yazılmaz.”³¹⁰

2.6.1.5. Daî'f (ضعيف): Zayıf anlamına gelmektedir. Bu tabir kimi zaman raviler için kullanılmakta kimi zaman da rivayetler için kullanılmaktadır.

أبى الله أن يرزق عبده المؤمن إلا من حيث لا يعلم

“Allahu Teâla mü'mim kulunu, kulun beklemediği, bilmediği şekilde rızıklandırır.”³¹¹

Kavukçî, İbnü'l-Cevzî'nin bu hadisi *Mevzuat* kitabında zikrettiğini ama söylediği gibi olmadığını belirtmiş ve bu rivayeti (ضعيف) tabiri ile cerh etmiştir.³¹² Müellif *el-Lü'lü'ü'l-*

³⁰⁷ Kavukçî, *a.g.e.*, s.55.

³⁰⁸ Kavukçî, *a.g.e.*, s.55.

³⁰⁹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.193.

³¹⁰ Kavukçî, *a.g.e.*, s.193.

³¹¹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.29.

³¹² Kavukçî, *a.g.e.*, s.29.

Marsû'da bazı rivayetlerin tahlilinde ayrıca tenkit yaparken aşağıdaki bazı kalıp cerh ifadelerini de kullanmıştır.

في سنده متهم با لكذب والوضع³¹³

في سنده كذاب و متهم³¹⁴

في سنده الحكم الأيلي المتهم با لوضع والكذب³¹⁵

في سنده وضّاع، كذاب³¹⁶

محدثه دجال³¹⁷

في اسناده كذاب³¹⁸

قبح الله من وضعه³¹⁹

قطع الله من وضعها³²⁰

لعن الله واضعه على رسول الله³²¹

من وضع الزنادقة³²²

هو من وضع الفسقة الفجار، لعن الله واضعه

2.6.2. Rivayetlerin Tahlilinde Metin Tenkidi

Müellif, sened tenkidinin yanında az da olsa eserine aldığı rivayetlerin metin tenkidini de yapmıştır. Müellifin metin tenkidine geçmeden önce fayda mülâhaza edeceğinden genel olarak metin tenkidine değinilecektir. Bazen rivayetler sika ve güvenilir kişilerce kesintisiz bir senetle rivayet edilse de kimi sebeplerden dolayı reddedilebilir. Metin tenkidi ile ilgili birçok kriter oluşturulmuştur. Bu kriterler bazı eserlerde az bazılarında ise daha fazladır. Burada yaygın olarak kullanılan kriterler bahsedilecektir. Bunların en yaygın olarak kullanılanları şunlardır:

1. Kur'an'a arz,

³¹³ Kavukçî, *a.g.e.*, s.34.

³¹⁴ Kavukçî, *a.g.e.*, s.140.

³¹⁵ Kavukçî, *a.g.e.*, s.209.

³¹⁶ Kavukçî, *a.g.e.*, s.95.

³¹⁷ Kavukçî, *a.g.e.*, s.35.

³¹⁸ Kavukçî, *a.g.e.*, s.183.

³¹⁹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.58,125,132,188189.

³²⁰ Kavukçî, *a.g.e.*, s.48.

³²¹ Kavukçî, *a.g.e.*, s.69,74.

³²² Kavukçî, *a.g.e.*, s.61.

2. Sünnete arz,
3. Tarihi olaylara arz,
4. Akla arz,
5. Umûmu'l-Belvâya arz,
6. Bilimsel verilere arz,
7. Dil kurallarına arz.³²³

Kavukçî'nin *el-Lü'lü'l-Marsû* adlı eserinde yukarıdaki kriterlerden sadece Kur'an'a arz, Sünnete arz, tarihi gerçeklere arz ve bilime arz kıstaslarını kullandığını müşahade etmekteyiz. Çok az olarak tenkitte bulunduğu rivayetlerden birer tanesini örnek olarak göstereceğiz.

2.6.2.1. Kur'an'a arz: Kavukçî bazı rivayetleri Kur'an'ın ayetlerine tezat teşkil etmesi nedeniyle mevzu olarak kabul etmiştir. Söz konusu rivayetlerden biri şudur:

من أضاف مؤمنا فكأنما أضاف آدم ، ومن أضاف مؤمنين فكأنما أضاف آدم وحواء ، ومن أضاف ثلاثة فكأنما أضاف جبريل وميكائيل وإسرافيل ، ومن أضاف أربعة فكأنما قرأ التوراة والإنجيل والزبور ، ومن أضاف خمسة فكأنما صلى الصلوات الخمس في الجماعة ، من أول يوم خلق الخلق إلى يوم القيامة ، ومن أضاف ستة فكأنما أعتق ستين رقبة من ولد إسماعيل ، ومن أضاف سبعة غلقت عنه أبواب جهنم ، ومن أضاف ثمانية فتحت له أبواب الجنة ، ومن أضاف تسعة كتب الله له حسنات بعدد من عصاه من أول يوم خلق الله الخلق إلى يوم القيامة ، ومن أضاف عشرة كتب الله له أجر من صلى وصام وحج واعتمر إلى يوم القيامة³²⁴

“Kim bir mü'mini ağırlarsa sanki Hz. Âdem'i ağırlamış olur, kim iki mü'mini ağırlarsa sanki Hz. Âdem ile Havva'yı ağırlamış olur, kim üç mü'mini ağırlarsa sanki Cebrael, Mikail ve İsrafil'i ağırlamış olur, kim dört mü'mini ağırlarsa sanki Tevrat, İncil ve Zebur'u okumuş olur, kim beş mü'mini ağırlarsa sanki Allah'ın mahlukatı yarattığı ilk günden kıyamet gününe kadar beş vakit namazı cemaatle kılmış gibi olur, kim altı mü'mini ağırlarsa sanki Hz. İsmail oğullarından sanki altmış köleyi azt etmiş gibi olur, kim yedi mü'mini ağırlarsa cehennem kapıları ona kapanır, kim sekiz mü'mini ağırlarsa cennet kapıları onun için açılır, kim dokuz mü'mini ağırlarsa Allah, mahlukatı yarattığı ilk günden kıyamet gününe kadar Allah'a isyan eden kişiler adedince o kişiye hasenat yazar, kim on

³²³ Tartı, a.g.e., s.59.

³²⁴ Kavukçî, a.g.e., s.174.

mü'mini ağırlarsa Allah kıyamet gününe kadar namaz kılan, oruç tutan, hac ve umre yapan kişilerin ecirleri kadar ona sevap yazar.”

Bu rivayette meleklerle ziyafetten zikredilmektedir. Hâlbuki onlar yemezler ve içmezler. Bu durum Kur'an'da geçen Hz. İbrahim ile misafirleri olan melekler arasındaki durumu ifade eden ayetlere aykırıdır. Şöyle ki yüce Allah Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ. فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ. فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَحْزَنْ وَبَشِّرْهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ

“(İbrahim aleyhisselâm) onlara yemek getirmek için gizlice âilesinin yanına giderek semiz bir danayı kesip ateşte kızarttıktan sonra getirmiş. Onların önlerine koyup: Yemez misiniz? demişti. O sırada (onların yemediklerini görünce) onlardan yana içine bir korku düşmüştü. (Bunun üzerine onlar:) Korkma! (Biz Allah'ın elçileriyiz) dediler ve ona (eşi Sâra'nın, Allah'ı ve onun dînini bilen) âlim olacak bir çocuğu (İshâk'ı) doğuracağını müjdelediler.”³²⁵

Kavukçî'nin Kur'an'ın ayetlerine tarz ettiği rivayetlerden biri de şudur:

سَبُّ أَصْحَابِي ذَنْبٌ لَا يَغْفِرُ

“Ashabıma sövmek (küfretmek) affedilmeyecek bir günahdır.”³²⁶ Müellif bu rivayeti Kur'an ayetlerine aykırı bulduğu için mevzu olarak kabul etmiştir. Hâlbuki bu rivayet aşağıdaki ayete muhalif olmaktadır.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا

“Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür.”³²⁷

2.6.2.2. Sahih hadislere arz: Kavukçî iki rivayeti de sahih hadislere tezat teşkil ettiği gerekçesiyle sahih kabul etmemiştir. Bu rivayetlerden biri şudur:

كان يشهد مع المشركين مشاهدهم، فسمع ملكين، أحدهما يقول لصاحبه : اذهب حتى تقوم خلفه، فقال الآخر : كيف أقوم خلفه وعهده باستلام الأصنام؟ فلم يشهدهم بعد

³²⁵ Zâriyât, 51/26-28.

³²⁶ Kavukçî, a.g.e., s.94.

³²⁷ Nisa, 4/116.

“Peygamber müşriklerle beraber özel günlerine katılırdı. İki melekten birinin arkadaşına şöyle seslendiğini işitti. Arkasına geçinceye kadar ona yaklaştı. Diğeri ise O putları selamlamayı düşünüyorken ben nasıl arkasına geçeyim! Peygamber bu olaydan sonra bir daha onların özel günlerine katılmadı.”³²⁸ Bu rivayet mevzudur. Çünkü bilinen maruf hadis bu rivayete aykırıdır. Söz konusu maruf hadis şu şekildedir:

بَغَضْتُ إِلَى الْأَصْنَامِ

“Putlar bana nefret ettirildi.”³²⁹

2.6.2.3. Tarihi gerçeklere arz: Kavukcî bir rivayeti tarihi olay ve hakikatlere aykırı olması nedeniyle sahih olarak kabul etmemiştir. Şu aşağıdaki uzun rivayet bunun örneklerindedir.

حَدِيثُ عُوجِ بْنِ عُثْقٍ الطَّوِيلِ أَنَّ طَوْلَهُ ثَلَاثَةُ آلَافٍ ذِرَاعٍ وَثَلَاثُمِئَةٍ وَثَلَاثُ وَثَلَاثُونَ وَأَنَّ نُوحًا لَمَّا خَوَّفَهُ الْغَرَقُ قَالَ احْمَلْنِي فِي قَصْعَتِكَ وَأَنَّ الطُّوفَانَ لَمْ يَصِلْ إِلَى كَعْبِهِ وَأَنَّهُ خَاضَ الْبَحْرَ فَوَصَلَ إِلَى حُجْرَتِهِ وَإِنَّهُ كَانَ يَأْخُذُ الْحَوْتَ مِنَ الْبَحْرِ فَيُشْوِيهِ فِي عَيْنِ الشَّمْسِ وَإِنَّهُ قَلَعَ صَخْرَةً عَظِيمَةً عَلَى قَدْرِ عَسْكَرِ مُوسَى وَأَرَادَ أَنْ يَرْصَعَهُمْ بِهَا فَقَوَّرَهَا اللَّهُ فِي عُنُقِهِ مِثْلَ الطُّوقِ

“Uvc b. Unuk’un boyu, üç bin üç yüz otuz üç ve üçte bir zira’ idi. Hz. Nuh (a.s), onu, suda boğulmakla korkuttuğunda, uzun boylu olması nedeniyle Nuh’u küçümseme mahiyetinde ona: Beni şu çanağına/gemine bindir demişti. Tufan, onun ayağının ökçesine bile ulaşamamıştı. Denize dalıp, deniz ancak onun göbeğinin altına yaklaşabilmişti. O, denizin derin yerlerinden balığı alır ve onu güneşe uzatıp kızartırmış. Yine o, Hz. Musa (a.s)’ın ordusu iriliğinde bir kayayı yerinden söküp çıkarmış ve kayayı onların üzerine atmak istemiş de, Allah o kayayı, tıpkı gerdanlık gibi yapıp onun boynuna geçirmişti!³³⁰

Şu hadisi bu şekilde uyduran yalancı kimsenin Allah’a karşı iftira etmedeki bu cesareti, şaşılacak bir durum değildir. Asıl şaşılması gereken husus; bu hadisi, tefsir ve diğer ilim kitaplarına alıp da bu hadisin halini hiç belirtmeyen kimsenin durumudur.

2.6.2.4. Bilime arz: Müellif, yemek üstüne su içmek ile ilgili rivayeti de akli deliller süzgecinden geçirerek bilimsel olarak mevzu olduğunu belirtmiştir.

اشربوا على الطعام تشبعوا

³²⁸ Kavukcî, a.g.e., s.138.

³²⁹ Kavukcî, a.g.e., s.138.

³³⁰ Kavukcî, a.g.e., s.124-15.

“Yemeğin üzerine su için ki doyasınız.”³³¹ Kavukçî rivayet için şu değerlendirmelerde bulunur: Burada metin ile ilgili bir sıkıntı vardır. Çünkü yemek üzerine su içmek, yemeği bozar ve yemeğin midede yerleşimi ile sindirimini güçleştirir.

2.7. Tasavvuf Camiasınca Makbul Görülen Bazı Rivayetlerin Mevzu Olarak Değerlendirilmesi

Sûfî olmasına rağmen Ebü'l-Mehâsin el-Kavukçî Gazzâlî'nin (v.505/1111) *İhyâü Ulûmi'd-Dîn* adlı eserindeki bazı rivayetleri mevzu olduğu gerekçesiyle eserine almıştır. Bu da onun ne kadar objektif olduğunun göstergesidir. Tesbit edebildiğim kadarıyla bu rivayetlerin sayısı onbeş adettir. Bu rivayetlerin bazıları şu şekildedir.

1- من الذنوب لا يكفرها إلا الوقوف بعرفة

“Öyle günahlar vardır ki ancak onları Arafat'taki vakfe yok eder.”³³²

2- الوضوء على الوضوء نور على نور

“Abdest üzerine abdest, nur üzerine nurdur.”³³³

3- قليل من التوفيق، خير من كثير من العلم

“Az muvaffakiyyet (başarı), çok ilimden hayırlıdır.”³³⁴

4- من أقل ما أوتيتم اليقين وعزيمة الصبر ومن أعطي حظاً منهما لم يبال بما فاتهُ من قيام الليل وصيام النهار

“Size en az verilen, yakîn ve sabr-ı azamettir. Bunlardan nasibini alan kimse, artık gece kalkamadım ve fazla oruç tutamadım diye üzülmesin.”³³⁵

5- بني الدين على النظافة

“Din temizlik esasları üzerine kurulmuştur.”³³⁶

6- لو لأك لولاك ما خلقت الأفلak

³³¹ Kavukçî, a.g.e., s.39.; İbn Kayyim El-Cevziyye, a.g.e., s.52.

³³² Kavukçî, a.g.e., s.204.

³³³ Kavukçî, a.g.e., s.216.; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, Daru İbn Hazm, Beyrut, 1426, s.160.

³³⁴ Kavukçî, a.g.e., s.135.

³³⁵ Kavukçî, a.g.e., s.57.; Gazzâlî, a.g.e., s.1415.

³³⁶ Kavukçî, a.g.e., s.63.; Gazzâlî, a.g.e., s.148.

“Sen olmasaydın bu âlemi yaratmazdım.”³³⁷

7- علماء أمتي كُتُيباء بني إسرائيل

“Ümmetimin âlimleri Beni İsrail’in peygamberleri gibidirler.”³³⁸

8- الفقر فخري وبه افتخر

“Fakirlik iftiharımdır. Onunla övünürüm.”³³⁹

9- القلب بيت الرب

“Kalp, Allah’ın evidir.”³⁴⁰

10- كنت كنزاً مخفياً لا أعرف، فأحببت أن أعرف، فخلقت خلقاً وتعرّفت إليهم في عرفوني

“Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim; mahkûkâtı yarattım. Kendimi onlara tanıttım, onlar da beni tanıdılar.”³⁴¹

11- من عرف نفسه فقد عرف ربه

“Nefsini bilen Rabbi’ni bilir.”³⁴²

2.8. Rivayetlerin Tesbiti

Ebü’l-Mehâsin el-Kavukçî’nin uydurma olarak eserine aldığı mevzu hadisler incelendiğinde üç yöntem üzerinde rivayetleri tesbit ettiği görülecektir. Birincisi; sadece “bu hadis mevzudur”,³⁴³ “Muhaddislerin ittifakıyla mevzudur.”,³⁴⁴ “Bu bir atasözüdür”,³⁴⁵ “Aslı yoktur”,³⁴⁶ “Hadis değildir”,³⁴⁷ “batıldır”,³⁴⁸ gibi değişik nitelemelerle rivayetleri hükme bağlamıştır. İkincisi; hiçbir mevzuluk gerekçesini göstermeden rivayetleri sıralamıştır.

³³⁷ Kavukçî, a.g.e., s.154.

³³⁸ Kavukçî, a.g.e., s.121.

³³⁹ Kavukçî, a.g.e., s.130.

³⁴⁰ Kavukçî, a.g.e., s.134.

³⁴¹ Kavukçî, a.g.e., s.143.

³⁴² Kavukçî, a.g.e., s.191.

³⁴³ Kavukçî, a.g.e., s.29.

³⁴⁴ Kavukçî, a.g.e., s.30.

³⁴⁵ Kavukçî, a.g.e., s.32.

³⁴⁶ Kavukçî, a.g.e., s.34.

³⁴⁷ Kavukçî, a.g.e., s.36.

³⁴⁸ Kavukçî, a.g.e., s.37.

Üçüncüsü ise “İbn-i Hümâm: (861/1457) Merfuluğu kanıtlanmamıştır”,³⁴⁹ İbn Hacer: (852/1449)“Aslı yoktur”,³⁵⁰ İbnu’l- Cevzî: (597/1201) “bu mevzudur”,³⁵¹ Aliyyul Karî: (1014/1605) “Onun muhaddisi deccaldır”³⁵² gibi mevzuat âlimlerinin beyanlarını esas alarak rivayetleri değerlendirmiştir.

2.8.1.Mevzuluk Gerekçeleri Belirlenerek Tesbit Edilen Rivayetler

Ebü’l-Mehâsin el-Kavukçî’nin mevzu olarak kabul ettiği ve kısaca kararının gerekçesini beyan ederek tesbit ettiği bazı rivayetler şu şekildedir:

1- ادفنوا موتاكم وسط قوم صالحين فإن الميت يتأذى بجار السوء كما يتأذى الحي بجار السوء

“Ölülerinizi sâlih bir kavmin arasına defnedin! Çünkü diriler kötü komşudan rahatsız olduğu gibi, ölüler de kötü komşudan rahatsız olur.”³⁵³ Kavukçî senedde yer alan yalancılık ve uydurmacılıkla itham edilen Süleyman b. İsa dolayısıyla hadisin mevzu olduğunu ifade etmiştir.

2- إذا دعت أحدكم أمه وهو في الصلاة فليجب وإذا دعاه أبوه فلا يجب

“Sizden birisi namazda iken annesi çağırarak olursa, cevap versin. Babası çağırınca cevap vermesin.”³⁵⁴ Kavukçî rivayetin mevzuluk gerekçesini şu şekilde ifade etmiştir: Bu hadisi, Abdulazîz b. Ebân el-Kureşî el-Umevî rivayet etmiştir. İbn Maîn vebirçok hadis âlimi bu kişi hakkında derler ki: Bu kimse, uydurma hadis rivayet eden bir yalancıdır.

3- ثلاث لا يركن إليها الدنيا والسلطان والمرأة

“Üç şeye güvenilemez. Bunlar da: Dünya, sultan ve kadınlardır.”³⁵⁵ Kavukçî rivayet için şu değerlendirmelerde bulunur: Mana bakımından doğru bir söz olmakla beraber lafzı bakımından hadis değildir.

4- شهادة المسلمين بعضهم على بعض جائزة ولا تجوز شهادة العلماء بعضهم على بعض لأنهم حسد

³⁴⁹ Kavukçî, a.g.e., s.28.

³⁵⁰ Kavukçî, a.g.e., s.32.

³⁵¹ Kavukçî, a.g.e., s.29.

³⁵² Kavukçî, a.g.e., s.35.

³⁵³ Kavukçî, a.g.e., s.34.; Ebû Nuaym, İsfahânî, *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, Dâru'l-Kutubi'lİlmiyye, Beyrut, 1988, VI, s354.; Sehâvî, *el-Mekâsidu'l-Hasene fi Beyâni Kesîri mine'l-Ehâdisi'l-Muştehirâ ale'l-Elsine*, s.31.

³⁵⁴ Kavukçî, a.g.e., s.35.; İbn Kayyim El-Cevziyye, *el-Menâru'l-Munîf fi's-Sahîhi ve'd-Daî'f*, s.140.

³⁵⁵ Kavukçî, a.g.e., s.68.

“Müslümanların birbiri hakkındaki şehadetleri caiz, fakat âlimlerin yekdiğeri aleyhinde olan şehadetleri caiz değildir. Çünkü onlarda, hased (çekememezlik) hastalığı vardır.”³⁵⁶ Kavukçî Süyûtî’nin (911/1505): rivayete dair verdiği hükme dayanarak sözün hadis olmadığını, isnadının da fasid olduğunu dile getirmiştir.³⁵⁷

5- شياطين الإنس تغلب شياطين الجن

“İnsan şeytanları, cin şeytanlarına galiptir.”³⁵⁸ Kavukçî bunun İbn-i Dinar’ın sözü olduğunu ifade etmiş. Belki de “Böylece biz, her peygambere, insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık.”³⁵⁹ ayetinden alındığını ifade etmiştir. el-Kavukçî burada, insan şeytanlarını cin şeytanlarından önce zikretmesi, cin şeytanlarının vesveselerinin “Euzü Besleme” ile gitmesi fakat insan şeytanlarının gitmemesi ve hem de, sohbetin tesiri cinsiyetin birleşmesinde daha önemli olması bakımından olduğunu beyan etmiştir.³⁶⁰

Yukarıda örnek olarak sunduğumuz hadislerin mevzuluk gerekçesine bakıldığında bir kısmının isnad kaynaklı, diğer kısmının ise metin kaynaklı olduğu görülmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki; müellifimiz gerekçesini bildirerek eserini aldığı hadisleri hem senet hem de metin üzerinde incelemeye tabi tutmuştur. Ama burada da istifade ettiği münekkitlerin hükümlerini ve görüşlerini nakletmektedir. Nadiren kendi görüşlerini yansıtmıştır.

2.8.2.Mevzuluk Gerekçeleri Belirtilmeden Takdim Edilen Rivayetler

Ebu’l-Mahâsin Kâvukçî, küçük hacimli eser veren münekkitler gibi hadislerin senedlerini atmakta ve daha çok kısa haberleri tenkidine konu olarak seçmektedir. Bu haberler hakkındaki kanaatini çoğu zaman “Uydurmadır, batıldır, bu hadisin bir aslı yoktur” gibi tabirlerle belirtmektedir. Herhangi bir gerekçe belirtmeden mevzudur diye değerlendirilen bazı rivayetler şu şekildedir:

1- أكل الهريسة يقوي الظهر

³⁵⁶ Kavukçî, *a.g.e.*, s.104.; Suyûtî, *el-Leâliu ’l-Mesnûa fi ’l-Ehâdisi ’l-Mevzûa*, II, s.183.; İbn Arrâk, *Tenzîhu ’ş-Şerîati ’l-Merfû’a ani ’l-Ahbâri ’l-Şenîati ’l-Mevzûa*, II, s.218.

³⁵⁷ Doğruluğunu kabul etsek bile, murad olunan âlimler, din âlimi değiller, hased hastalığından da anlaşılabilir gibi, ahiret yolunu terkeden dünya bilginleridir. Çünkü hased haram gıpta ise meramdır.

³⁵⁸ Kavukçî, *a.g.e.*, s.105.; Ali el-Kârî, *el-Esrâru ’l-Merfûa fi ’l-Ahbâri ’l-Mevzûa el-Ma’rûf bi ’l-Mevzûati ’l-Kubrâ*, s.231.; Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.115.

³⁵⁹ En’am, 6/112.

³⁶⁰ Ali el-Kârî, *a.g.e.*, s.231.

“Herise (Kavrulmuş un helvası) yemek sırtı güçlendirir.”³⁶¹

2- اتق شر من احسنت اليه

“İyilik yaptığın kimsenin şerrinden (kötülüğünden) sakın!”³⁶²

3- اذا جلس المتعلم بين العالم فتح الله عليه سبعين باباً من الرحمة، ولا يقوم من عنده إلا كيوم ولدته أمه، وأعطاه الله بكل حرف ثواب ستين شهيداً

“Talebe âlimin önüne oturunca, Allah ona yetmiş rahmet kapısı açar. Talebe, onun yanından kalktığı anda annesinden doğduğu gibi günahsız kalkar. Allah, ona her harfe karşılık altmış şehit sevabı verir.”³⁶³

4- اذا غضب الرب أنزل الوحي بالفارسية، واذا رضي أنزله بالعربية

“Şüphesiz Allah gazaplandığında vahyi Farsça olarak indirir. Memnun ve hoşnut kaldığında ise vahyi Arapça olarak indirir.”³⁶⁴

5- ارحموا من الناس ثلاثة: عزيز قوم ذل، وغني قوم افتقر، وعالم بين جهال

“İnsanlardan üç kişiye acıyın; kavmin azizi/en değerlisi iken aşağı hale düşene, zenginken fakir düşene, cahiller arasında kalmış âlime.”³⁶⁵

Bu kısımda örnek olarak sunduğumuz bu rivayetleri müellif her hangi bir gerekçeye ihtiyaç duymadan emin bir eda ile mevzu olarak takdim ettiği haberler olarak değerlendirmek mümkündür.

2.8.3. Mevzuat Edebiyatı Müelliflerinin Beyanları ile Tesbit Edilen Rivayetler

1- إذا أراد الله أن ينزل إلى السماء الدنيا نزل عن عرشه بذاته

“Allah dünya semasına inmeyi murad edince, arşından bizzat iner.”³⁶⁶ Kavukçî, bu rivayeti Aliyyul Kari'nin “Onun muhaddisi deccaldır” beyanını esas alarak mevzu olarak değerlendirmiştir.

³⁶¹ Kavukçî, a.g.e., s.45.

³⁶² Kavukçî, a.g.e., s.32.

³⁶³ Kavukçî, a.g.e., s.35.

³⁶⁴ Kavukçî, a.g.e., s.37.

³⁶⁵ Kavukçî, a.g.e., s.39.

2- إِنَّ شَيْطَانًا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ يُقَالُ لَهُ الْوَلَهَانُ مَعَهُ ثَمَانِيَةُ أَمْثَالٍ وَلِدِ آدَمَ مِنَ الْجَنُودِ وَلَهُ خَلِيفَةٌ يُقَالُ لَهُ خِنْزَبٌ

“Yerle gök arasında bulunan ve kendisine Velehân adı verilen Şeytanın yanında Âdemoğullarının sekiz katı kadar askeri vardır. Onun aynı zamanda Hanzeb denilen bir halifesi vardır.”³⁶⁷ Kavukçî, İbnü'l-Cevzî'nin “bu mevzudur.” Beyanına dayanarak rivayeti mevzu olarak değerlendirmiştir.

3- احذروا صفر الوجه فإنه إن لم يكن عن علة أو سهر فإنه عن غل في قلوبهم

“Solgun çehrelerden sakının. Zira o, hastalık veya uykusuzluktan değilse (müslümanlara karşı) kalplerindeki kin ve çekememezliktenidir.”³⁶⁸ Kavukçî, bu rivayeti İbn Hacer'in “Bunun aslı yoktur.” İfadesine dayanarak mevzu olarak değerlendirmiştir.

4- اشتكى عيني فقال جبريل: انظر في المصحف فأني اشتكى عيني فشكوت إلى ربي، فقال: انظر في المصحف

“Göz ağrısından şikâyetçi oldum. Cebrail, “Mushaf'a bak!” dedi. Göz ağrısından şikâyetçi oldum. Rabbime şikâyetimi bildirdim. “Mushaf'a bak!” buyurdu.”³⁶⁹ Kavukçî, Sehâvî'nin “Bu batıldır.” beyanını esas alarak bu rivayetin mevzuluğunu ifade etmiştir.

5- نقطة من دوات عالم أحب إلى الله من عرق مائة ثوب شهيد

“Âlimin mürekkebinin bir damlası, Allah'a yüz şehidin kefeninin terinden daha sevimlidir.”³⁷⁰ Kavukçî, “ es-Suyûtî'nin Zeyl'inde de geçtiği gibi mevzudur.” İfadesini kullanarak rivayetin mevzuluğuna dikkat çekmiştir.

2.8.4. Kitabına Almasına Rağmen Mevzuluğuna İtiraz Ettiği Hadisler

Ebu'l-Mahâsin Kavukçî'nin kitabında mevzu hadisler arasında yer vermesine rağmen mevzuluğuna itiraz ettiği on üç adet rivayet bulunmaktadır. Bu kısımda o rivayetlere yer verip, Kavukçî'nin gerekçelerini sıralayacağız.

1- أربع لايشبعن من أربع: أرض من مطر، وأثنى من ذكر، وعين من نظر، وأذن من خير

³⁶⁶ Kavukçî, a.g.e., s.37.; Ali el-Kârî, a.g.e., s.112.

³⁶⁷ Kavukçî, a.g.e., s.52.; İbnü'l-Cevzî, el-İlelü'l-mütenâhiye fi'l-eḥâdîsi (aḥbâri)'l-vâhiye, I, s.347.

³⁶⁸ Kavukçî, a.g.e., s.33.

³⁶⁹ Kavukçî, a.g.e., s.39.

³⁷⁰ Kavukçî, a.g.e., s.211.; Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, Zeylu Tabakâti'l-Huffâz li'z-Zehebî, (Ebu'l-Mehâsin el-Huseynî ed-Dîmeşki'nin Zeylu Tezkireti'l-Huffâz adlı eserinin içerisinde), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Tsz., s.81.

“Dört şey, dört şeye doymaz: Toprak yağmura, kadın erkeğe, göz bakmaya, kulak ta habere (dinlemeye).”³⁷¹

İbnü'l-Cevzî “mevzu”dur demiş. Fakat Camiu's-Sağır'de de olduğu gibi, bu “Kulak dinlemekten doymaz.” yerine, “Âlim ilimden doymaz.” şeklindedir. Olsa olsa hadis zayıf olur, mevzu olmaz. Suyuti Camiu's-Sağır'de, mevzu olarak değerlendirmemiştir. Bu İbnü'l-Cevzî'nin hatasıdır. Münufî; Bu söz hikmet sahibi kişilerin sözleri gibi geliyor demiş.

2- اطلبوا العلم ولو في الصين فإن العلم فريضة على كل مسلم

“Çin'de de olsa ilmi arayınız. Çünkü ilim öğrenmek her Müslümana farzdır.”³⁷²

İbnü'l-Cevzî bu hadisi Mevzuat kitabında zikretmiş. Ama söylediği gibi değildir. Bilakis o zayıftır.

3- الإيمان عقد بالقلب وإقرار باللسان وعمل بالأركان

“İman, kalb ile inanmak, dil ile ikrar ve a'zalar ile amelden ibarettir.”³⁷³

Suyuti; İbn-i Cevzi'nin bunu Mevzuat'ına alması doğru değildir, dedi. Lakin Ali el-Kari, Firuzabadi'den naklederek; o rivayet sahih değildir, demiş.

4- تعاد الصلاة من قدر الدرهم يعني من الدم

“Bir dirhem yani el ayası kadar kan bulaştığından sebep namaz iade edilir.”³⁷⁴

³⁷¹ Kavukçî, a.g.e., s.38.; İbn Kayyim El-Cevziyye, a.g.e., s.67.; Sehâvî, el-Mekâsidü'l-Hasene fî Beyâni Kesîri mine'l-Ehâdisi'l-Muştehire ale'l-Elsine, s.47.; Zerkânî, Muhtasaru'l-Maşa'idü'l-Hasene fî beyâni keşîrin mine'l-ehâdisi'l-muştehire ale'l-elsine, s.57.; Ali el-Kârî, el-Esrâru'l-Merfûa fî'l-Ahbâri'l-Mevzûa el-Ma'rûf bi'l-Mevzûâtî'l- Kubrâ, s.118.; Abdullah el-Cürânî, İbn Adî, el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl, Thk., Süheyl Zekkar-Yahya Muhtar Gazzavi, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1988, V, s. 330.; İsfahânî, Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ, II, s. 281.; Ebû Hâtîm el-Bustî, İbn Hibbân, Kitâbu'l-Mecruhîn mine'l-Muhaddisîn, Thk., Mahmûd İbrâhim Zayed, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1992, I, s.245.

³⁷² Kavukçî, a.g.e., s.40.; Zerkânî, a.g.e., s.61.; İbnü'l-Cevzî, Kitâbu'l-Mevzûât, I, s.215.; Suyûtî, el-Leâliu'l-Mesnûa fî'l-Ehâdisi'l-Mevzûa, I, s.119.; İbn Arrâk, Tenzîhu's-Şerîati'l-Merfû'a ani'l-Ahbâri'-Şenîati'l-Mevzûa, I, s.258.; Muhammed Nâsiruddîn, Elbânî, Daîfu'l-Câmiu's-Sağır ve Ziyâdetuhû, Mektebetu'l İslâmî, Beyrut, 1988, s.129.; Muhammed Nâsiruddîn, Elbânî, Silsiletu'l-Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevzûa ve Eseruha's- Seyyiu fî'l-Umme, Mektebetu'l-Mea'rif, Riyad, 1992, I, s.600.

³⁷³ Kavukçî, a.g.e., s.59-60.; Zerkânî, a.g.e., s.180.; İbnü'l-Cevzî, Kitâbu'l-Mevzûât, I, s.128-129.; Suyûtî, el-Leâliu'l-Mesnûa fî'l-Ehâdisi'l-Mevzûa, I, s.34-36.; İbn Arrâk, Tenzîhu's-Şerîati'l-Merfû'a ani'l-Ahbâri'-Şenîati'l-Mevzûa, I, s.151.; Şemsuddîn Ebu Abdullah Muhammed b. Hasen, . İbn Himmât Ed-Dimeşkî, et-Tenkît ve'l-İfâde fî Tahrîci Ehâdisi Hâtîmeti Sifri's-Seâde, Dâru'l-Mâsun li't-Turâs, Beyrut, 1987, s.27-29.

³⁷⁴ Kavukçî, a.g.e., s.66.; İbnü'l-Cevzî, Kitâbu'l-Mevzûât, II, s.75.; Suyûtî, el-Leâliu'l-Mesnûa fî'l-Ehâdisi'l-Mevzûa, I, s.4.; Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, Buhârî, Kitabu't-Târihi'l-Kebîr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Tsz., II/I, s.308-309.; Buhârî, Tarihu's-Sağır, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1987, I, s.337.

Kavukçî Nevevî'nin beyanına istinaden bu rivayete itiraz etmiştir. Müslim hutbesinin şerhinde, Buhari *Tarih*'inde bu hadisi zikretti ise de, hadis âlimlerine göre batıldır, aslı yoktur, dedi.

5- قلب المؤمن حلو بحب الحلاوة

“Mü'minin kalbi tatlıdır. Tatlıyı sever.”³⁷⁵

İbn-i Cevzi bunu *Mevzuat*'ına aldı. Fakat hata etmiştir.

6- ما من مسلم دنا من زوجته وهو ينوي إن حبلت منه أن يسميه محمدا إلا رزقه الله ولدا ذكرا

“Doğacak çocuğuna Muhammed adını vermek maksadiyle eşiyle temasta bulunan kimseye, Allahu Teâla erkek evlad verir.”³⁷⁶

İbn Kayyim el- Cevziyye der ki: Bu hususta daha birçok rivayetler var. Hepsi de yalandır. Ben de derim ki: Ben bunu denedim ve bu şekilde olduğunu buldum.³⁷⁷ Allah en iyisini bilir. Müellifin buradaki itiraz gerekçesi kanaatimce yersizdir. Çünkü bir vakanın genel geçer kabul edilebilmesi için nesnel olması gerekmektedir. Müellifin tecrübesi öznel olup sadece kendisini ilgilendirmektedir. Bir durumun kişiye özel zühur etmesi onu genel bir kaide haline getirmez.

7- المرء على دين خليله فلينظر أحدكم من يخالل

“Kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin.”³⁷⁸

İbn-i Cevzi bunu *Mevzuat* 'ına almıştır. Fakat hata etmiştir. Çünkü hadisi, Ebu Davud ve Tirmizi hasen olarak rivayet etmişlerdir.

³⁷⁵ Kavukçî, a.g.e., s.134.; Sehâvî, *el-Mekâsidü'l-Hasene fî Beyâni Kesîri mine'l-Ehâdisi'l-Muştehire ale'l-Elsine*, s.347.; Zerkânî, *Muhtasaru'l-Mağâsidü'l-Hasene fî beyâni keşîrin mine'l-eğâdisi'l-müştehire ale'l-elsine*, s.146.

³⁷⁶ Kavukçî, a.g.e., s.164.; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., I, s.157-158.; Suyûtî, a.g.e., I, s.106.; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerîati'l-Merfû'a ani'l-Ahbâri'-Şenîati'l-Mevzûa*, I, s.174.; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fî'l-Ahbâri'l-Mevzûa el-Ma'rûf bi'l-Mevzûâti'l-Kubrâ*, s.415.; İbn Kayyim El-Cevziyye, *el-Menâru'l-Munîf fî's-Sahîhi ve'd-Daîf*, s.61.

³⁷⁷ Eserin Muhakkiki Fevâz Ahmed Zemerlî; ben derim ki: Tecrübe, hadisin sahih veya mevzu olduğuna delil teşkil etmez. Çünkü o ferdi ve kişiye özeldir.

³⁷⁸ Kavukçî, a.g.e., s.167.; Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, Suyûtî, *Dureru'l-Müntesire fî'l-Ehâdisi'l-Müştehire*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, s.177.; Sehâvî, a.g.e., s.378.; Zerkânî, a.g.e., s.173.; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs amme'stehera mine'l-Ehâdisi alâ Elsineti'n-Nâs*, II, s.201.; el-Fettenî, *Tezkiretu'l-Mevzûât fî'l-Ehâdisi'l-Merfûât*, s.204.; Ali el-Kârî, a.g.e., s.304.

8- من احتكر الطعام أربعين يوما فقد برىء من الله

“Kim bir yiyeceği kırk gün saklarsa, o Allah'tan uzak olur.”³⁷⁹

İbn-i Cevzi bunu Mevzuat'ına almıştır. Fakat hata etmiştir.

9- من تواضع لغني لأجل غناه ذهب ثلثا دينه

“Zenginliğinden sebep zengine tevazu eden kimsenin dininin üçte ikisi gider.”³⁸⁰

İbn-i Cevzi bunu Mevzuat'ına almıştır. Fakat hata etmiştir. Oysa ki hadis İbn Mes'ud'dan mevkuftur.

10- من جمع مالا من تهاوش أذهب الله في نهاير

“Karışık yollardan toplanan malı Allahu Teâla boş yere mahvettirir.”³⁸¹

Ali el-Kari; Subki aslı olmadığını söylediye de, Kudai, Ebu Seleme'den merfu olarak rivayet etmiştir. Ebu Seleme ise, Humus Valisi idi. Muteber bir adam değildi. O mursel ve zayıftır. Senesinde raviler arasında metruk adamlar vardır.

11- الموت كفارة لكل مسلم

“Ölüm her müslüman için kefarettir.”³⁸²

³⁷⁹ Kavukçî, a.g.e., s.172.; İbnü'l-Cevzî, Kitâbu'l-Mevzûât, II, s.243-244.; Suyûtî, el-Leâliu'l-Mesnûa fi'l-Ehâdisi'l-Mevzûa, I, s.247.; İbn Arrâk, Tenzihu's-Şerîati'l-Merfû'a ani'l-Ahbâri'-Şeniati'l-Mevzûa, II, s.193.; Ali el-Kârî, el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâri'l-Mevzûa el-Ma'rûf bi'l-Mevzûati'l-Kubrâ, s.318.

³⁸⁰ Kavukçî, a.g.e., s.178-179.; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., III, s.139.; Suyûtî, a.g.e., II, s.318-319.; İbn Arrâk, a.g.e., II, s.282.; Ali el-Kârî, a.g.e., s.326.; Muhammed b. Tâhir, Makdîsî, Ma'rîfetu't-Tezkire fi'l-Ehâdisi'l-Mevzû'a, Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1985, s.208.; Mer'î b. Yusuf el-Makdisî, Kermî, el-Fevâidu'l-Mevzûa fi'l-Ehâdisi'l-Mevzûa, Thk., Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ, Dâru'l-Verrâk, Beyrut, 1998, s.112.; el-Fettenî, Tezkiretu'l-Mevzûât fi'l-Ehâdisi'l-Merfûât, s.175.; Sehâvî, el-Mekâsidu'l-Hasene fi Beyâni Kesîri mine'l-Ehâdisi'l-Müştehire ale'l-Elsine, s.408.; Zerkânî, Muhtasaru'l-Maqaşidü'l-Hasene fi beyâni keşîrin mine'l-eḥâdîsi'l-müştehire ale'l-elsine, s.182.; Muhammed Dervîş, Hut, Esne'l-Metâlib fi Ehâdisi Muhtelifi'l-Merâtib, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1983, s.267.

³⁸¹ Kavukçî, a.g.e., s.179.; Sehâvî, a.g.e., s.397.; Zerkânî, a.g.e., s.177.; Zehebî, Mîzânu'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl, III, s.25.; Ali el-Kârî, a.g.e., s.327.; Suyûtî, Dureru'l-Müntesire fi'l-Ehâdisi'l-Müştehire, s.182.; Ebu'l-Hasan Nureddîn Ali b. Ahmed, Semhûdî, el-Ğummâz ale'l-Lummâz fi'l-Mevzuati'l-Meşhurat, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986, s.194.; Muhammed Abdurraûf, Munâvî, Feyzu'l-Kadîr Şerhu Câmii's-Sağîr, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1972, VI, s.147.

³⁸² Kavukçî, a.g.e., s.204.; İbnü'l-Cevzî, Kitâbu'l-Mevzûât, III, s.217-219.; Suyûtî, a.g.e., II, s.414-415.; İbn Arrâk, a.g.e., II, s.364.; Ali el-Kârî, a.g.e., s.348.; Suyûtî, Dureru'l-Müntesire fi'l-Ehâdisi'l-Müştehire, s.193.; Ahmed b. Ali, İbn Hacer El-Askalânî, Lisânu'l-Mîzân, Thk., Abdulfettâh Ebû Ğudde, Mektebetu'l-Matbua'ti'l-İslâmiyye, Ysz., Tsz., I, s.211.; Sehâvî, el-Mekâsidu'l-Hasene fi Beyâni Kesîri mine'l-Ehâdisi'l-Müştehire ale'l-Elsine, s.435.; Zerkânî, Muhtasaru'l-Maqaşidü'l-Hasene fi beyâni keşîrin mine'l-eḥâdîsi'l-müştehire ale'l-elsine, s.192.; eş-Şevkânî, el-Fevâidu'l-Mecmûa fi'l-Ehâdisi'd-Dâifeti ve'l-Mevzûa, s.268.

İbn-i Cevzi bunu *Mevzuat*'ına almıştır. Fakat hata etmiştir.

Yukarıda bir bölümünü sunduğumuz hadislerin itiraz gerekçelerinde görüldüğü gibi Kavukçî, “İbnü'l-Cevzî bu rivâyeti mevzû olarak takdim etmekle yanılmıştır, doğru olan onun zayıf olmasıdır.”³⁸³ “Bunu İbnü'l-Cevzî *el-Mevzûât*'ında zikretti, durum söylediği gibi değildir bilakis rivâyet zayıftır.”³⁸⁴ “Suyûtî'nin de belirttiği üzere İbnü'l-Cevzî'nin onu *el-Mevzûât*'ında zikretmesi hatadır.”³⁸⁵ gibi lafızlarla rivayet ile ilgili hükmü tashih etme gayretinde olmuştur.

2.8.5. Kendisinden Önceki Muhaddislerin Eserlerinde Yer Alan Mevzu Rivayetler

Bu kitaptaki rivayetlerin tamamına yakını daha önce telif edilmiş mevzuat ve diğer hadis kitaplarında da yer almaktadır. Kavukçî, rivayetlerin tahlilinde İbnü'l-Cevzî, İbn Kayyım el-Cevziyye, Irâkî, İbn Hacer el-Askalânî, Sehâvî, Celaleddin es-Suyûtî ve Ali el-Kârî gibi müelliflerin tenkit ve tespitlerinden istifade etmiştir.

Tesbit edebildiğimiz kadar Kavukçî'nin eserinde mevzu hadisleri belirlerken tenkit ve tespitlerinden istifade ettiği yukarıdaki müellif ve muhaddislerin eserlerinde geçen hadislerin sayısal verileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. (Tablo:1)

³⁸³ Kavukçî, “a.g.e. ”, s.29.

³⁸⁴ Kavukçî, “a.g.e. ”, s.40.

³⁸⁵ Kavukçî, “a.g.e. ”, s.102.

Tablo 1: *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'* Adlı Eserde Yer Alıp Diğer Meşhur Muhaddislerin Eserlerinde ve Mevzuatlarında da Geçen Rivayetlerin Muhaddislere Göre Dağılımı

1	SEHÂVÎ, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdirrahmân	59
2	İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr	42
3	ALÎ el-Kârî	38
4	İBN HACER EL-ASKALÂNÎ, Ahmed b. Ali	23
5	İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Abdurrahman	18
6	SUYÛTÎ, Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr	16
7	İRÂKÎ, Zeynuddîn el-Hâfız, Abdurrahim bin Hüseyin bin Abdurrahman bin Ebi-Bekr bin İbrahim el-Kürdî	15
8	İBN TEYMÎYYE, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm	8
9	ZERKÂNÎ, Muhammed bin Abdülbâkî bin Yûsuf bin Ahmed bin Alvân	8
10	SAĞÂNÎ, Radiyyüddîn	8
11	ZEHEBÎ, Osman b. Kaymaz	7
12	İBNU'D-DEYBA', Vecîhüddîn Abdurrahmân b. Alî	7

	EŞ-ŞEYBÂNÎ eş-Şâfiî ez-Zebîdî el-Abderî	
13	ZERKEŞÎ, Bedreddin Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî	6
14	NEVEVÎ, Yahya b. Şeref	5
15	AHMED b. Hanbel	4
16	MUNUFÎ, Şehabeddin Ahmed b. Muhammed	4
17	UKAYLÎ, Muhammed b. Amr	3
18	İBNÜ'L-HÜMÂM, Kemâlüddîn Muhammed	3
19	BEYHAKÎ, Ebubekr Ahmed b. el-Huseyn	2
20	DEYLEMÎ, Şîrûye b. Şehredâr	2
21	İBN EBÎ HÂTİM, Abdurrahman b. Ebî Hâtim er-Râzî	1
22	İBNÜ'L-MULAKKÎN, Siraceddin Ebû Hafs	1
23	İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim el-Bustî	1
24	İBN ADÎ, Abdullah el-Cürcânî	1
25	RUHÂVÎ, Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Abdillâh	1

26	MÜNÂVÎ, Muhammed Abdürraûf	1
27	HALÎLÎ el-KAZVÎNÎ, Ebû Ya'lâ Halîl b. Abdillâh b. Ahmed	1
28	HÂKÎM en-NİSÂBÛRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed	1
29	TAYYİBÎ ed-DİMAŞKÎ, Ebu Muhammed Hüseyin b. Muhammed	1

Tablo 2: *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'* Eserindeki 742 Mevzu Hadisin Rivayet Edilişı ve Gerekçelerine Göre Sınıflandırılması

1	Kavukci'nin Gerekçe Belirtmeden Mevzu Dediğı Hadisler	236
2	Kavukci'nin Sened veya metinde Gerekçe Belirterek Mevzu Dediğı Hadisler	120
3	Kavukci'nin Mevzu Olarak Belirtip Ancak Mevzuluğuna İtiraz Ettiğı Hadisler	13
4	Birden Fazla Muhaddisi Delil Göstererek Mevzu Dediğı Hadisler	86
5	Tek Muhaddisi Delil Göstererek Mevzu Dediğı Hadisler	287

SONUÇ

Çalışmamızda, Ebü'l Mehâsin Şemsuddîn el-Kavukçî'nin hayatı, ilmî kişiliği ve *el-Lü'lü'ü'l-Marsû'* adlı eserinde mevzu hadisleri tesbit etme ve değerlendirme esasları incelenmiştir.

Ebü'l Mehâsin el-Kavukçî, 19. yüzyılda Osmanlılar döneminde Trablusşam'da dünyaya gelmiştir. Memleketinde ilk tahsilini icra ettikten sonra eğitim hayatına Ezher Üniversitesi'nde devam etmiştir. İlim ile iştigal eden bir ailede dünyaya gelmiş olması ve Ezher'deki eğitim kurumlarından en iyi şekilde istifade etmiş olması el-Kavukçî'ye hadis ve fıkıh başta olmak üzere farklı ilim dallarında ciddi bir yetkinlik kazandırmıştır.

Ebü'l Mehâsin el-Kavukçî; hadis, fıkıh, tasavvuf ve akaid gibi farklı ilim dallarında çok sayıda eser kaleme almış bir müelliftir. Eserlerinin önemli bir kısmı matbu olmasa da günümüze ulaşmış belli başlı eserleri mevcuttur. Dolayısıyla el-Kavukçî eğitimi, hocaları, sûfiliği, hadisçiliği ve eserleri ile tanınması icap eden önemli bir şahsiyettir.

Son nesil muhaddislerden sayılan ve hayatını ilme adanmış çok yönlü bir ilim adamı olan Şemsuddîn el-Kavukçî'nin mevzu hadisleri derlediği *el-Lü'lü'ü'l-Marsû' fîmâ lâ Asle lehû ev bi Aslihî Mevzû'* adlı çalışması, mevzûat edebiyatı kaynakları arasında hatırı sayılır bir konuma sahiptir. Özellikle 19. yüzyılda Hint alt kıtası, Mısır, Yemen ve Sudan gibi sömürgeye maruz kalmış ülkelerde hadise dair bir takım tartışmaların zuhuru malumdur. Sadece Kur'an'la yetinme düşüncesi bu dönemin önemli tartışmalarındandır. Kimi zaman hadislerin çoğunun uydurulmuş olduğu gerekçesiyle sünnete karşı negatif bir tavır sergilenmiştir. Bu dağdaalı dönemde sakim rivayetlerin, sahih hadislerden ayırt edilmesi farklı bir önem arz etmiştir.

el-Lü'lü'ü'l-Marsû', sünneti sahiplenmek, mevzû hadislerle karşı farkındalık oluştururup duyarlılık sağlamak ve sahih hadisleri korumak amacıyla kaleme alınmıştır. Eserde 742 rivayet değerlendirilmiş ve ilgili haberler tamamen senedsiz bir şekilde ele alınmıştır. Rivayetlerin bir kısmı kısa ve özlü ifadelerle direk mevzû olarak tesbit edilmiş iken, bir kısmı da hadis münekkitlelerinin beyanlarıyla mevzu olarak kayda geçmiştir. Rivayetlerin kritiğinde çoğu zaman sened tenkidi tercih edilmişse de metin tenkidine başvurulduğu da olmuştur.

el-Kavukçî'nin rivayetlerin tesbitinde şu kaynaklardan istifade ettiği görülmüştür: İbnü'l-Cevzî-*Kitâbu'l-Mevzûât*, Celâleddin es-Süyûtî-*el-Leâliu'l-Mesnûa fî'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, Ebü'l-Hasan İbn Arrâk-*Tenzîhu's-Şerîati'l-Merfû'a ani'l-Ahbâri'-Şenîati'l-Mevzûa*, Ali el-Kârî-*el-Esrâru'l-Merfûa fî'l-Ahbâri'l-Mevzûa el-Ma'rûf bi'l-Mevzûati'l-Kubrâ*, İbn Kayyim el-Cevziyye-*el-Menâru'l-Munîf fî's-Sahîhi ve'd-Daîf* ve İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî-*Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs amme'stehera mine'l-Ehâdisi alâ Elsineti'n-Nâs*.

Ebü'l Mehâsin Şemsuddîn el-Kavukçî'nin, önceki muhaddislerin mevzû olarak tesbit ettikleri bazı rivayetlerin mevzû olarak beyan edilmesine gerekçeleri ile birlikte itirazda bulunduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla *el-Lü'lü'ü'l-Marsû*'da yer alan tüm rivayetlerin mevzû olarak kayda geçmediği az da olsa bazı rivayetlerin sahih kabul edildiği de görülmüştür. Ayrıca sûfî kimliğe sahip olmasına rağmen tasavvuf camiasınca muteber kabul edilen bazı rivayetleri uydurma olarak beyan etmesi, müellifin objektifliğine dair dikkate değer bir durumdur.

KAYNAKÇA

- ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs amme' İštehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, Mektebetu'l-Kuds, Kahire, h.1351.
- AHMED b. Hanbel, *el-Musned*, (Thk. Şuayb Arnavut–Adil Mürşid), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1997.
- ALÎ el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fî'l-Ahbâri'l-Mevzûa el-Ma'rûf bi'l-Mevzûâtî'l- Kubrâ*, (Thk., Muhammed b. Lütî es-Sabbâğ), el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1986.
- , *el-Masnû' fî Marifeti'l-Hadîsi'l-Mevzû ve Huve el-Mevzûâtî's-Suğrâ*, (Thk., Abdulfettâh Ebû Ğudde), el-Matbûa'tu'l-İslamiyye, Haleb, 1994.
- ARSLAN, Ali “Tarih ve Hadis İlimlerindeki Tenkît Usulleri”, *BEÜİFD*, C.1, S.2, Zonguldak, 2014, s.57.
- ÂŞIKKUTLU, Emin, *Hadiste Ricâl Tenkîdi*, İFAV Yay., İstanbul, 1997.
- AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılahları*, İFAV Yay., İstanbul, 2013.
- AYYILDIZ, Erol “Mısır’da İngiliz İşgalinin Arap Dili Üzerine Tesirleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 1986.
- BAĞDADÎ, İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, Daru İhyau't- Turasi'l- Arabi, Beyrut, Tsz.
- , *Îzâhu'l-Meknûn fî'z-Zeyli âlâ Keşfi'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, Daru İhyau't-Turasu'l-Arabi, Beyrut, Tsz.
- BAYAT, Fazıl “Trablusşam Eyaleti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XLI, İstanbul, 2012.
- BOZBAŞ, Gökhan "Ortadoğu'da Bölgesel Milliyetçilikler: Mısır Örneği", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Konya, 2016.
- BUHÂRÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

-----, *Kitabu't-Târihi'l-Kebîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Tsz.

-----, *Tarihu's-Sağır*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1987.

CLEVELAND, William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.

ÇAKAN, İsmail Lütfi, *Hadis Usûlü*, İFAV Yay., İstanbul, 2017.

-----, *Hadis Edebiyatı*, İFAV Yay., İstanbul, 2017.

ÇELİK, Kürşat “Maârif Salnâmelerine Göre Trablusşam Sancağı'nın Eğitim Kurumları”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 7, Adıyaman, 2011.

DARİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünen*, Daru'l- Muğni, Riyad, 2000.

DOĞANER, Suna “Mısır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIX, İstanbul, 2004.

DUMAN, Olcay Özkaya “Lübnan'da Marunî Dürzi Çatışmaları Ve Osmanlının 19.Yüzyıl Orta-Doğu Siyaseti”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.4, S.8, Hatay, 2007.

EBU DAVUD, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenu Ebu Davud*, Mektebetu'l-Asri, Beyrut, 2010.

EBU İSHÂK, İbrâhim b. Ya'kûb b. İshâk es-Sa'dî el-Cûzcânî, *Ahvâlü'r-Ricâl*, (Thk. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî), Muessestu'r-Risale, Beyrut, 1985.

ELBÂNÎ, Muhammed Nâsiruddîn, *Daîfu'l-Câmiu's-Sağır ve Ziyâdetuhû*, Mektebetu'l İslâmî, Beyrut, 1988.

ELBÂNÎ, Muhammed Nâsiruddîn, *Silsiletu'l-Ehâdîsi'd-Daîfe ve'l-Mevzûâ ve'Eseruha's-Seyyiu fi'l-Umme*, Mektebetu'l-Mea'rif, Riyad, 1992.

ERDOĞRU, M.Akif, *Türkiye Tarihi ve Uygarlıkları*, İlya Yayınları, İzmir, 2012.

EZHERÎ, Muhammed Beşîr Zâfir, *Tahzîru'l-Muslimîn Mine'l-Ehâdîsi'l-Mevzûâ âlâ Seyyidi'l-Murselîn*, Matbâtu Cerideti'r-Râvî, Mısır, 1903.

- FELLÂTE, Ömer b. Hasen, *el-Vadu fî'l-Hadîs*, Mektebetu'l-Gazzâlî-Müessesetu Menâhili'l-İrfân, Dimaşk- Beyrut, 1981.
- FETTENÎ, Muhammed Tâhir b. Ali, *Tezkiretu'l-Mevzûât fî'l-Ehâdisi'l-Merfûât*, İdâretu't-Tıba'ati'l-Munîriyye, Hindistan, Tsz.
- GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, Daru İbn Hazm, Beyrut, 1426.
- GÖRGÜN, Hilal “Mısır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIX, İstanbul, 2004.
- GÜMÜŞHANEVÎ, Ahmed Ziyaüddin, *Câmiu'l-usûl (Veliler ve Tarikatlarda Usul adı ile tercüme edildi)*, trc. Rahmi Serin, Pamuk Yayınları, İstanbul, 1981.
- EL-ĞAVRÎ, Seyyid Abdulmacid, *Mu'cemu Elfâzı ve'l-İbarati'l-Cerhi ve't-Ta'dili'l-Meşhureti ve'n-Nâdireti*, Dâru İbn Kesir, Beyrut, 2011.
- HAKÎM en-Neysâbü'rî, Muhammed b. Abdillâh, *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, Mustafa Abdilkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.
- HATÎB el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *Kitâbu'l-Kifâye fî İlimi'r-Rivâye*, Mektebetu'l-İlmiyye, Medine, Tsz.
- HATİBOĞLU, İbrahim, *İslâm Dünyasının Çağdaşlaşma Serüveni*, Hadisevi Yayınları, İstanbul 2004.
- HEYSEMÎ, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, *Mecma'u'z-Zevâ'id ve Menba'u'l-Fevâ'id*, Daru'l Kitabu'l-Arabi, Beyrut, 1967.
- HUT, Muhammed Dervîş, *Esne'l-Metâlib fî Ehâdisi Muhtelifi'l-Merâtib*, Dâru'l- Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1983.
- İRÂKÎ, Zeynuddîn el-Hâfız, Abdurrahim bin Hüseyin bin Abdurrahman bin Ebi-Bekr bin İbrahim el-Kürdî, *El-Bais alel-halas min havadis-il-kısas*, Daru'l-Varak, Riyad, 2001.
- , *Et Takyid vel İzah Lima Utlika ve Uglika min Mukaddimeti İbnis Salah*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2003.

İBN ADÎ, Abdullah el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, Thk., Süheyl Zekkar– Yahya Muhtar Gazzavî,, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1988.

İBN ARRÂK, Ali b. Muhammed el-Kinânî, *Tenzîhu's-Şerîati'l-Merfû'a ani'l- Ahbâri'-Şenîati'l-Mevzûa*,(Thk., Abdulvehhâb Abdullatif–Abdullah Muhammed es-Siddîk), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Tsz.

İBN HACER EL-ASKALÂNÎ, Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (Thk.,Abdulaziz b. Abdullah b.Bâz ve bşk)., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2001.

-----, *Lisânu'l-Mîzân*, Thk., Abdulfettâh Ebû Ğudde, Mektebetu'l- Matbua'ti'l-İslâmiyye, Ysz., Tsz.

-----, *Nüzhetü'n-Nazar fî't-Tevzihi Nuhbeti'l-Fiker*, Matbaatu Sabah, Dimaşk, 2000.

İBN HİBBÂN, Ebû Hâtîm el-Bustî, *Kitâbu'l-Mecruhîn mine'l-Muhaddisîn*, (Thk.,Mahmûd İbrâhim Zayed), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1992.

-----, *Şahîhu İbn Hibbân*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1993.

İBN HİMMÂT ED-DİMEŞKÎ, Şemsuddin Ebu Abdullah Muhammed b. Hasen, *et-Tenkîr ve'l-İfâde fî Tahrîci Ehâdîsi Hâtîmeti Sifri's-Seâde*, Dâru'l-Mâsun li't-Turâs, Beyrut, 1987.

İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr, *el-Menâru'l-Munîf fî's-Sahîhi ve'd-Daîf*, Thk., Abdulfettâh Ebû Ğudde, Matbua'tu'l-İslâmiyye, Haleb, 1970.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ', *el-Bâi'su'l-Hasîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hadîs*, Şrh., Ahmed Muhammed Şakir, Mektebeu'l-Mea'rif, Riyad, 1996.

İBN TEYMİYYE, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *Minhacü's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakzı Kelami's-Şia ve'l-Kaderiyye*, (Thk., Muhammed Reşad Salim), Camatu İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, Riyad, 1986.

İBN MÂCE, Muhammed b. Yezîd el-Kavzînî, *Sunenu İbn Mâce*, (Thk., Muhammed Fuad Abdulbâkî), Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arbi, Ysz., Tsz.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *el-İlelü'l-Mütenâhiye fî'l-Ehâdîsi (ahbâri)'l-Vâhiye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.

-----, *Kitâbu'l-Mevzûât*, Thk., Abdurrahman Muhammed Osman, Mektebetu's-Selefiyye, Medine, 1966.

-----, *el-Kussâs ve'l-Müzekkirûn*, Mektebu'l-İslami, Beyrut, 1983.

İBNÜ'N-NECCÂR el-FÜTÛHÎ, Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz, *Şerhu'l-Kevkebi'l-Münîr (Muhtasaru't-Tahrir)*, Vizaretu Evkafi Suudiyye, Riyad, 1993, II.

İNCE, İrfan "SİNDÎ, Muhammed Âbid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVII, İstanbul, 2009.

İSFAHÂNÎ, Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

KADI EBÜ'L-FADL İYÂZ b. Musa b. İyâz el-Yahsubi, *El-İlma' ila Ma'rifeti Usuli'r-Rivaye*, Daru't-Turas, Kahire, 1970.

KARADUMAN, Fatma Tuğut Peygamberi Dışlayan Bir İslâm Anlayışının Yaşanabilirliği, (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2011.

KAVUKÇÎ, Ebu'l-Mehâsin, *El-İtimad Fi'l İtikad*, Thk., Zeyad Hamdan, Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1997.

-----, *Kifayetu's-Sıbyan fima Yecibu Min Akaidi'l-İman ve Amelu'l-Erkan*, Matbaatu İdaretu'l-Burhan, -İskenderiyye, tsz.

-----, *el-Lü'lü'ü'l-Marsû' fîmâ lâ Asle Lehû ev Biaslihî el-Mevzû*, (Thk., Fevvâz Ahmed Zemirulî), Dâru'l-Besâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1994.

KAYA, Murat, *Mevzû Hadis Kültüründe Sûfî Müellifler*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Van, 2016.

- KEHHÂLE, Ömer Rızâ, *Mu'cemu'l-Müellifîn Terâcimu Musannifi'l-Kutubi'l-Arabî*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1993.
- KERMÎ, Mer'î b. Yusuf el-Makdisî, *el-Fevâidu'l-Mevzûa fi'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, (Thk., Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ), Dâru'l-Verrâk, Beyrut, 1998.
- KETTÂNÎ, Abdulhayy b. Abdulkebîr, *Fihrisu'l-Fehâris ve'l-Esbât*, Thk., İhsan Abbâs, Dâru'l-Ğarbu'l-İslâmî, Beyrut, 1982.
- *er-Risâletu'l-Mustatrafe li Beyâni Meşhûri Kutubi's-Sunneti'l-Müşerrefe*, Daru'l- Beşairu'l-İslamiye, Beyrut, 1993.
- KILAVUZ, Ahmet Saim “Bâcûrî”, DİA, IV, İstanbul, 1991.
- KIRBAŞOĞLU, M.Hayri, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Otto, Ankara, 2002.
- KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Tarihi*, A.İ.Ü.F. Yay., Ankara, 1988.
- LEKNEVÎ, Ebû'l-Hasenât Abdulhay, *el-Asâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâri'l-Mevzûa*, (Thk. Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.
- MAKDÎSÎ, Muhammed b. Tâhir, *Ma'rifetu't-Tezkire fi'l-Ehâdissi'l-Mevzû'a*, Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1985.
- MER'AŞLÎ, Yusuf b. Abdurrahman, Nesru'l- Cevahir ve'd- Durer fi'l- Ulemai karni Rabii'l-Aşere, Daru'l Marife, Beyrut, 1427.
- MUNÂVÎ, Muhammed Abdurraûf, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu Câmi's-Sağîr*, Dâru'l- Ma'rife, Beyrut, 1972.
- MUSLİM, Ebu'l-Huseyn İbnu'l-Haccâc, *Sahihu Muslim me'a Şerhihi İkmâlu İkmâli'l-Mu'lim*, Şrh., Ebu Abdillâh Muhammed İbnu Halîfe el-Mâlikî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Tsz.
- NEBHANÎ, Yusuf b. İsmail, *Camiu Keramati'l- Evliya*, Merkez Ehl-i Sünnet Berekatî Rıza, Hindistan, 2001.
- NEVEVÎ, Yahya b. Şeref, *Sahihu Muslim b. Şerhi'n-Nevevî*, Matbaatu'l-Mısıryye, Kahire, 1969, I.

- NEVFEL, Abdullah Habib, *Kitabu Teracimu Ulemai Trablus ve Udebaiha*, Matbaatu'l-Hadare, Trablus, 1929.
- ÖNGÖREN, Reşat "Tarikat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XL, İstanbul, 2011.
- ÖZEL, Ahmet Murat, "Şazeliyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVIII, İstanbul, 2010.
- RAMEHÜRMÜZÎ, Ebu Muhammed el-Hasan b. Abdurrahman b. Hallad el-Farisi, *el-Muhaddisu'l-Fasl Beyne'r-Ravi ve'l-Va'î*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1984.
- SAĞÂNÎ, Radiyyüddîn, *ed-Durru'l-Multekat fî Tebyîni'l-Ğalat ve Nefyi'l-Lağat*, (Thk., Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.
- SAN'ÂNÎ, Muhammed b. İsmail b. Muhammed, *Tavdîhu'l-Efkâr li Mea'nî Tenkîhi'l-Enzâr*, Mektebetu İbn Teymiye, Kahire, 2010.
- SEHÂVÎ, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân, *el-Mekâsidu'l-Hasene fî Beyâni Kesîri mine'l-Ehâdisi'l-Muştehira ale'l-Elsine*, (Thk., Abdullah Muhammed Sıddîk-Abdulvehhâb Abdullâtîf), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1979.
- SEMHÛDÎ, Ebu'l-Hasan Nureddîn Ali b. Ahmed, *el-Ğummâz ale'l-Lummâz fî'l-Mevzuati'l-Meşhurat*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- SIBT İBNÜ'l-ACEMÎ, Ebü'l-Vefâ Burhânüddîn et-Trâblusî el-Halebî, *el-Keşfu'l-Hasîs ammen Rumiye bi-Vaz'îl-Hadîs*, Mektebetu'l-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1987.
- SİDDÎK HÂN, Ebü't-Tayyib, Muhammed Siddîk Bahâdır Hân b. Hasen b. Alî el-Kannevcî, *Ebcedü'l-Ulûm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1889.
- SÜNBAVÎ, el-Emiru'l-Kebîr Muhammed b. Ahmed el-Maliki, *en-Nuhbetu'l-Behiyye li'l-Ehâdisi'l-Mekzûbe alâ Hayri'l-Beriyye*, el-Mektebetu'l-İslâmî, Ysz., Tsz..
- SUYÛTÎ, Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Durer''l-Müntesire fî'l-Ehâdisi'l-Muştehire*, Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.
- , *Katfû'l-ezhâri'l-Mütenâsire fî'l-Ahbâri'l-Mütevâtire*, Mektebu'l-İslami, Beyrut, 1958.

- , *Tahzîru'l-Havâs min Ekâzîbi'l-Kussâs*, (Thk., Muhammed es-Sabbâğ), Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1984.
- , *Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, (Thk., Muhammed b. Riyâd el-Ahmed), Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2011.
- , *el-Leâliu'l-Mesnûa fî'l-Ehâdîsi'l-Mevzûa*, Dâru'l-Marife, Beyrut, Tsz.
- , *Zeylu Tabakâtî'l-Huffaz li'z-Zehebî*, (Ebu'l-Mehâsin el-Huseynî ed-Dımeşkî'nin Zeylu Tezkireti'l-Huffâz adlı eserinin içerisinde), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Tsz.
- ŞENEL, Abdulkadir, “Kavukcî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXV, İstanbul, 2002.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, *el-Fevâidu'l-Mecmûa fî'l-Ehâdîsi'd-Daîfeti ve'l-Mevzûa*, (Thk., Rıdvan Câmî Rıdvan), Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz, Mekke, 1415.
- TARTI, Nevzat, *Muhtasar Hadis İlimleri ve Usûlü*, Otto Yayınları, Ankara, 2015.
- TAYÂLİSÎ, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd, *Müsned*, Daru Hicr, Mısır, 1999.
- TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ, *Sünenü't-Tirmizi*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- TOMAR, Cengiz, “Trablusşam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, . XLI, İstanbul, 2012.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Abdüsselâm b. Meşîş el-Hasenî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, I, İstanbul, 1988.
- YILDIRIM, Enbiya “İbnu'l-Cevzi'nin Hadisçiliğine Genel Bir Bakış”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X, Sayı: 1, Sivas, 2006.
- ZEHEBÎ, Osman b. Kaymaz, *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (Thk., Ali Muhammed Muavved –Adil Ahmet Abdulmevcûd), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- ZEKÎ, Muhammed Mucahid, *el-A'lamu's-Şarkiye fî'l-Mietî'r- Rabiati Aşereti'l-Hicriyye*, Daru'l-Garbu'l-İslami, Beyrut, 1949.

ZERKÂNÎ, Muhammed bin Abdülbâkî bin Yûsuf bin Ahmed bin Alvân, *Muhatasaru'l-Makasidü'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdisi'l-Müştehire ale'l-Elsine*, Mektebetu'l-İslami, Riyad, 1981.

ZEYYATÎ, Süleyman Rasd el-Haneî, *Kenzü'l-Cevher fî Târîhi'l-Ezher*, Matbaatu Hindiyye, Mısır, 1320.

ZİRİKLÎ, Hayreddîn, *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim li Eşhuri'r-Ricâli ve'n-Nisâi mine'l-Arabi ve'l-Musta'rabîn ve'l-Muşteşrikîn*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.

